

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดการสอน เรื่อง นาฏยศัพท์และภาษาทำนาฏศิลป์ โดยเน้นกระบวนการปฏิบัติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ทฤษฎีต่าง ๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเสนอตามลำดับหัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544
2. หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาระนาฏศิลป์
3. การสอนโดยเน้นกระบวนการปฏิบัติ
4. การเรียนการสอนนาฏศิลป์
5. จิตวิทยาและแนวคิดเกี่ยวกับการสอนนาฏศิลป์
6. นาฏศิลป์ไทย
7. นาฏยศัพท์และภาษาทำนาฏศิลป์
8. ชุดการสอน
9. การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
 - 9.1 การวัดทักษะปฏิบัติทางนาฏศิลป์
 - 9.2 เจตคติต่อนาฏศิลป์ไทย
10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2544, หน้า 2) ได้สรุปสาระสำคัญของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ว่า เป็นหลักสูตรแกนกลางที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นได้เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามแนวนโยบายของการจัดการศึกษาของประเทศ โดยมีหลักการ จุดมุ่งหมาย และโครงสร้างของหลักสูตร ดังนี้

หลักการ

1. เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทยควบคู่กับสากล
2. เป็นการศึกษาเพื่อปวงชนที่ประชาชนได้รับอย่างเสมอภาคโดยสังคมมีส่วนร่วม
3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต
4. เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างที่ยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้

5. เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย

จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพ จึงกำหนดจุดมุ่งหมาย ซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียน เกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ดังต่อไปนี้

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัย ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ
2. มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ใฝ่เรียน รักการอ่าน เขียน และรักการค้นคว้า
3. มีความรู้อันเป็นสากล ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพ การสื่อสารและใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีคิดและวิธีการทำงานให้เหมาะสม
4. มีทักษะกระบวนการทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ การคิด สร้างปัญญาและทักษะ

ชีวิต

5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเอง ให้มีสุขภาพและบุคลิกที่ดี
6. มีประสิทธิภาพและค่านิยมในการเป็นผู้ผลิตมากกว่าผู้บริโภค
7. เข้าใจ ภูมิใจ ในความเป็นชาติไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กีฬา และภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรและพัฒนาสิ่งแวดล้อม
9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

โครงสร้างหลักสูตรและเนื้อหา

เพื่อการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามหลักการ จุดมุ่งหมายและมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในสถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้อง มีแนวปฏิบัติในการจัดทำหลักสูตร จึงได้กำหนดให้มีโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. แบ่งเป็นระดับช่วงชั้น 4 ช่วงชั้น

กำหนดหลักสูตร 4 ช่วงชั้น ตามระดับพัฒนาการของผู้เรียน ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

2. สาระการเรียนรู้

กำหนดสาระการเรียนรู้ มีองค์ประกอบคือ องค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ คุณลักษณะ ค่านิยม จริยธรรมของผู้เรียน เป็น 8 กลุ่มสาระ ดังนี้ สาระการเรียนรู้ ภาษาไทย สาระคณิตศาสตร์ สาระวิทยาศาสตร์ สาระสังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม สาระพลศึกษาและสุขศึกษา สาระ ศิลปะ สาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี สาระภาษาต่างประเทศ

3. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนได้พัฒนาตามความสามารถของตนเองตามศักยภาพ มุ่งเน้นเพิ่มเติมจากกิจกรรมที่จัดให้ผู้เรียนรู้ตามกลุ่มสาระ เป็นกิจกรรมที่เลือกด้วยตนเองตามความถนัด และความสนใจอย่างแท้จริง การพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่ การพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ ให้ครบทุกด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สติปัญญาและสังคม ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึก ของการทำ ประโยชน์เพื่อสังคม กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ กิจกรรมแนะแนว และกิจกรรม นักเรียน

4. มาตรฐานการเรียนรู้

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ 8 กลุ่ม สาระที่เป็นข้อกำหนด คุณภาพของผู้เรียนด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการ คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมของแต่ละกลุ่ม เพื่อใช้เป็นจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้เรียน ให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งกำหนดไว้ 2 ลักษณะ คือ

4.1 มาตรฐานการเรียนรู้การศึกษาขั้นพื้นฐาน

4.2 มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น

5. เวลาเรียน

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดเวลาเรียน ในการจัดการเรียนรู้และกิจกรรม พัฒนาผู้เรียนไว้ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800-1000 ชั่วโมง
โดยเฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 800-1000 ชั่วโมง
โดยเฉลี่ยวันละ 4-5 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 มีเวลาเรียนประมาณปีละ 1000-1200 ชั่วโมง
โดยเฉลี่ยวันละ 5-6 ชั่วโมง

ช่วงชั้นที่ 4 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 มีเวลาเรียนประมาณปีละไม่น้อยกว่า 1200 ชั่วโมง
โดยเฉลี่ยวันละไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง

หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาระนาฏศิลป์

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2547 ข, หน้า 2-3) ได้สรุปสาระสำคัญในส่วนของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ด้วยการอธิบายลักษณะเฉพาะของศิลปะไว้ว่า มุ่งให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ การคิดที่เป็นเหตุเป็นผลถึงวิถีทางของศิลปะ ค้นหาคำศักยภาพ ฝึกการรับรู้ การสังเกต วิธีการแสดงออกในบริบทของการสะท้อนวัฒนธรรมของตนเอง และ วัฒนธรรมอื่นการเรียนรู้ศิลปะ เป็นการเสริมสร้างให้ชีวิตมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ช่วยให้ มีจิตใจที่งดงาม สุขภาพกาย จิต มีความสมดุล อันเป็นรากฐานของการพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ เป็น การยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ โดยส่วนตนและส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของสังคม โดยรวม ส่วนลักษณะของนาฏศิลป์ มีลักษณะเป็นศิลปะที่ไม่มีรูปร่าง เป็นเพียงลีลาของผู้ประดิษฐ์ ต้องอาศัยการถ่ายทอดให้กันและกัน นาฏศิลป์ไม่ใช่สิ่งที่ถือตัว หากแต่เป็นทักษะอยู่ในตัวพร้อม ที่จะแสดงออกตลอดเวลา เพื่อสื่อความหมาย เรื่องราวต่าง ๆ แทนคำพูด มีทักษะในการเคลื่อนไหว อิริยาบถต่าง ๆ เช่น ยืน เดิน นั่ง การแสดงอารมณ์รัก เกลียด ขอบ ล้วนเป็นท่าเลียนแบบธรรมชาติ ของมนุษย์แทบทั้งสิ้นกล้าแสดงออก มีสุนทรียภาพ เห็นคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมไทยและสากล การดำรงตน และมีทักษะชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

คุณภาพของผู้เรียนเมื่อจบการศึกษากลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ สาระนาฏศิลป์

เมื่อผู้เรียนจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปีแล้ว ผู้เรียนจะมีจิตใจที่งดงาม มีสุนทรียภาพ รักสวยรักงาม ความเป็นระเบียบ รับรู้ เห็นคุณค่าความสำคัญของศิลปะ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ตลอดจนศิลปวัฒนธรรม อันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของคนในชาติ สามารถค้นพบศักยภาพ ความสนใจของตนเอง อันเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อ มีจินตนาการความคิดสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นในการพัฒนาตนเอง สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

การที่ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้นาฏศิลป์อย่างมีคุณภาพนั้น จะต้องให้ผู้เรียนได้สัมผัส และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีประสบการณ์ มีวัฒนธรรมในการดำรงตน มีทักษะชีวิตควบคู่กับคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยม ดังนี้

1. รับรู้ องค์ประกอบของนาฏศิลป์พื้นฐาน โดยใช้ศัพท์เบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์ได้
2. สนใจฝึกปฏิบัติทางนาฏศิลป์ ฟังพอใจ สนุกสนานเพลิดเพลิน รับผิดชอบการทำงาน
3. นำเสนอผลงานจากจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นในตนเอง

เล่าเกี่ยวกับผลงานของตนให้ผู้อื่นรับรู้ได้ด้วยการใช้ศัพท์เบื้องต้นเกี่ยวกับนาฏศิลป์ ตระหนักในคุณค่าและมีเจตคติต่อนาฏศิลป์ไทย

คุณภาพของผู้เรียนเมื่อจบช่วงชั้นที่ 1 (ชั้น ป.1-3) ผู้เรียนควรมีความสามารถ ดังนี้

1. สร้างและนำเสนอผลงานจากจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ เล่าเกี่ยวกับผลงานของตนเองให้ผู้อื่นรับรู้ด้วยการใช้ศัพท์เบื้องต้นที่เกี่ยวกับศิลปะได้

2. รับรู้ทางศิลปะ ได้แก่ ทศนาตุ องค์ประกอบของดนตรี องค์ประกอบของนาฏศิลป์ เล่าให้ผู้อื่นรับรู้โดยการ ใช้ศัพท์เบื้องต้นที่เกี่ยวกับศิลปะได้

3. ระบุสิ่งแวดล้อมหรือเงื่อนไขที่ทำให้เกิดผลงานศิลปะได้

4. ใช้ความรู้ทางศิลปะสาขาต่าง ๆ ในการเรียนรู้กลุ่มสาระอื่น ๆ

5. สนใจปฏิบัติงานศิลปะ ฟังพอใจ สนุกสนานเพลิดเพลิน รับผิดชอบการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

6. สังเกต รับรู้ สนใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อม งานศิลปะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น

สาระการเรียนรู้ศิลปะตามหลักสูตรขั้นพื้นฐานกำหนดไว้ 3 สาระ คือ ทศนาศิลป์ ดนตรี และนาฏศิลป์ นาฏศิลป์เป็นสาระหนึ่งที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนทุกคน ประกอบด้วย เนื้อหาวิชา นาฏศิลป์ และทักษะปฏิบัติ ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ผู้สอนควรบูรณาการเข้าด้วยกัน เท่าที่จะเป็นไปได้ สำหรับผู้เรียนที่มีความสามารถทางนาฏศิลป์สูง สถานศึกษาอาจจัดให้ผู้เรียนเรียนรู้สาระนี้กว้างขึ้น ฝึกทักษะปฏิบัติมากขึ้น โดยพิจารณาให้เหมาะสมกับความสามารถและความต้องการของผู้เรียน

มาตรฐานการเรียนรู้ สาระที่ 3 นาฏศิลป์

มาตรฐาน ศ 3.1: เข้าใจและแสดงออกทางนาฏศิลป์อย่างสร้างสรรค์ วิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยคุณค่าทางนาฏศิลป์ ถ่ายทอดความรู้ลึก ความคิดอย่างอิสระ ชื่นชมและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

มาตรฐานที่ ศ 3.2: เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนาฏศิลป์ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เห็นคุณค่าของนาฏศิลป์ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่น

มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3

1. แสดงการเคลื่อนไหวอย่างอิสระและมีรูปแบบนาฏศิลป์เบื้องต้น
2. แสดงออกทางนาฏศิลป์จากประสบการณ์อย่างอิสระ
3. แสดงความรู้ลึกซึ้งขึ้นชมกับการแสดงออกทางนาฏศิลป์

การจัดการเรียนรู้สาระนาฏศิลป์

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กำหนดแนวทางในการจัดการศึกษา ต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด ฉะนั้นการถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้ช่วยเหลือ ส่งเสริมสนับสนุนช่วยเหลือในการ

แสวงหาความรู้จากสื่อแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูลไปสร้างสรรค์ความรู้ของตน ตามแนวทางการจัดการเรียนรู้ ในแต่ละช่วงชั้น ในที่นี้ขอเสนอเฉพาะช่วงชั้นที่ 1 (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3) ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 การจัดการเรียนรู้ต้องสนองต่อความสนใจของผู้เรียน โดยคำนึงถึงหลักจิตวิทยา ทั้งนี้ในแต่ละคาบเวลาเรียนไม่ควรนานเกินไป เน้นการเรียนรู้ตามสภาพจริง มีความสนุกสนาน ได้ปฏิบัติจริง เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ ทักษะพื้นฐาน คิด วิเคราะห์ และพัฒนาลักษณะนิสัยและสุนทรียภาพ

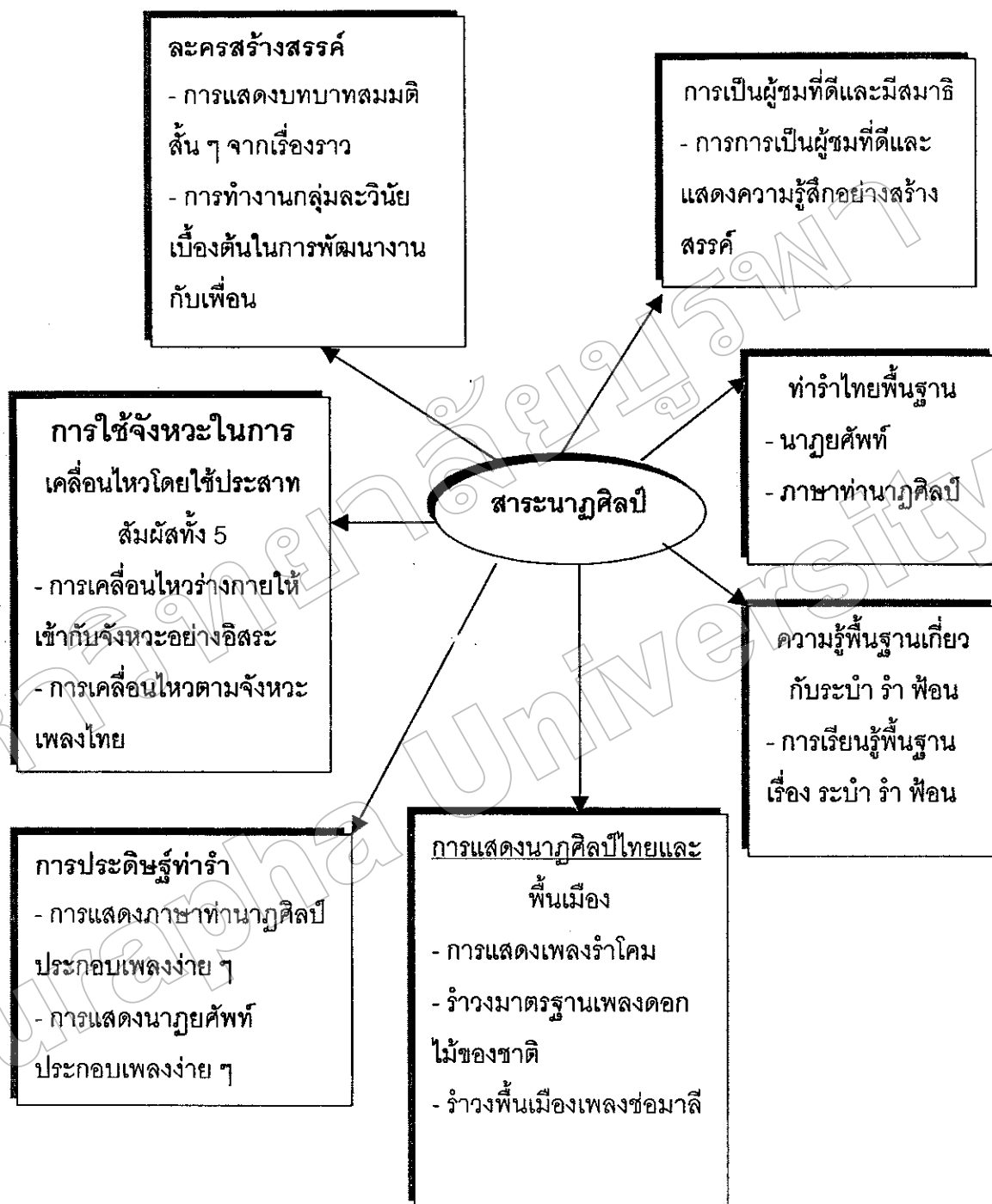
การสอนนาฏศิลป์ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ในที่นี้จะขอเน้นเฉพาะเรื่องนาฏยศัพท์และภาษาทำนาฏศิลป์ ที่จัดไว้ในโครงสร้างชุดการสอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โดยมีมาตรฐานช่วงชั้นและผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง กรอบผังมโนทัศน์การเรียนรู้ ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้พื้นฐานนาฏศิลป์ รวมทั้งได้กำหนดหน่วยการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรที่กำหนดไว้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 มาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นและผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

มาตรฐานช่วงชั้น ป.1-3	ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง
1. แสดงการเคลื่อนไหวอย่างอิสระและมีรูปแบบนาฏศิลป์เบื้องต้น	1. มีความรู้ความเข้าใจ ประวัติความเป็นมา ความหมายของนาฏศิลป์ไทย นาฏยศัพท์และภาษาทำนาฏศิลป์และมีเจตคติต่อการเรียนนาฏศิลป์ไทย
2. แสดงออกทางนาฏศิลป์จากประสบการณ์อย่างอิสระ	2. มีความรู้ความเข้าใจ อธิบายความหมายของการตั้งวง จีบมือ สะบัดมือจีบ การเคลื่อนไหวร่างกายอาการของเท้า ของลำตัว และภาษาทำนาฏศิลป์ได้
3. แสดงความรู้สึกชื่นชอบกับการแสดงออกทางนาฏศิลป์	3. มีทักษะในการปฏิบัติทำตั้งวง ทำจีบมือ สะบัดมือจีบ เคลื่อนไหวร่างกายอาการของเท้า ของลำตัวและภาษานาฏศิลป์ได้
	4. สามารถนำความรู้ไปใช้ในการแสดงออกอย่างอิสระประกอบบทเพลงได้

ภาพที่ 1 ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ สาระนาฏศิลป์ ช่วงชั้นที่ 1 (ชั้น ป.1-3)

ภาพที่ 2 ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้พื้นฐานสาระนาฏศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

ตารางที่ 2 หน่วยการเรียนรู้ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2544, หน้า 76-81)

หน่วยการ เรียนรู้	ชื่อหน่วยการเรียนรู้	เวลา (ชั่วโมง)
1	การใช้จังหวะในการเคลื่อนไหวโดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 - การเคลื่อนไหวร่างกายให้เข้ากับจังหวะอย่างอิสระ - การเคลื่อนไหวตามจังหวะเพลงไทย	4
2	ความรู้พื้นฐาน เรื่อง ระบาย ระบาย พื้น - ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับ ระบาย ระบาย พื้น	3
3	การเป็นผู้ชมที่ดีและมีสมาธิ - การเป็นผู้ชมที่ดีและแสดงความรู้สึกอย่างสร้างสรรค์	2
4	ธรรมชาติของนาฏศิลป์กับกลุ่มสาระอื่น ๆ การสื่อความคิด ความรู้สึกทางนาฏศิลป์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น - การสื่อความคิด ความรู้สึกทางนาฏศิลป์จากประเพณี การละเล่น	3
5	ละครสร้างสรรค์ - การแสดงบทบาทสมมติสั้น ๆ จากเรื่องราว - การทำงานกลุ่มและวินัยเบื้องต้นในการพัฒนางานกับเพื่อน	5
6	ทำรำไทยพื้นฐาน - นาฏยศัพท์ - ภาษาทำนาฏศิลป์	9
7	การประดิษฐ์ทำรำ - การแสดงภาษาทำนาฏศิลป์ประกอบเพลงง่าย ๆ - การแสดงนาฏยศัพท์ประกอบเพลงง่าย ๆ	6
8	การแสดงนาฏศิลป์และพื้นเมือง - การแสดงเพลงรำโคม - รำวงมาตรฐานเพลง ดอกไม้ของชาติ - รำวงพื้นเมืองซอมาลี	8

สื่อการเรียนรู้

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ ยืดหยุ่น ลักษณะของสื่อควรมีหลากหลาย ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยีและสื่ออื่น ๆ น่าสนใจ ชวนคิด เข้าใจง่าย สื่อการเรียนรู้ที่จำเป็นในการสอนนาฏศิลป์ ได้มีผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์กล่าวไว้ ดังนี้

อมรา กล้าเจริญ (2535, หน้า 52) ได้กล่าวถึงประเภทของสื่อว่าประกอบด้วย

1. สื่อที่เป็นเอกสารใช้ประกอบการสอน ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ เอกสารประกอบการเรียน แบบฝึกทักษะ บทเรียนสำเร็จรูป ชุดการสอน
2. สื่อการสอนอื่น ๆ ที่จำเป็น ได้แก่ สมุดภาพของแต่ละหน่วยการเรียนรู้ แผนภูมิเพลง บัตรเนื้อหา แถบบันทึกเสียง กล่องชุดการสอน ซึ่งหากครูผู้สอนจัดทำได้ก็จะเป็นสื่อการสอนที่ดียิ่งขึ้น

สาโรจน์ แพ่งยัง (2529, หน้า 17) กล่าวว่า ในการผลิตสื่อการสอนเพื่อให้ได้ประสิทธิภาพ เป็นประสิทธิภาพ สามารถถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียนได้ จำเป็นต้องอาศัยหลักการจากแนวคิด ทฤษฎีทางจิตวิทยา พอสรุปได้ว่า สื่อการสอนที่ดีมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมในการผลิต การใช้และประเมินผล ใช้แล้วทราบผลทันที ให้ความรู้ตามขั้นตอน ได้รับความสนใจเหมาะสมกับวุฒิภาวะของผู้เรียน ผู้เรียนได้ประสบการณ์ในความสำเร็จของตน ถ้าสื่อที่ผลิตขึ้นตอบสนองตามหลักการ ถือว่า "มีประสิทธิภาพ"

สรุปได้ว่า สื่อการสอนมีความจำเป็น และสำคัญอย่างยิ่งในการสอนนาฏศิลป์ ดังนั้น สื่อชุดการสอนที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น ได้บรรจุสื่อประสมชนิดต่าง ๆ คือ บัตรคำสั่ง บัตรเนื้อหา สมุดภาพ บัตรกิจกรรม บัตรเฉลยคำตอบกิจกรรม วิดีทัศน์ (นาฏยศัพท์และภาษาท่านาฏศิลป์) แบบทดสอบประจำชุดการสอน แบบบันทึกผลวัดทักษะปฏิบัตินาฏยศัพท์ และได้รับการปรับปรุงแก้ไขแล้ว ให้สามารถนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนนาฏศิลป์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การวัด และประเมินผลสาระนาฏศิลป์

จารุณี ลิ้มปนานนท์ (2539, หน้า 14) ได้สรุปถึง การวัด และประเมินผลการเรียนรู้หรือความก้าวหน้าในการเรียนการสอนนาฏศิลป์ เป็นสิ่งที่มีความซับซ้อนกว่าการประเมินผลในสาขาวิชาอื่น ๆ การวัด และประเมินผลทางนาฏศิลป์จะมุ่งเน้นทางด้านการแสดงออกของท่าร่ายมากกว่าด้านความรู้หรือข้อเท็จจริง ซึ่งมีการประเมิน 2 ลักษณะ คือ

1. การประเมินผลด้านความรู้ โดยใช้ข้อคำถามหรือข้อทดสอบมีทั้งปรนัยและอัตนัย แบบฝึกหัด การตรวจผลงานเพื่อต้องการทราบถึงความเข้าใจ คำจำกัดความ ลักษณะรูปแบบของการแสดง ครูควรประเมินอย่างต่อเนื่องอาจทำเป็นรายคนหรือรายกลุ่ม

2. การวัดและประเมินจากพฤติกรรมที่ผู้เรียนแสดงออก ซึ่งทำได้โดยการสังเกต ในการสังเกตนี้ยังรวมไปถึงการสังเกตความเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติที่มีต่อนาฏศิลป์ เช่น ความสนใจ ความเข้าใจใส่ การทำกิจกรรมกลุ่มหรือการพัฒนาทางอารมณ์ในขณะที่ทำกิจกรรม รวมถึงความคิดสร้างสรรค์ทั้งใน และนอกโรงเรียน สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยการสังเกตของครูผู้สอนเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์ อาจใช้การซักถามด้วยปากเปล่าเพื่อสังเกตผู้เรียนหรือทำแบบสอบถามความคิดเห็น

ประโยชน์ของการประเมินผล

การวัดและการประเมินผลที่ถูกต้อง จะส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาโดยตรง ดังมีผู้กล่าวถึงประโยชน์ที่จะได้จากการประเมินผล ดังนี้

สมพร จารุณี (2535, หน้า 33) กล่าวถึง การประเมินผลและการปรับปรุงไว้ว่า การประเมินผลทำให้ครูผู้สอนนำผลที่ได้ไปพัฒนาการสอน เพื่อให้ได้ผลผลิตทางการเรียนการสอนที่มีคุณภาพขึ้น

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2539, หน้า 2) กล่าวถึง ประโยชน์ของการประเมินผลภาคปฏิบัติที่มีต่อการเรียนการสอนไว้ 4 ประการ คือ

1. ทำให้ได้ข้อมูลการจัดการเรียนการสอนทั้งในระหว่างภาค และปลายภาค
2. ทำให้สามารถตัดสินผลการประเมินได้อย่างถูกต้อง พฤติกรรมเที่ยงตรง และครอบคลุมพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่เน้นการแสดงออกและการฝึกปฏิบัติ
3. ทำให้ทราบความสำเร็จของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต่อไป
4. เพื่อเป็นเครื่องช่วยให้มีการวัดผลในโรงเรียน เน้นไปสู่การปฏิบัติจริงมากยิ่งขึ้น และนำไปสู่การพัฒนาการเรียนการสอนที่ผู้เรียนได้แสดงออกอย่างแท้จริง

จากประโยชน์ของการวัดผลตามที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การประเมินที่ถูกต้องมีความสำคัญต่อการพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

การสอนโดยเน้นกระบวนการปฏิบัติ

กระบวนการปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่มุ่งให้ผู้เรียนปฏิบัติจนเกิดทักษะ เกิดความชำนาญจัดเป็นการเรียนรู้ทางด้านทักษะพิสัย เป็นการเรียนรู้โดยใช้อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายในการเคลื่อนไหวหรือการทำงาน วิชานาฏศิลป์เป็นวิชาที่ต้องฝึกฝนในทักษะที่มีต้นแบบ ขั้นตอนกระบวนการปฏิบัติ เท่าที่ปรากฏในเอกสารตำราต่าง ๆ อาจมีข้อแตกต่างกันไปบ้าง แต่ยังคงมีเค้าโครงหลัก ๆ อย่างเดียวกัน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2547 ก, หน้า 11) ให้ความสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนาฏศิลป์ที่เน้นกระบวนการปฏิบัติว่า ขึ้นอยู่กับภาวะของผู้เรียน ปรัชญาของสถานศึกษา การสอนในแต่ละเรื่องต้องคำนึงถึงการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ให้บรรลุมาตรฐานการเรียนรู้โดยยึดหลักมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงได้กำหนดสาระหลัก คือ สาระนาฏศิลป์ การปฏิบัติกิจกรรมนาฏศิลป์ โดยใช้กระบวนการปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่เหมาะสมกับธรรมชาติของวิชาการเรียนการสอนมีลำดับขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 รับรู้รูปแบบ เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญ ที่เป็นพื้นฐานการปฏิบัติให้แก่ผู้เรียน โดยเริ่มต้นจากให้ผู้เรียนเข้าใจรูปแบบของนาฏศิลป์ ที่ผู้เรียนจะฝึกปฏิบัติ และมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานของการปฏิบัตินาฏศิลป์ก่อน

ขั้นที่ 2 ทำตามแบบ เมื่อผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในรูปแบบ และพื้นฐานทางนาฏศิลป์แล้ว จึงเริ่มปฏิบัติ โดยผู้สอนเป็นต้นแบบหลัก ให้ผู้เรียนเลียนแบบ ปฏิบัติตามทีละขั้นตอน เริ่มฝึกจากการฝึกหัดทำนาฏยศัพท์และภาษาทำนาฏศิลป์ ตั้งต้นทีละท่า แล้วจึงให้ฝึกหัดรำตาม ตั้งแต่ต้นจนจบเพลง เป็นการฝึกหัดทีละท่า และฝึกอย่างต่อเนื่อง

ขั้นที่ 3 ปฏิบัติได้เอง หลังจากผู้เรียนฝึกหัดทักษะตามผู้สอนแล้วให้ไปฝึกหัดเพิ่มเติม จนในที่สุดผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง

ขั้นที่ 4 ปฏิบัติได้อย่างชำนาญ ผู้เรียนปฏิบัติทำรำด้วยความชำนาญ ปรับปรุงแก้ไข และพัฒนาการรำของตน มีทักษะมากขึ้น สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในการปฏิบัติทำรำได้ มีลีลาทำรำที่สวยงาม และรำได้ด้วย ความมั่นใจ สง่างาม

ขั้นที่ 5 การประยุกต์ เมื่อผู้เรียนมีความชำนาญมากขึ้น ก็สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปประยุกต์ใช้ในการปรับปรุง พัฒนาการรำของตนเอง และนำหลักการไปใช้ในชีวิตประจำวันและการแสดงได้

ขั้นที่ 6 การสร้างสรรค์ ผู้เรียนสามารถนำหลักวิชานาฏศิลป์ไปสร้างสรรค์งานการแสดงให้สอดคล้องกับลักษณะของงาน วัฒนธรรมท้องถิ่น และประติษฐ์ผลงานด้านศิลปะได้ การสอนที่เน้นกระบวนการปฏิบัติ ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองจากการปฏิบัติจริงนั้น จัดว่าเป็นการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวม คือ ได้ความรู้ความเข้าใจ ได้ปฏิบัติจริง และได้คุณธรรมจริยธรรมไปด้วย และสิ่งสำคัญ การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ยึดรูปแบบการเรียนการสอนนาฏศิลป์โดยเน้นกระบวนการปฏิบัติ ซึ่งประกอบไปด้วย การสังเกตรับรู้ การเลียนแบบ การฝึกปฏิบัติโดยไม่ต้องดูแบบ ฝึกฝนจนชำนาญ การนำไปประยุกต์ใช้อย่างอิสระและสร้างสรรค์ นอกจากนี้ผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์

ทำให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นของตน เป็นการพัฒนาผู้เรียนให้มีประสิทธิภาพ และบรรลุจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การเรียนการสอนนาฏศิลป์

ธรรมชาติและลักษณะเฉพาะของสาระนาฏศิลป์ มุ่งส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีจินตนาการ ชื่นชมความงาม สุนทรียภาพ ความมีคุณค่า ซึ่งมีผลโดยตรงต่อ ด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์และสังคม ให้ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข การจัดการเรียนรู้สาระนาฏศิลป์ เน้นกระบวนการกลุ่ม เรียนรู้ด้วยตนเอง กล้าแสดงออก และมีนักวิชาการหลายท่านเสนอหลักการและเทคนิคการสอนนาฏศิลป์ไว้ ดังนี้

โกวิท วัชรศิริ (2527, หน้า 61) ได้กล่าวถึงหลักการและเทคนิคการสอน ไว้ว่า

1. การสอนแบบแนะนำ เป็นการสอนที่ผู้เรียนต้องทำตามคำสั่ง หรือคำแนะนำจากครู เช่น ครูพูดถึงรูปร่างหน้าตา ท่าทาง การเดิน การรำแล้วให้นักเรียนทำตามทำเลียนแบบ โดยมีทำนองเพลง และเครื่องกำกับจังหวะ เคาะจังหวะตามจังหวะช้า-เร็ว

2. การสอนแบบสาธิต จะต้องมีการสาธิตเป็นตัวอย่าง เช่น ครูสาธิตทำนาฏยศัพท์ สาธิตท่ารำต่าง ๆ

3. การสอนแบบฝึกปฏิบัติ เป็นการที่ครูกำหนดให้ผู้เรียนฝึกฝน เช่น การเลียนแบบ ท่าทางการแสดงทำนาฏยศัพท์และภาษาทำนาฏศิลป์ อาจจะใช้รูปภาพประกอบ

เรณู โกศินานนท์ (2535, หน้า 15-16) ได้เสนอหลักการและเทคนิคการสอนไว้ ดังนี้

1. สอนจากสิ่งที่ง่ายไปหาสิ่งที่ยาก

2. สอนตามความสามารถของแต่ละบุคคล

3. การสอนโดยวิธีสืบเปลี่ยนท่าที่ยากให้ง่ายขึ้น แต่พยายามรักษาแบบแผนเดิมไว้

4. การสอนแต่ละท่า ต้องอธิบายให้ละเอียด ถือหลักทีละน้อยแต่ให้แม่นยำแล้วจึงต่อท่าใหม่

5. ระหว่างรำ ครูต้องคอยสังเกตและเตือนอยู่เสมอ ให้ผู้เรียนรักษาลีลาท่าทางให้อยู่ในแบบแผน

6. ครูต้องจัดผู้เรียนอยู่เสมอไม่ใช่รำนาน้ำอย่างเดียว

7. การใช้ศัพท์ทางนาฏศิลป์ บางโอกาสอาจเปลี่ยนใช้คำที่ง่าย หรือใช้ศัพท์ธรรมชาติ แทนก็ได้เพื่อสะดวกในการจดจำ และบอกควบคู่ไปกับคำศัพท์ที่ถูกต้องไปด้วย

8. ในขณะที่แสดงท่ารำ ครูควรฝึกให้ร้องเพลงไปด้วย เพื่อเป็นการผ่อนคลายแรงครู เพราะครูต้องอธิบายขณะผู้เรียนร้องเพลงด้วย

9. เปรียบเทียบท่ารำที่คล้ายคลึงกัน เพื่อไม่ให้เกิดการสับสน

10. วิธีรำนานำหน้าผู้เรียน คือ รำนานำหน้า กระทำเมื่อแรกต่อท่ารำ และรำต่อหน้า หรือรำประจัญหน้า ครูต้องมีความสามารถ ความชำนาญในการรำกลับข้าง จะได้ดูและผู้เรียนและแก้ไขข้อบกพร่องไปด้วย

11. เข้มงวดเรื่องแถวและระวางท่วงทีของผู้เรียน

12. สอนโดยแยกท่ารำทีละท่า แล้วค่อยทำพร้อมกัน

13. การใช้เพลง จะกระทำได้เมื่อต่อท่ารำเป็นชั้น ๆ แล้วรำตามเสียงเพลง

14. บอกท่าล่วงหน้า ขณะรำบอกท่าที่จะถึง เพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกทบทวน

15. การให้สัญญาณเปลี่ยนท่า มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ในการรำเป็นหมู่ เพื่อความพร้อมเพรียง เช่น การจับมือ การกรีดนิ้ว การก้าวเท้า การตั้งวง การทรงตัว เป็นต้น

นอกจากนี้กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2538, หน้า 45-46) ได้เสนอเทคนิคการสอนนาฏศิลป์สำหรับครูผู้สอนว่า ควรมีเทคนิคและหลักการสอน ดังนี้

1. สอนให้นักเรียนกล้าแสดงออก ตามความเข้าใจ โดยมีครูเป็นผู้ชี้แนะ ให้คำปรึกษา ฝึกให้ผู้เรียนมีความคิดสร้างสรรค์

2. การสอน ครูผู้สอนต้องมีอารมณ์ร่าเริง แจ่มใส หน้าตายิ้มแย้มและมีอารมณ์ร่วมกับเด็กตลอดเวลา ไม่แสดงอารมณ์เบื่อหน่ายวิชานาฏศิลป์ จะทำให้ผู้เรียนไม่ชอบเรียนวิชานาฏศิลป์ไปด้วยเพราะฉะนั้นครูเป็นบุคคลสำคัญ ที่จะทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและประโยชน์ของนาฏศิลป์

3. การสอนนาฏศิลป์นั้น ครูต้องคอยระมัดระวังอย่าให้มีช่องว่างระหว่างครูกับผู้เรียน โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนกล้าแสดงออก ควรมีรางวัล ชมเชย สนับสนุนให้ทำบ่อย ๆ หลีกเลี่ยงไม่ให้อาย

4. ครูต้องไม่ยึดรูปแบบการสอนแบบเก่า โดยครูเป็นผู้คิดฝ่ายเดียว แต่การสอนแบบใหม่ ครูเป็นเพียงที่ปรึกษาและเสนอแนะ บางโอกาส เพื่อฝึกให้ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และกล้าแสดงความคิดเห็น เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม

5. บูรณาการวิชานาฏศิลป์กับสาขาวิชาอื่น ๆ เช่น ภาษาไทย สังคม รวมทั้งชีวิตประจำวัน คือ การนำไปใช้ในโอกาสต่าง ๆ ได้

6. ชี้แนะให้นักเรียนได้ค้นคว้าหาความรู้ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศิลปะจากแหล่งต่าง ๆ ที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ การชมการแสดง โดยครูต้องมีประสบการณ์ด้านนาฏศิลป์มาก่อน เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนปรับปรุงการเรียนของตนเอง

7. ปลุกฝัง ชี้นำ ให้ผู้เรียนคำนึงถึง ความดี ความงาม ความไพเราะ ความมีคุณค่า จนผู้เรียนค่อย ๆ ซึมซับและเกิดความซาบซึ้งด้วยตนเองโดยไม่ต้องบังคับ

จากหลักการและเทคนิคการสอนดังกล่าว สรุปได้ว่า การสอนนาฏศิลป์นั้น ครูผู้สอน จะต้องมีความรู้ ความสามารถทางนาฏศิลป์ เพื่อเป็นต้นแบบให้กับผู้เรียนได้สังเกต เลียนแบบ ท่าทางต่าง ๆ และจะต้องดัดแปลงท่าที่ง่ายไปหาท่าที่ยาก และท่าที่ยากทำให้ง่ายขึ้น เหมาะสมกับ วัยของผู้เรียน แต่คงรูปแบบเดิมไว้ ส่วนใหญ่จะใช้วิธีสอนแบบสาธิต ให้ผู้เรียนได้สังเกต และ ปฏิบัติตาม ซึ่งเป็นการนำเข้าสู่บทเรียนที่มีแบบแผน กระบวนการให้อิสระแก่ผู้เรียน ครูเป็นผู้ชี้แนะ ให้กำลังใจ ผู้เรียนมีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าแสดงออก กล้าคิดกล้าทำและกล้าแก้ปัญหา ซึ่ง ผู้วิจัยได้ยึดหลักการ และเทคนิคการสอนที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และจัดการเรียนการสอนที่เน้น กระบวนการปฏิบัติ ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถในการนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี

การสอนนาฏศิลป์ที่เน้นทักษะการปฏิบัติ กล่าวคือ นาฏศิลป์เป็นการเคลื่อนไหวส่วน ต่าง ๆ ของร่างกายอย่างมีลีลาท่าทางที่อ่อนช้อยงดงาม ดังนั้นการสอนนาฏศิลป์จึงจำเป็นต้องมี หลักการสอนนาฏศิลป์โดยเฉพาะ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 84) ได้เสนอขั้นตอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไว้ 5 ขั้นตอนดังนี้

1. ฝึกการเคลื่อนไหวร่างกายเข้ากับจังหวะที่เกี่ยวข้องกับการฝึกนาฏศิลป์ให้คล่อง
2. ฝึกลักษณะการรำรำเบื้องต้นที่ละท่า พร้อมทั้งนำไปประกอบเพลงง่าย ๆ
3. ฝึกการใช้ภาษาทำนาฏศิลป์แสดงความหมาย ความรู้สึกและบุคลิกภาพ
4. ฝึกการรำประกอบเพลงง่าย ๆ ล้วน ๆ ให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก
5. ฝึกการรำหรือการแสดงที่เป็นชุดการแสดงง่าย ๆ ล้วน ๆ เช่น รำวง รำเพลงปลุกใจหรือ การแสดงละครแบบต่าง ๆ

นอกจากนี้ยังมีวิธีสอนนาฏศิลป์ที่มีความเกี่ยวข้อง และสอดคล้องกับการสอนนาฏศิลป์ เพื่อนำไปใช้ร่วมกันกับการสอนนาฏศิลป์ เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ ยิ่งขึ้น วิธีที่นำมาใช้มีรายละเอียดดังนี้

1. การสอนแบบสาธิต

เป็นการสอนที่ผู้แสดงหรือกระทำให้ดูเป็นตัวอย่างพร้อม ๆ กับการอธิบาย เพื่อให้ผู้เรียน ได้ประสบการณ์ตรงในเชิงรูปธรรม ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากการสังเกต ขั้นตอนการสาธิต วิธีสอน แบบนี้เหมาะสำหรับการสอนที่ต้องการให้ผู้เรียนเห็นขั้นตอนการปฏิบัติ คือ ผู้เรียนได้สังเกตการสาธิต ของครูผู้สอนแล้วปฏิบัติตามการสาธิต ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจวิธีปฏิบัติได้ดี เพราะเป็นประสบการณ์ตรง สามารถมองเห็นจากครูผู้สอนอย่างชัดเจน

ความมุ่งหมายของการสอนแบบสาธิต (กาญจนา เกียรติประวัติ, 2524, หน้า 88)
มีดังนี้

1. กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน
2. เน้นคำถามหรือปัญหาใดปัญหาหนึ่งโดยเฉพาะ
3. อธิบายหลักการ
4. พัฒนาการฟังและการสังเกตอย่างใช้ความคิดของผู้เรียน
5. แสดงเทคนิค วิธีการ
6. สรุปความเข้าใจบทเรียน
7. แสดงวิธีใช้หลักการ
8. การทบทวนบทเรียน

พันทิพา อุทัยสุข (2532, หน้า 83-84 อ้างถึงใน อารมณ์ ใจเที่ยง, 2540, หน้า 101-105)

กล่าวว่า แนวทางการสอนแบบสาธิต จะมีคุณค่ามากน้อย ขึ้นอยู่กับแนวทางการใช้วิธีสอน ดังนี้

1. ในระหว่างสาธิต ผู้สอนต้องเอาใจใส่ต่อผู้เรียนทุกคน โดยมั่นใจว่าผู้เรียนทุกคนได้เห็นและกำลังสนใจการสาธิตอยู่
2. ขณะที่ผู้สอนเป็นผู้แสดงการสาธิต ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมบ้าง
3. ระหว่างที่สาธิต ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถาม
4. ผู้สอนควรมั่นใจว่า การสาธิตนั้น ๆ มีประโยชน์ต่อผู้เรียน
5. ระหว่างการเรียนการสอนด้วยวิธีการสาธิต ผู้สอนไม่ควรบรรยายหรืออธิบายมากเกินไป เพราะจะทำให้การสาธิตขาดความตื่นเต้น เร้าใจ
6. ผู้สอนไม่ควรเร่งการสาธิต คือ สาธิตให้ผู้เรียนดูเป็นลำดับขั้นตอน ไม่ควรคิดว่าการรีบบางอย่างผู้เรียนเข้าใจแล้ว

จะเห็นได้ว่า การสอนแบบสาธิตนั้น มีประโยชน์ต่อผู้เรียนเป็นอย่างมาก ที่จะให้นักเรียนสังเกตและปฏิบัติตาม มีความมั่นใจในการปฏิบัติกิจกรรม พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามสรุปความคิดเห็นต่อกิจกรรมการเรียนของตนและผู้เรียนมีส่วนร่วม

2. การสอนแบบฝึกปฏิบัติ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านนาฏศิลป์ โดยใช้วิธีการฝึกฝนซ้ำ ๆ จนกระทั่งผู้เรียนเกิดทักษะการฝึกปฏิบัติ อาจฝึกเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม โดยครูเป็นผู้คอยดูแลช่วยเหลือให้คำแนะนำ การสอนแบบฝึกปฏิบัติ นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมตลอดเวลา ขณะฝึกอาจใช้สื่ออุปกรณ์ต่าง ๆ ประกอบการฝึกปฏิบัติ เช่น รูปภาพ แถบบันทึกเสียง วีดิทัศน์

ประโยชน์ของการฝึกปฏิบัติ คือ เป็นการพัฒนาทักษะที่ต้องการให้ผู้เรียนรู้จักการเรียนรู้ด้วยการกระทำ ส่วนข้อจำกัด คือ ครูใช้วิธีฝึกปฏิบัติมากเกินไป ทำให้ผู้เรียนเกิดความเบื่อหน่าย ขณะที่ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ ครูควรช่วยเหลือดูแลอย่างทั่วถึง

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2522, หน้า 130-131) ได้กล่าวถึงความสำคัญและวัตถุประสงค์ของการสอนแบบฝึกปฏิบัติไว้ ดังนี้

ความสำคัญของการสอนแบบฝึกปฏิบัติ เป็นการสอนที่ทำให้การเรียนการสอนสมบูรณ์ เพราะเป็นการศึกษาที่ผสมผสานกันระหว่างภาคทฤษฎี และปฏิบัติ นักเรียนได้เรียนรู้จากของจริง และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง การสอนแบบนี้จะช่วยให้นักเรียนเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ในเรื่องการนำไปใช้ ครูผู้สอนได้เห็นผลการสอนทันที สอนแล้วนักเรียนทำได้จริงหรือไม่นอกจากนี้การสอน และการเรียนแบบฝึกปฏิบัติ ยังมีความสำคัญของการฝึกฝนทักษะต่าง ๆ พร้อม ๆ กันไปด้วย

วัตถุประสงค์สำคัญของการสอนแบบฝึกปฏิบัติ

1. เพื่อเรียนรู้ด้านวิธีการ ผู้เรียนได้ประสบการณ์ตรงจากการสังเกตและทดลอง
2. เพื่อฝึกทักษะ ควรเป็นทักษะพื้นฐานในการแสวงหาความรู้และฝึกเพิ่มเติมเมื่อนำไปใช้
3. เพื่ออธิบายหลักการที่มีลักษณะเป็นนามธรรม จึงต้องอาศัยการปฏิบัติให้เข้าใจ
4. เพื่อฝึกการใช้เครื่องมือ
5. เพื่อฝึกการรวบรวมข้อมูล แปลความจัดหมวดหมู่แล้วสรุป นำไปแก้ปัญหาด้วย

ตนเอง

6. เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติ ทดลองด้วยวิธีการต่าง ๆ
7. เพื่อเป็นการสนองจุดมุ่งหมายทางการศึกษาด้านทักษะพิสัย (Psychomotor) คือ มุ่งให้เห็น เข้าใจ สัมผัสและปฏิบัติได้ในสิ่งที่เรียน

การจัดกลุ่มผู้เรียนในการฝึกปฏิบัติกิจกรรมของการสอนแบบฝึกปฏิบัตินั้น มีทั้งเป็นรายบุคคลและรายกลุ่มย่อย จำนวนผู้เรียนที่เหมาะสม ในการจัดกลุ่มย่อยนั้น ดูนน์ (Dunn, 1976, p. 64 อ้างถึงใน วิไลวรรณ พิศประเสริฐ, 2543, หน้า 42) กล่าวว่า จำนวนสมาชิกที่จัดกลุ่มเพื่อฝึกปฏิบัติกิจกรรมในลักษณะกลุ่มย่อย ควรเป็น 4-6 คน ในแต่ละกลุ่มควรละ เก่ง ปานกลาง อ่อนเข้าด้วยกัน เพื่อจะได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

บทบาทของครูในการสอนแบบฝึกปฏิบัติ เป็นการสอนที่ครูต้องเตรียมผู้เรียน โดยสร้างความสนใจและชี้แจงจุดประสงค์ในการเรียนให้ชัดเจน ครูต้องสาธิตและอธิบายกระบวนการปฏิบัติ และให้คำแนะนำหลังจากที่ผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมแล้ว ครูนำอภิปรายสรุปผลการเรียน และทำการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรม

3. การสอนแบบให้ปฏิบัติจริง (Performance Test)

วิทยาลัยครูนครราชสีมา (2520, หน้า 66) คณะวิทยาศาสตร์ได้กล่าวถึง การสอนที่เน้นให้นักเรียนปฏิบัติจริงไว้ ดังนี้

เป็นการให้นักเรียนได้แสดงพฤติกรรมออกมา ด้วยการกระทำภายหลังเรียนเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยถือว่าการปฏิบัติเป็นความสามารถในการผสมผสานหลักการและวิธีการต่าง ๆ ที่ได้รับการฝึกฝนมา ให้ปรากฏออกมาเป็นทักษะของผู้ปฏิบัติ วิธีสอนแบบนี้ มักใช้สอนวิชาที่มีการปฏิบัติ เช่น พลศึกษา ศิลปะ ดนตรีและนาฏศิลป์ เป็นต้น

4. การสอนแบบบรรยาย

การสอนบรรยายหรืออธิบาย เป็นการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญในการเรียนการสอน เป็นการเสนอเรื่องราวให้นักเรียนทราบทั้งหมด วิธีนี้อาจจะเป็นการบรรยายโดยมีอุปกรณ์การสอนประกอบ หรือบรรยายโดยการสาธิตประกอบ เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามหรือแสดงความคิดเห็น

สุมิตร คุณากร (2518, หน้า 137) ได้กล่าวถึงวิธีสอนแบบบรรยายไว้ดังนี้

การสอนแบบบรรยาย เป็นการสอนที่ครูสามารถสอนเนื้อหาความรู้แก่นักเรียนได้มากในคาบเวลาหนึ่ง โดยยึดครูเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ผู้เรียนเป็นผู้รับฟังและจดบันทึกความรู้ เป็นการประหยัดเวลาในการทำกิจกรรม วิธีสอนแบบนี้จะได้เนื้อหามากกว่าวิธีสอนแบบอื่น ๆ ครูต้องเตรียมการสอนมาเป็นอย่างดี ควรใช้สื่อประกอบการอธิบายด้วย สามารถสอนผู้เรียนได้จำนวนมาก ตั้งแต่ 20–200 คน เป็นการสอนที่มีข้อดีคือ สอนได้ง่าย ใช้อุปกรณ์การสอนน้อย แต่ใช้ความสามารถของผู้สอนเป็นหลัก วิธีสอนแบบนี้ใช้เมื่อครูต้องการเสนอความรู้ให้แก่ผู้เรียนเสนอเนื้อหาของบทเรียน ต้องการขึ้นบทเรียนใหม่ อธิบายทบทวนและนักเรียนต้องรับฟังข้อมูลก่อนการปฏิบัติกิจกรรม การสรุปสิ่งที่เรียน นับได้ว่าการสอนแบบบรรยายมีประโยชน์ต่อผู้เรียนเช่นเดียวกับการสอนแบบอื่น ๆ และยังคงเป็นวิธีการสอนที่ใช้กันแพร่หลายมากในปัจจุบัน

5. การสอนแบบกลุ่มสัมพันธ์

เป็นการสอนที่ยึดกลุ่มเป็นหลักในการทำกิจกรรม ผู้เรียนได้รับบทบาทของตนเอง รู้หน้าที่รับผิดชอบ การสอนแบบนี้ครูต้องรู้หลักการสอน การกำหนดขั้นตอนการสอน และรู้จักลักษณะของนักเรียนในกลุ่มผู้เรียน ต้องรู้จักทำงานกลุ่ม รู้จักปรับตัว และมีความไว้วางใจต่อความรู้สึกของผู้ร่วมกลุ่มใจกว้าง กล้าแสดงออก

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช (2523, หน้า 795–798) ได้กล่าวขั้นตอนการสอนแบบกลุ่มสัมพันธ์ไว้ 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นวางแผน ผู้สอนควรวางแผนการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเนื้อหา

2. ขั้นลงมือปฏิบัติ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนลงมือทำกิจกรรมทุกคน
3. ขั้นประจักษ์ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมจนประจักษ์ว่าตนได้เรียนรู้สิ่งใดด้วยตนเอง
4. ขั้นวิเคราะห์ นำสิ่งที่เรียนไปวิเคราะห์เองหรือร่วมกับเพื่อน
5. ขั้นประเมิน นำความรู้ที่วิเคราะห์แล้วมาประเมินผลร่วมกันกับกลุ่มเพื่อรวบรวม

ความรู้ไว้เป็นหมวดหมู่

6. ขั้นนำไปใช้ นำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์

6. การสอนซ่อมเสริม

คลาและสตาร์ (Clark & Starr, 1972 อ้างถึงใน กาญจนา เกียรติประวัติ, 2524, หน้า 70) กล่าวถึง การสอนซ่อมเสริมไว้ว่า เป็นการสอนสำหรับผู้เรียนที่ยังไม่ผ่านจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งสอดคล้องกับกรมวิชาการได้กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติในการประเมินผลนักเรียนไว้ว่า นักเรียนคนใดไม่ผ่านจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม ให้ถือเป็นหน้าที่ของครูที่ต้องสอนซ้ำ เพื่อให้ผู้เรียนผ่านได้ในเวลาไล่เลี่ยกันกับเพื่อนร่วมชั้นด้วย ในประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรียกการปรับปรุงแก้ไขนี้ว่า “การสอนซ่อมเสริม”

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ทราบว่าการสอนนาฏศิลป์ เป็นการสอนด้านทักษะ การรำที่จำเป็นต้องใช้การสอนแบบต่าง ๆ ร่วมด้วย เพื่อประสิทธิภาพในการสอน และสิ่งที่ต้องคำนึงถึงอีกประการหนึ่ง คือ วิธีสอนให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการเรียน เพราะการแสดงจะสวยงาม น่าดูนั้นผู้แสดงต้องมีทักษะในการรำอย่างคล่องแคล่ว มีลีลาท่าร่าที่อ่อนช้อยงดงามตามแบบนาฏศิลป์ไทย โดยการเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายได้แก่ แขน ขา มือ ลำตัว ศีรษะ และไหลให้เคลื่อนไหวไปพร้อม ๆ กัน โดยการสังเกตและเลียนแบบจากครูผู้สอนหรือสื่อการสอนที่กำหนดไว้ให้ดีที่สุด

ดังนั้น หากจะทำการสอนนาฏศิลป์ให้ประสบความสำเร็จ จึงควรศึกษาขั้นตอน วิธีการสอนทักษะแล้วนำไปประยุกต์ใช้ เพื่อให้การสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การสอนให้เกิดทักษะ นอกจากอาศัยสติปัญญา ความคิด ความรู้ความเข้าใจและเจตคติต่อนาฏศิลป์ไทยแล้ว ยังต้องอาศัยทักษะในการทำงาน ทักษะเป็นปัจจัยสำคัญในการช่วยให้การทำงานคล่องแคล่วมีประสิทธิภาพ มีนักการศึกษาหลายท่าน ได้ให้ความหมายของทักษะ ดังนี้

ครอนบัค (Cronbach, 1977, p. 393 อ้างถึงใน อมรา กล้าเจริญ, 2531) กล่าวว่า ทักษะเป็นการปฏิบัติที่เกิดจากการเรียนรู้สามารถกระทำได้โดยแทบจะไม่ต้องใช้ความคิด

แกริสัน (Garrison, 1972, p. 640 อ้างถึงใน เรณู โกสินานนท์, 2544) กล่าวถึงความหมายของทักษะว่า ทักษะเป็นแบบของพฤติกรรมที่กระทำไปด้วยความราบเรียบ (Smoothly) ถูกต้องรวดเร็วและแม่นยำ ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาตนเอง

ดี เซคโก (De Cecco, 1974 อ้างถึงใน ชาติชาย พิทักษ์ธนาคม, 2544, หน้า 232) เสนอ ขั้นตอนการสอนทักษะไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. วิเคราะห์ทักษะที่จะสอน ผู้สอนจะต้องวิเคราะห์งานที่จะให้ผู้เรียนปฏิบัติก่อนว่า งานประกอบไปด้วยทักษะอะไร เช่น ทำนั้ง ทำจับมือ ทำตั่งวง ทักษะเหล่านี้อาศัยกลไกของร่างกาย
2. ประเมินความสามารถเบื้องต้นของผู้เรียน ประเมินทักษะเก่าสู่ทักษะใหม่ ถ้าขาด ทักษะนั้น ๆ ต้องเสริมให้มีพื้นฐานความรู้ให้เพียงพอ
3. จัดขั้นตอนการฝึกให้เรียงลำดับจากง่ายไปหายาก จากทักษะพื้นฐานไปสู่ทักษะที่ ซับซ้อน ให้ฝึกทักษะย่อยก่อนเช่น การฝึกตัดตัวขั้นพื้นฐานทาง่าย ๆ เพื่อสู่ท่าที่ยากขึ้น
4. สาธิตและอธิบายแนะนำเป็นขั้น ๆ ให้ผู้เรียนเห็นลำดับขั้นตอนการปฏิบัติจาก ตัวอย่างที่ผู้สอนสาธิตให้ดูหรือจากวีดิทัศน์ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเห็นรายละเอียดการปฏิบัติจาก วีดิทัศน์อีกครั้ง
5. จัดให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจริง โดยคำนึงถึงหลักของความต่อเนื่องคือ เรียนตามลำดับ อย่างต่อเนื่อง ฝึกหัดด้วยการเน้นทักษะย่อย แก้ไขเมื่อผิด แบ่งเวลาฝึก ให้การเสริมแรง รู้ผลทันที เดวีส์ (Davies, 1971 อ้างถึงใน ทิศนา ขัมมณี, 2546, หน้า 39) ซึ่งได้เสนอแนวคิด เกี่ยวกับการสอนให้เกิดทักษะไว้ว่า ทักษะส่วนใหญ่จะประกอบไปด้วยทักษะย่อยแล้วค่อยเชื่อมโยง ช่วยให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จเร็วขึ้น ดังนี้

1. ขั้นสาธิตทักษะ เป็นขั้นที่ผู้เรียนได้เห็นทักษะที่ต้องการให้ผู้เรียนกระทำได้ในภาพรวม ก่อนการสาธิต โดยแนะนำให้ผู้เรียนสังเกต ชี้แนะจุดสำคัญให้
2. ขั้นสาธิต และให้ผู้เรียนปฏิบัติทักษะย่อย แต่ละส่วนโดยให้ผู้เรียนสังเกต และทำตาม ทีละส่วนอย่างช้า ๆ
3. ขั้นให้ผู้เรียนปฏิบัติทักษะย่อย โดยไม่ต้องดูแบบ หากติดขัดครูผู้สอนควรชี้แนะ แก้ไข จนผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้อย่างสมบูรณ์และชำนาญ
4. ขั้นใช้เทคนิควิธีการ เมื่อผู้เรียนปฏิบัติได้แล้วผู้สอนอาจใช้เทคนิคที่จะช่วยให้ผู้เรียน ปฏิบัติได้ดียิ่งขึ้น
5. ขั้นผู้เรียนเชื่อมโยงทักษะย่อยเข้าด้วยกันอย่างต่อเนื่องจนจบแล้วปฏิบัติซ้ำ ๆ หลาย ๆ ครั้งจนสามารถปฏิบัติได้อย่างชำนาญ

สรุปว่า ทักษะ คือ ความสามารถในการกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ได้อย่างถูกต้อง คล่องแคล่ว ชำนาญและมีประสิทธิภาพ ดังเช่น

1. ทักษะจะเกิดขึ้นได้ด้วยการปฏิบัติ
2. การปฏิบัติแบบแบ่งระยะเวลาปฏิบัติให้มีเวลาหยุดพักเป็นช่วง ๆ

3. การรับรู้ผลการปฏิบัติจะส่งผลให้เกิดทักษะได้ดี
4. การปฏิบัติตามขั้นตอนจากการสังเกต การสาธิต นั้นในการสอนทักษะจึงต้องเน้นการลงมือปฏิบัติอย่างมีหลักการเป็นสำคัญ

กาเย่ (Gagne, 1974 อ้างถึงใน ทิศนา แหมมณี, 2546, หน้า 13) ได้เสนอแนะกระบวนการเรียนการสอนเพื่อให้ประสบความสำเร็จ โดยใช้เทคนิค 9 ขั้นไว้ดังนี้

1. กระตุ้นและดึงดูดความสนใจของผู้เรียน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ พร้อมทั้งจะเรียนเน้นการใช้รูปแบบ ใช้คำถาม การสาธิต
2. แจ้งวัตถุประสงค์ของบทเรียน เพื่อให้ผู้เรียนทราบและเป็นแนวทางนำไปสู่จุดประสงค์นั้นได้ การบอกอาจใช้คำถามหรือบอกโดยตรงก็ได้
3. กระตุ้นให้ผู้เรียนระลึกถึงความรู้เดิม ก่อนที่จะเรียนสิ่งใหม่ เป็นการเชื่อมโยงความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ และพร้อมที่จะเรียนต่อไป
4. เนื้อหา เป็นการถ่ายทอดความรู้ โดย ครู วัสดุ อุปกรณ์ สื่อการสอนต่าง ๆ
5. ให้ความช่วยเหลือ ผู้เรียนให้สามารถเรียนรู้ได้ถูกต้อง โดยใช้วิธีการหรือสื่อต่าง ๆ
6. กระตุ้นให้ผู้เรียนแสดงความสามารถ เพื่อจะได้มีโอกาสตอบสนองต่อสาระที่เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
7. ข้อมูลป้อนกลับ เป็นการบอกผลหลังจากผู้เรียนปฏิบัติแล้ว เพื่อเป็นแนวทางในการให้ผู้เรียนปรับปรุงแก้ไข จนบรรลุจุดประสงค์ที่วางไว้
8. ประเมินผลด้วยวิธีต่าง ๆ ตามความเหมาะสมกับจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม เช่น แบบทดสอบ คำถาม แบบฝึกหัด วัดขณะที่เรียนและสิ้นสุดการเรียนเพื่อนำผลมาปรับปรุงแก้ไข
9. ทำให้ผู้เรียนเกิดความจำถาวร เป็นการถ่ายโยงความรู้เป็นการฝึกปฏิบัติซ้ำ ๆ เพื่อให้เกิดความคงทนถาวร

เทคนิค 9 ขั้นของกาเย่ เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับการสอนโดยทั่ว ๆ ไปที่นักการศึกษาต่าง ๆ เสนอหลักการสอนได้ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน ขั้นสอน ขั้นสรุปและประเมินผล

นอกจากการสอนให้เกิดทักษะแล้วยังมีการสอนให้ผู้เรียนรักในวิชาที่เรียน คือการสอนให้เกิดเจตคติ (Attitude) เป็นเรื่องความรู้สึกที่พอใจหรือไม่พอใจ ชอบ ไม่ชอบ ดังนั้นเจตคติที่บุคคลแสดงออกมามี 2 ด้านคือ เจตคติทางด้านบวก เป็นลักษณะที่ดี การยอมรับโดยการสังเกตจากพฤติกรรม ชอบ พพอใจและเห็นว่าสิ่งนั้นมีประโยชน์ ส่วนเจตคติทางลบ คือการไม่ยอมรับโดยการสังเกตพฤติกรรมที่แสดงออกไม่ชอบ ไม่พอใจ ไม่ถูกใจและไม่เห็นสิ่งนั้นมีประโยชน์

จิตวิทยาและแนวคิดเกี่ยวกับการสอนนาฏศิลป์

การสอนนาฏศิลป์ให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องนำความรู้ด้านจิตวิทยาการศึกษาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องสอดคล้อง และส่งเสริมมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้ประสบความสำเร็จตามที่คาดหมายไว้ จิตวิทยาที่นำมาใช้ในการสอนนาฏศิลป์ มีดังนี้

สเวนสันและวิลเลียม (Swanson & Williams, 1979 อ้างถึงใน พรพนธ์ ธ.เจนจิต, 2538, หน้า 346-348) ได้ทำการศึกษาการใช้ทฤษฎีการเรียนรู้โดยการสังเกต และเลียนแบบไว้ 5 ประการ คือ

1. ครูควรแบ่งหน่วยออกเป็นขั้น ๆ เพื่อนักเรียนจะได้ปฏิบัติตามได้ง่ายและบอกวัตถุประสงค์ของการเรียนให้ทราบอย่างชัดเจนหรือหน่วยการเรียนรู้จะไร้อย่างไรบ้าง และครูตั้งความหวังไว้ว่าจะให้นักเรียนทำอะไรได้บ้าง
2. จัดการเรียนรู้โดยการเลียนแบบ ซึ่งมี 2 ขั้น คือ
 - 2.1 ขั้นการได้มาซึ่งความรู้ (Acquisition) ผู้เรียนจะต้องมีความใส่ใจ (Attention) รับรู้สิ่งที่สังเกตและประมวลผลเข้ารหัส (Coding) และมีความจดจำ (Retention)
 - 2.2 ขั้นการกระทำ (Performance) ผู้เรียนลงมือกระทำด้วยตนเอง ซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถ และทักษะทางด้านร่างกายของนักเรียน ตลอดจนความแม่นยำในขั้นตอนการได้มาซึ่งการเรียนรู้ ดังนั้นก่อนที่ครูจะสอน จะต้องเตรียมให้นักเรียนมีความใส่ใจ และพยายามสังเกตทุกขั้นตอนการสอนของครู เพื่อช่วยให้นักเรียนเลียนแบบได้ถูกต้อง
3. การสอนหรือขั้นแสดงให้ดูตัวอย่าง มีขั้นตอนดังนี้
 - 3.1 ใช้ตัวอย่างที่ต้องการให้นักเรียนเรียนรู้หลาย ๆ ตัวอย่าง
 - 3.2 ในขณะที่แสดงให้ดูเป็นตัวอย่าง ครูควรอธิบายไปด้วยคล้าย ๆ กับการรำ
4. หลังจากครูแสดงตัวอย่างแล้ว ควรให้นักเรียนปฏิบัติหรือทำด้วยตนเองทันทีซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นมาก เพราะทำให้นักเรียนมีความใส่ใจในบทเรียนมากขึ้น ทำให้นักเรียนมีโอกาสแสดงด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้ครูและนักเรียนทราบว่า นักเรียนเข้าใจหรือไม่ ถ้านักเรียนส่วนมากทำไม่ได้ ครูอาจแสดงทำใหม่ การที่นักเรียนทำถูก และทราบคำตอบว่าถูกก็จะเป็นการเสริมแรง
5. ตัวแบบที่ใช้ ไม่ควรจำกัดอยู่เฉพาะครูเพียงผู้เดียว ควรใช้นักเรียนที่ทำได้แสดงเป็นตัวแบบให้แก่คนอื่นที่ยังทำไม่ได้ หรืออาจจะใช้ตัวแบบแหล่งอื่น ๆ เช่น หนังสือ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ วิดิทัศน์ เป็นต้น

แบนดูรา (Bandura, 1977 อ้างถึงใน สุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2545, หน้า 240-241) ได้กล่าวถึงกระบวนการที่สำคัญในการเรียนรู้โดยการสังเกตจากตัวแบบว่ามี 4 อย่าง คือ

1. กระบวนการความใส่ใจ (Attention) ถ้าผู้เรียนไม่ใส่ใจการเรียนรู้โดยการสังเกต และการเลียนแบบก็อาจไม่เกิดขึ้น
 2. กระบวนการจดจำ (Retention) ถ้าผู้สังเกตสามารถเลียนแบบ และแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบได้ ก็เพราะผู้เรียนบันทึกสิ่งที่ตนสังเกตจากตัวแบบ ให้เห็นตัวแบบทำซ้ำ ๆ ก็เป็นการช่วยจำได้ดียิ่งขึ้น
 3. กระบวนการแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวอย่าง (Reproduction Process) การเรียนรู้โดยการสังเกตหรือเลียนแบบไม่ใช่เป็นพฤติกรรมที่ลอกแบบอย่างตรงไปตรงมา การเรียนรู้โดยการสังเกตประกอบด้วย พุทธิปัญญา ความพร้อมทางร่างกายของผู้เรียน ขึ้นแสดงพฤติกรรมเหมือนตัวแบบของแต่ละคนจึงแตกต่างกันออกไป
 4. กระบวนการจูงใจ (Motivation Process) เป็นการเลียนแบบที่ต้องการได้ประโยชน์ เช่น การได้รับรางวัล รวมทั้งคิดว่า การแสดงเหมือนตัวแบบจะทำให้หลีกเลี่ยงปัญหาได้
- ดังนั้นสรุปได้ว่า บุคคลที่เป็นตัวแบบ มีอิทธิพลต่อผู้สังเกต และเลียนแบบมาก ครูมีส่วนช่วยในการเป็นตัวแบบที่ดี และให้ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้ โดยการสังเกต และให้นักเรียนช่วยในการเป็นทั้งตัวแบบและผู้เรียนที่มีคุณค่า

นาฏศิลป์ไทย

ประวัติความเป็นมาของนาฏศิลป์

นาฏศิลป์หรือ ศิลปะของการเต้นรำ เป็นศิลปะที่ผู้ประดิษฐ์ปรุงแต่งขึ้นจากการเลียนแบบกิริยาท่าทางของมนุษย์

ราชบัณฑิตยสถาน (2525, หน้า 431) เขียนบอกความหมายของนาฏศิลป์ไว้ว่า นาฏศิลป์ น.ศิลป์แห่งการละครหรือการฟ้อนรำ นาฏศิลป์มีรากฐานที่มาจาก 2 แหล่งใหญ่ คือ

1. มาจากธรรมชาติ มนุษย์ได้เลียนแบบการแสดงกิริยาอาการเคลื่อนไหว โดยมีธรรมชาติเป็นพื้นฐาน และวิวัฒนาการสืบต่อกันมาเป็นลำดับ เช่น มีการขับร้อง ก็เปล่งเสียงออกมาตามเรื่องตามราว สูงบ้าง ต่ำบ้าง การดนตรีแต่เดิมก็เป็นเพียงการทำจังหวะ ต่อมาก็สร้างสิ่งทำให้เกิดเสียง ซึ่งต่อมากการคิดริเริ่มใช้อุปกรณ์ เช่น ไม้ไผ่ มาจนกระทั่งเป็นระนาดในปัจจุบัน ส่วนการฟ้อนรำมาจากกิริยาท่าทางของเคลื่อนไหวร่างกายของมนุษย์ โดยธรรมชาติ เมื่อเกิดการร้องและทำดนตรี แล้วความอึกเขมตามสัญชาตญาณก็เกิดขึ้น แทนที่จะนั่งร้องอย่างเดียวก็ลุกขึ้นมาออกท่าทางกระโดดโลดเต้น ทำมือ ไปตามความหมายและความรู้สึก ต่อมาเมื่อมีความเจริญ ศิลปะดังกล่าวก็เจริญตาม จนถึงทุกวันนี้

2. มาจากการฟ้อนรำอันเกิดจากการเชนบวงสรวงเทพเจ้า การเชนสังเวชนียะมีอยู่ ทุกชาติทุกภาษา เพราะมนุษย์ย่อมต้องการอาศัยศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ด้วยการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สัญชาตญาณของมนุษย์ทุกคนมีทั้งความกลัวและความต้องการ เมื่อเกิดความกลัวก็มีการอ่อนวอนให้ช่วยเหลือ ถ้าต้องการสิ่งใดก็อ่อนวอนให้สมปรารถนา ด้วยมีความเชื่อว่าพระเจ้าย่อมมีจิตใจเหมือนตน โดยปกตินิสัยของคนเราเรียกว่ามีมิตรจิตมิตรใจช่วยเหลือกัน เมื่อต้องการให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์พึงพอใจ ช่วยเหลือตน ก็จะทำพิธีต่าง ๆ เช่น บวงสรวงถวายอาหาร สวดสรรเสริญขอพรแล้วสุดท้ายก็มีการฟ้อนรำถวาย

หลักฐานการฟ้อนรำ อันเกิดจากการเชนบวงสรวงพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในตำนานวรรณคดีที่กล่าวถึงเวทย์ต่าง ๆ เรียกว่า จตุรเวท ดังนี้

1. ฤคเวทย์ ได้แก่ การกล่าว สดุดี สรรเสริญเทวดา
2. ยชุรเวทย์ การบวงสรวงอ่อนวอนขอพร เพื่อให้สมความปรารถนา ในการนี้ เริ่มถวายการรำรำบ้าง
3. สามเวทย์ พิธีถวายน้ำโสม
4. อาถรรพเวทย์ อันเกิดจากอาถรรพ์กลัว เกี่ยวกับคาถาอาคมเพื่อป้องกันตัว ขับไล่ภูตผี
5. นาฏเวทย์ เลียนแบบการรำรำมาจาก ยชุรเวทย์ มีการปรับปรุงให้มีการสวดอ่อนวอนกลายเป็นการขับร้องประกอบทำรำให้ดังมากขึ้น

นาฏศิลป์ไทยนอกจากการดัดแปลงมาจากธรรมชาติแล้ว ยังมีหลักฐานแสดงว่ามาจากตำนานการฟ้อนรำของอินเดีย หากแต่ได้ดัดแปลงเสริมแต่งให้ผิดแผกกันไปให้มีลีลาอ่อนช้อย นุ่มนวล

ความหมายของนาฏศิลป์

ความหมายของคำว่า “นาฏศิลป์” ได้มีนักปราชญ์ นักวิชาการทางด้านนาฏศิลป์ได้กล่าวไว้มากมาย ในที่นี้จะขอยกมาเพียงบางส่วนเพื่อการศึกษาดังนี้

- นาฏศิลป์ หมายถึง การฟ้อนรำ (อาคม ฉายาคม, 2509, หน้า 1)
- นาฏศิลป์ หมายถึง ความซ้ำของในการละครฟ้อนรำ (ธนิต อยู่โพธิ์, 2516, หน้า 1)
- นาฏศิลป์ หมายถึง ศิลปะแห่งการละครหรือการฟ้อนรำ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525, หน้า 431)

นาฏศิลป์ หมายถึง การร้องรำทำเพลง ให้ความบันเทิงใจ อันประกอบด้วยความโน้มเอียงแห่งอารมณ์และความรู้สึก (สุมาลี สุวรรณแสง, ม.ป.ป., หน้า 8)

นาฏศิลป์ หมายถึง การฟ้อนรำที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นจากธรรมชาติด้วยความประณีตอันลึกซึ้ง วิจิตรบรรจง ละเลียดอ่อน (อมรา กล้าเจริญ, 2531, หน้า 2)

จิ้นน์ (Ginn, 1972, p. 22) นักมนุษยวิทยาวัฒนธรรม อธิบายถึงนาฏศิลป์ในลักษณะของการมีคุณสมบัติทั้งที่เป็นสากลและเป็นท้องถิ่นและใช้สื่อต่าง ๆ ว่า "นาฏศิลป์" คงเป็นสื่อที่เข้าถึงได้ง่ายที่สุด นาฏศิลป์ในแวดวงของวัฒนธรรมท้องถิ่น จะเป็นรูปลักษณะทางทัศนศิลป์เพื่อการเล่าเรื่องราวต่าง ๆ มักประกอบด้วยดนตรีและการขับร้อง

ภาวานานี (Bhavnanani, 1970, pp. 21-22) นักวิชาการด้านนาฏศิลป์ของอินเดียได้จำแนกนาฏศิลป์ออกเป็น 3 ลักษณะ ที่มีความหมายแตกต่างกัน และนาฏศิลป์ซึ่งประกอบขึ้นจากส่วนต่าง ๆ ที่ต้องสัมพันธ์กัน นาฏยศาสตร์แสดงให้เห็นว่าการฟ้อนรำ เกิดจากการผสมผสานอย่างต่อเนื่องของท่าทาง เช่น ร่างกาย แขน ขา มือ เท้า นิ้ว ศีรษะ เว็อนร่าง ใบหน้า ทุกส่วนต้องแสดงให้มีความสัมพันธ์ การใช้สายตา สีหน้า กลมกลืนเป็นธรรมชาติ

จากคำนิยามจะเห็นได้ว่า นาฏศิลป์นั้นเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์มาตั้งแต่อดีต เป็นการร้องรำทำเพลงเพื่อให้เกิดความบันเทิง เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชุมชน ที่ผสมผสานอย่างต่อเนื่องของท่าทาง

ความสำคัญของนาฏศิลป์

นาฏศิลป์เป็นศิลปะที่มีลักษณะเฉพาะตัว มีความเป็นไทยในตัวเองอย่างยิ่ง นับได้ว่าเป็นสมบัติอันล้ำค่าทางวัฒนธรรมของชาติอันน่าภูมิใจยิ่ง ที่บ่งบอกถึงความเป็นไทยที่เด่นชัด คือ

1. ท่ารำ อันอ่อนช้อยงดงามและแสดงอารมณ์ตามลักษณะที่แท้จริงของคนไทยมีความหมายอย่างกว้างขวาง
 2. มีดนตรีประกอบ ดนตรีนี้จะแทรกอารมณ์หรือรำกับเพลงที่มีแต่ทำนองหรือมีเนื้อร้องก็ได้และให้ทำไปตามเนื้อร้องนั้น ๆ
 3. คำร้องหรือเนื้อร้องจะต้องเป็นคำประพันธ์ ซึ่งจะนำไปร้องกับเพลงชั้นเดียวหรือสองชั้นได้ทุกเพลง คำร้องนี้ทำให้ผู้สอนหรือผู้รำกำหนดท่าไปตามเนื้อร้อง
 4. การแต่งกาย มีความแตกต่างจากละครของชาติอื่น มีแบบอย่างเฉพาะเป็นของตนเอง ขนาดยืดหยุ่นได้ตามสมควร เพราะเมื่อสวมแล้วจะใช้กลิ้งด้วยด้ายแทนที่จะเย็บสำเร็จรูป
- สุดใจ ทศพร (2535, หน้า 268) กล่าวถึงความสำคัญของนาฏศิลป์ไว้ว่า

นาฏศิลป์ แสดงความเป็นอารยะประเทศ บ้านเมืองจะรุ่งเรืองดีก็ต่อเมื่อประชาชนเข้าใจในศิลปะเป็นสิ่งมีค่า ศิลปะนี้สามารถโน้มน้าวกล่อมเกลาคิดใจไปในทางที่ดี เป็นการให้กำลังใจในทางที่จะสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่บ้านเมือง และเป็นแหล่งรวมศิลปะที่มาเกี่ยวข้องสอดคล้องกัน การเขียน การออกแบบ เครื่องแต่งกาย ศิลปะแต่ละประเภทได้จัดทำค่อนข้างประณีตรวมความว่า นาฏศิลป์มีความสำคัญเป็นพิเศษนานาประการ เพราะนาฏศิลป์เป็นที่รวมความเจริญทางด้านศิลปะทุกประเภท

จะเห็นได้ว่า ที่กล่าวมานั้นสอดคล้องกันว่า นาฏศิลป์นอกจากจะแสดงความเป็นอารยะประเทศแล้วยังเป็นเสมือนแหล่งรวมศิลปะ และการแสดงหลายรูปแบบเข้าด้วยกัน โดยมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางในการที่จะสร้างสรรค์ อนุรักษ์และถ่ายทอดสืบไป

ความมุ่งหมายของการเรียนนาฏศิลป์ไทย

เรณู โกศินานนท์ (2535, หน้า 2-6) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านนาฏศิลป์ไทยได้ให้ความมุ่งหมายของการเรียนนาฏศิลป์ไทยไว้ ดังนี้

1. เพื่อให้มีโอกาสได้แสดงออก
2. เป็นสันทนาการที่ดี แม้จะไม่ได้แสดงเอง แต่ถ้าทราบหลักก็จะทำให้การชมละครรำละครเวที สนุกสนานยิ่งขึ้น สามารถวิพากษ์วิจารณ์ได้ถูกต้อง
3. เพื่อเป็นการร่วมมือในการรักษาการร่ายรำของไทยให้เป็นสมบัติอันมีค่าประจำชาติต่อไป
4. ปลุกฝังนิสัยให้รักที่จะเรียนนาฏศิลป์
5. ช่วยในการสร้างบุคลิกในการเคลื่อนไหวร่างกาย ดูแล้วสง่า
6. เป็นการออกกำลังกายที่ได้บริหารทุกส่วน กล้ามเนื้อแข็งแรง ลดน้ำหนัก
7. เพื่อเป็นการฝึกให้รู้จักทำงานร่วมกับคนหมู่มากได้เป็นอย่างดี
8. ช่วยในการสร้างอาชีพ หากผู้เรียนมีความถนัด มีความสนใจ รักในการแสดง
9. ให้เกิดความคิด อ่านและมีสติปัญญาจากการชมหรือการแสดงละครรำ เพราะละครอาจมีการสอดแทรกปรัชญา สถานการณ์อยู่ ช่วยในเรื่องการศึกษามนุษย์และสังคม
10. ช่วยเสริมสร้างความสามัคคี มีการประสานงาน ร่วมมือกันทำงาน

คุณค่าที่ได้รับจากนาฏศิลป์ไทย

เรณู โกศินานนท์ (2545, หน้า 181-183) ได้กล่าวถึงคุณค่าที่ได้รับจากนาฏศิลป์ไทยไว้ว่า นาฏศิลป์ถือเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมอันสำคัญของมนุษยชาติที่ควรศึกษา และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง และสังคม นาฏศิลป์เป็นทั้งกิจกรรมที่เป็นส่วนตัว และส่วนรวมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อาจจะสรุปได้ว่ามนุษย์เราได้รับคุณค่าจากนาฏศิลป์ ดังนี้

1. เพื่อการสื่อสาร นาฏศิลป์เป็นกระบวนการที่มนุษย์ใช้สื่อสารธรรมชาติ โดยารเลือกสรร และสร้างสรรค์ท่าทางให้มีความหมายเฉพาะที่เข้าใจและสื่อสารกันได้ อาจพัฒนารูปลักษณะที่ง่าย และเป็นส่วนประกอบของคำพูด ไปสู่การสร้างภาษาของตนเองขึ้นที่เรียกว่า “ภาษาท่าทาง” แบ่งเป็น 2 แนว คือ การเลียนแบบปรากฏการณ์ในธรรมชาติ เช่น กิริยาท่าทางของมนุษย์ และสัตว์สร้างท่าทางเป็นสัญลักษณ์เฉพาะ เช่น ถ้าแบมือทอดแขน กวักมือเข้ามาหาตัวหมายความว่า “เรียก”

2. เพื่องานพิธีกรรมต่าง ๆ การใช้นาฏศิลป์สื่อสารพลั้งธรรมชาติให้เข้ามาสิงสถิตอยู่ในตน การฟ้อนรำมักจะเป็นการแสดงเดี่ยว เช่น การฟ้อนรำพิธีรำผีฟ้า ในภาคอีสานเพื่อรักษาโรค สะเดาะเคราะห์ การบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือการฟ้อนรำบูชาครูในพิธีไหว้ครูนาฏศิลป์

3. เพื่องานพิธีการต่าง ๆ นาฏศิลป์ไทยเป็นศิลปะ สีสลาที่จรรโลงความงามใช้ในงานพิธีต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง การฟ้อนรำเป็นขบวนแห่ บายศรีสู่ขวัญ

4. เพื่อความบันเทิงและการสังสรรค์ จะมีเมื่อสิ้นฤดูเก็บเกี่ยว พบปะสังสรรค์ เช่น การรำอวยพร

5. เพื่อการออกกำลังกายและพัฒนานุคลิกภาพ การปฏิบัตินาฏศิลป์ก็เหมือนกับการได้ออกกำลังกาย ซึ่งปัจจุบันคือการเต้นแอโรบิกเป็นการนำเอานาฏศิลป์มาประยุกต์ให้มีท่าทางที่พร้อมเพรียงเป็นที่นิยมขึ้น

6. เพื่อการอนุรักษ์และเผยแพร่ เป็นลักษณะเฉพาะชุมชนที่โดดเด่นของการแสดง มักจะมีผู้ชำนาญการทางนาฏศิลป์ที่นิยมเรียกว่า พ่อครู แม่ครู เป็นผู้ทำหน้าที่ดูแลรักษานาฏศิลป์ต่าง ๆ ไว้ให้เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษา

จะเห็นได้ว่า นาฏศิลป์นั้นเป็นสมบัติอันล้ำค่าของมนุษย์มาตั้งแต่โบราณ ซึ่งเยาวชนรุ่นหลังควรศึกษาและอนุรักษ์ไว้ไม่ให้สูญหาย ไม่ว่าจะเป็นที่มาของนาฏศิลป์ ความมุ่งหมายของการเรียน คุณค่าที่ได้จากการเรียนนาฏศิลป์ และอื่น ๆ ไว้เป็นเอกลักษณ์ของชาติสืบไป

นาฏยศัพท์และภาษาทำนนาฏศิลป์

ที่มาของนาฏยศัพท์

การศึกษาทางนาฏศิลป์ไทย ไม่ว่าจะเป็นการแสดงโขน ละครหรือระบำเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ก็ดี ท่าทางที่ผู้แสดงออกมานั้นย่อมมีความหมายเฉพาะ ยิ่งหากได้ศึกษาอย่างดีแล้ว อาจทำให้เข้าใจเรื่องการแสดงมากขึ้น ทั้งในตัวผู้แสดงเองและผู้ที่ยกการแสดงนั้น ๆ สิ่งที่เขาประกอบเป็นท่าทางนาฏศิลป์ไทยนั้นก็คือ เรื่องของนาฏยศัพท์ นาฏยศัพท์ทางนาฏศิลป์นี้ นายอาคม ฉายาคม ได้รับคำสั่งจากนายธนิต อยู่โพธิ์ เป็นอธิบดีกรมศิลปากรในสมัยนั้น ให้เขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2497 ต่อมาครูอัมพร ชัชกุล ได้ขออนุญาตจากนายอาคม ฉายาคม นำไปสอนนักเรียนที่โรงเรียนนาฏศิลป์ (ปัจจุบันเป็นวิทยาลัยนาฏศิลป์) นาฏยศัพท์มีทั้งที่ใช้กับการแสดงโขนและการละคร แต่ยังมีนาฏยศัพท์บางคำที่ใช้เฉพาะในการรำแต่ละเพลงเท่านั้น เช่น ในการรำแม่บท (เพลงชมตลาด) เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปว่า ท่ารำไทยที่มาแต่โบราณ สืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้ โดยอาศัยสื่อทางโขนและละครว่า ครูผู้สอนรำไทยใช้เรียกชื่อท่ารำต่าง ๆ ว่า “นาฏยศัพท์”

ความหมายของนาฏยศัพท์

นาฏยศัพท์ นั้น เป็นศัพท์ที่ใช้เฉพาะทางนาฏศิลป์ ซึ่งส่วนมากผู้ที่เกี่ยวข้องทางนาฏศิลป์เท่านั้นที่จะรู้ถึงความหมายของคำศัพท์เหล่านี้ ดังนั้น

ราชบัณฑิตยสถาน (2525, หน้า 431) ตามความหมายมีไว้ว่า หมายถึง คำ เสียง ที่ใช้เรียกชื่อท่าเกี่ยวกับการพ้อนรำ เกี่ยวกับการแสดงละคร

ประทีน พวงลำลือ (2514, หน้า 163) กล่าวไว้ว่า นาฏยศัพท์ หมายถึง ศัพท์ที่ใช้เกี่ยวกับท่ารำ

อรุวรรณ ชมวัฒนา (2530, หน้า 61) กล่าวว่า นาฏยศัพท์ หมายถึง ศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะท่ารำที่ใช้ในการฝึกหัด เพื่อใช้ในการแสดงโขนและละคร

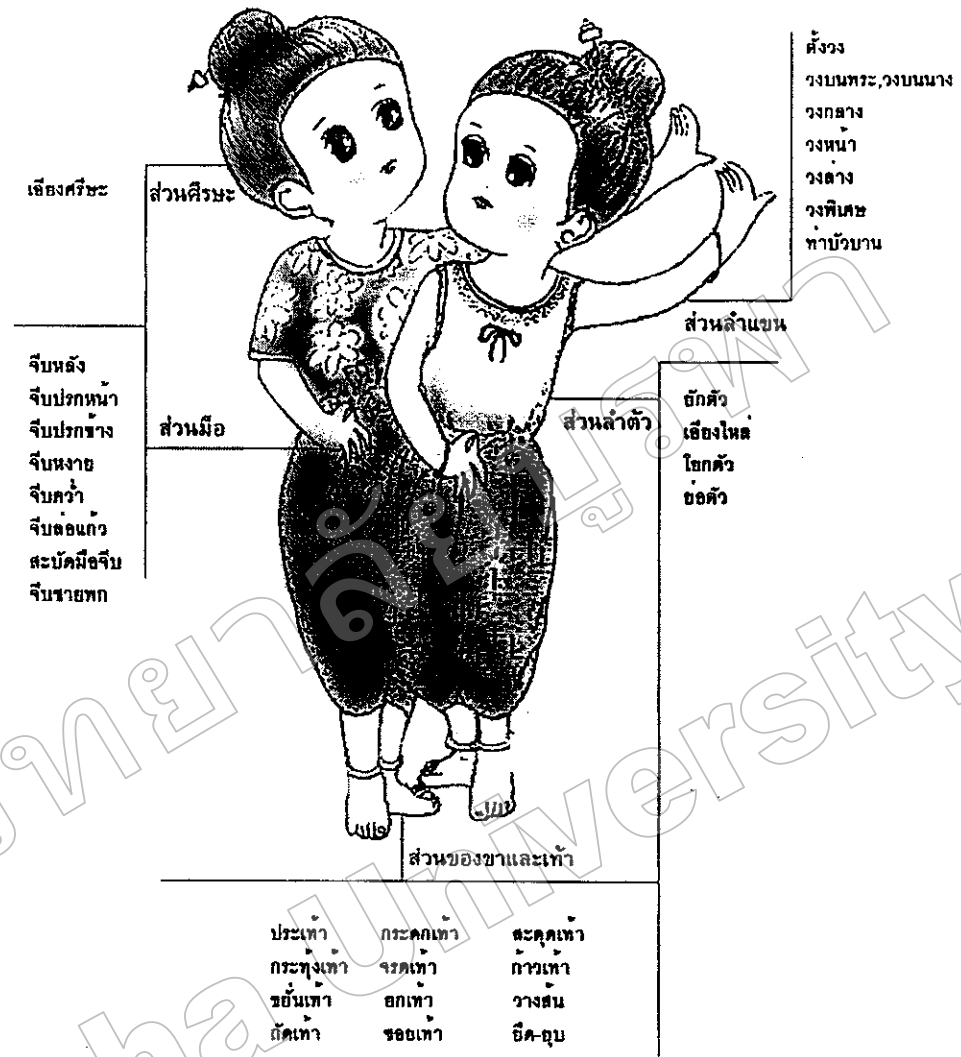
อาภรณ์ มนตรีศาสตร์ (2527, หน้า 180) กล่าวไว้ว่า นาฏยศัพท์ หมายถึง คำที่ใช้ในวงการนาฏศิลป์ไทย สามารถสื่อความหมายกันได้ทุกฝ่ายในการแสดงต่าง ๆ

อมรา กล้าเจริญ (2535, หน้า 107) ได้อธิบายความหมายของนาฏยศัพท์ว่า หมายถึง ศัพท์เฉพาะในทางนาฏศิลป์ เป็นลักษณะของท่ารำไทย นาฏยศัพท์ที่ใช้กันเกี่ยวกับท่ารำไทยนั้นมีมากแยกตามลักษณะการใช้

สมิตร เทพวงศ์ (2541, หน้า 223) ได้กล่าวไว้ เกี่ยวกับนาฏยศัพท์ที่ใช้ประกอบการแสดงต่าง ๆ ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ช่วงชั้นที่ 1 มีดังนี้

1. นาฏยศัพท์เกี่ยวกับส่วนของมือ ได้แก่ การจีบหงาย จีบคว่ำ จีบหลัง จีบปรกข้าง จีบปรกหน้า จีบล่อแก้ว สะบัดมือจีบ จีบชายพก
2. นาฏยศัพท์เกี่ยวกับส่วนของลำแขน ได้แก่ การตั้งวงบนพระ วงบนนาง วงล่าง วงหน้า วงพิเศษ ท่าบัวบาน วงกลาง
3. นาฏยศัพท์เกี่ยวกับส่วนของลำตัว ได้แก่ ยักตัว ย่อตัว เอียงไหล่ โยกตัว
4. นาฏยศัพท์เกี่ยวกับส่วนของเท้า ได้แก่ ประเท้า จรดเท้า กระดกเท้า สะดุดเท้า ก้าวเท้า ถัดเท้า ขอยเท้า ยึด-ยุบ กระทุ้งเท้า ยกหน้า วางสัน ขยับเท้า
5. ภาษาทำนาฏศิลป์ ได้แก่ รัก ไป มา แนะนำตนเอง ร้องให้ ปฏิเสธ ยิ้ม เธอ ดีใจ เศร้า รำเริง ท่า่น ท่า่นที่เคารพ

นาฏยศัพท์ และภาษาทำนาฏศิลป์ ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 แสดงให้เห็นเป็นแผนภูมิรูปภาพได้ ดังนี้

การเคลื่อนไหวภาษาท่าทางศิลป์ เช่น รัก ไป มา แนะนำตัวเอง ร้องไห้ ปฏิเสธ อึ้ง เรต คีใจ เคร่า
รำเริง รำร่น รำร่นที่เคารพ

ภาพที่ 3 นาฏยศัพท์และภาษาท่าทางศิลป์ ที่ใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

ประเภทของนาฏยศัพท์

นาฏยศัพท์แบ่งออกเป็น 3 หมวด คือ

1. หมวดนามศัพท์ หมายถึง ศัพท์ที่เรียกชื่อท่ารำหรือชื่อท่าที่บอกอาการกระทำของผู้นั้น ได้แก่

1.1 ตั้งวง คือ ส่วนโค้งของลำแขนโดยใช้ส่วนแขนและมือทำพร้อม ๆ กัน จะตั้งวงมือใดก่อนก็ได้แล้วแต่จะกำหนดถ้าตั้งวงขวา ก็เหยียดแขนขวาไปด้านข้างลำตัว แขนตั้งเสมอไหล่ ตั้งมือขึ้นแล้วค่อย ๆ งอแขนประมาณว่าจากปลายนิ้ว ส่วนของแขนที่งอและหัวไหล่มีลักษณะเกือบครึ่งวงกลม ระวังอย่างอแขนมากจนข้อศอกแหลมออกมา ถ้าตั้งวงซ้ายก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 4 ภาพแสดงท่าตั้งวง

1.1.1 วงบน ตัวพระและตัวนางจะแตกต่างกันตรงที่ ตัวพระวงบนจะอยู่ระดับ แงศิระะ ส่วนโค้งของลำแขนจะกว้าง ส่วนตัวนางวงบนจะอยู่ระดับหางคิ้ว ส่วนโค้งจะแคบกว่า ตัวพระ

1.1.2 วงกลาง คือ ส่วนของลำแขนจะอยู่ระดับอก ระหว่างวงบนกับวงล่าง

1.1.3 วงล่าง คือ ส่วนโค้งของลำแขน ที่ทอดโค้งลงเบื้องล่าง ปลายนิ้วอยู่ระดับ หน้าท้อง

1.1.4 วงหน้า คือ ส่วนโค้งของลำแขน ที่ทอดโค้งอยู่ข้างหน้า โดยตัวพระ ปลายนิ้วมืออยู่ระดับข้างแก้มข้างเดียวกันกับวง ส่วนตัวนางปลายนิ้วอยู่ระดับปาก

1.1.5 วงพิเศษ คือ วงที่อยู่ระหว่างวงบนกับวงหน้า มักใช้กับท่าตัวพระเช่น ท่า เรียงหมอนในการรำแม่บท

1.1.6 วงบัวบานหรือท่าบัวบาน คือ ยกแขนระดับวงบน แต่หงายท้องแขนขึ้น แขนหงายฝ่ามือ จะตั้งท่าบัวบานข้างใดข้างหนึ่งหรือทั้งสองข้างก็ได้ ท่าบัวบานเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "วงทอด" ข้อควรระวังในการตั้งท่าบัวบาน คือ การใช้ส่วนต่าง ๆ ของลำแขน ระดับความสูงของ วงให้แขนส่วนบนลาดจากไหล่เล็กน้อย มิฉะนั้นจะดูเป็นแขนตั้งฉาก หรือเป็นเหลี่ยม ทำให้ท่ารำ ไม่สวยงาม

1.2 จีบมือ คือ การใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้มาจรดกัน นิ้วหัวแม่มือจรดข้อแรก ของ ปลายนิ้วชี้ โดยนับจากข้อแรกลงมา จะใช้มือขวาหรือมือซ้ายก็ได้ ส่วนอีก 3 นิ้ว คือ นิ้วกลาง นิ้วนาง และนิ้วก้อย กรีดออกไปให้ตึงทั้ง 3 นิ้ว ให้ได้ระยะกันจึงจะดูสวยงาม เมื่อจีบแล้วให้หัก ข้อมือเข้าหาลำแขนให้มากที่สุด

ภาพที่ 5 ภาพแสดงท่าจับมือ

ลักษณะของการจับมือในรำไทยมี ดังนี้

1.2.1 จับหงาย คือ การหงายข้อมือขึ้น แล้วหักข้อมือเข้าหาลำแขน แล้วทำท่าจับให้ปลายนิ้วที่จับขึ้นข้างบน จะใช้มือใดก็ได้

1.2.2 จับคว่ำ คือ การคว่ำลำแขน แล้วทำท่าจับให้ปลายนิ้วที่จับชี้ลงล่าง

1.2.3 จับหลัง หรือจับส่งหลัง คือ การส่งลำแขนไปข้างหลัง จะใช้มือใดก็ได้ แขนตั้ง พลิกข้อมือให้หงายปลายนิ้วชี้ขึ้นข้างบน

1.2.4 จับปรกหน้า คือ การจับเข้าหาลำตัว โดยมีลำแขน หายขึ้น ยกส่วนแขน และมือที่จับนั้นสูงระดับหน้าผาก หันมือที่จับเข้าหาใบหน้า และหักข้อมือ

1.2.5 จับปรกข้าง คือ การจับคล้ายปรกหน้า แต่ลำแขนจะอยู่ด้านข้าง ยกสูงระดับวงบน หันมือที่จับเข้าหาแก้มศีรษะ

1.2.6 จับชายพก จะใช้มือใดจับก็ได้ เมื่อจับแล้ว นำมือที่จับนั้นมาไว้ที่หัวเข็มขัด ลักษณะของการจับให้หงายข้อมือขึ้น

1.3 จับนิ้วกลาง หรือจับล่อแก้ว การจับนิ้วกลางคล้ายการจับมือ และปฏิบัติด้วยมือขวาหรือมือซ้ายก็ได้ เช่น ถ้าต้องการจับนิ้วกลางด้วยมือขวา ก็ให้แบ่มือขวายื่นออกมาข้างหน้า แล้วงอนิ้วกลางเข้ามา ใช้นิ้วหัวแม่มือกดทับลงบนเส้นของนิ้วกลางพอดี แล้วกรีดนิ้ว 3 นิ้ว คือ นิ้วชี้ นิ้วนาง นิ้วก้อย ออกไปให้ตึงที่สุดเท่าที่จะทำได้ นิ้วกลางและนิ้วหัวแม่มือที่แตะติดอยู่นั้น มีลักษณะเป็นวงกลมและต้องมีความรู้สึกเหมือนกับว่า นิ้วกลางนั้น กำลังจะดีดออกจากหัวแม่มือ หักข้อมือจับนิ้วกลางเข้าหาท้องแขน การเรียกชื่อจับนิ้วกลาง เรียกกันหลายชื่อ เช่น มือพระนารายณ์ จับล่อแก้ว หรือจับแก้ว

1.4 สะบัดมือจับ วิทยาของการใช้ท่ารำ สะบัดมือ จะสะบัดมือใดก็ได้ หรือจะสะบัดพร้อมกันทั้งสองมือก็ได้ สมมติว่า จะให้ทำทั้งสองมือพร้อมกัน ให้ตั้งมือจับหงาย ระดับวงกลางทั้งสองมือ ต่อมาปฏิบัติตามลำดับขั้นตอนดังนี้

- 1.4.1 ปลอยจับทั้งหยาบมือไปให้ปลายนิ้วทั้งสี่เหยียดลงทั้งสองมือพร้อมกัน
- 1.4.2 พลิกข้อมือที่หยาบอยู่นั้น ตั้งเป็นวงกลางให้อยู่ระดับไหล่
- 1.4.3 จับมือทั้งสองคว่ำลงพร้อม ๆ กัน
- 1.4.4 พลิกมือที่จับคว่ำนั้นให้เป็นจับหยาบพร้อมกันทั้งสองมือต่อไป ทำตั้งแต่ท่าที่ 1 ถึงท่าที่ 4 ไปเรื่อย ๆ เว้นช่วงระยะขั้นตอนแต่ละระดับให้กระชับขึ้น ภิรยาเช่นนี้เรียกว่า สะบัดมือ

1.5 กรายมือ ภิรยากรายมือ เป็นการทำต่อเนื่องกันระหว่างการใช้จับและวง กล่าวคือ ถ้าจะกรายมือขวา ให้ใช้มือขวาจับหยาบ แขนตึงไปด้านข้าง ยกส่วนแขนสูงเสมอไหล่ มือซ้ายตั้งวงข้าง เียงข้างวง ต่อจากนั้นให้ม้วนจับมือขวาไปตั้งวงข้าง มือซ้ายซึ่งตั้งวงข้างอยู่ ตั้งวงลง ส่งมือไปจับหลังแล้วเอียงขวา เมื่อจะกรายมือซ้าย ก็เคลื่อนมือซ้ายมาจับหยาบ แขนตึงเสมอไหล่ด้านข้าง มือขวายังคงตั้งวงข้างอยู่ ยังคงเอียงขวาเหมือนเดิม แล้วค่อย ๆ ม้วนมือซ้าย ตั้งวงข้าง ตั้งวงมือขวาลง ส่งมือไปจับหลัง ศีรษะเอียงมาทางด้านซ้าย ทำเช่นนี้สลับกันไป ตามความต้องการว่า กรายมือกี่ครั้ง

1.6 ยกเท้า คือ ลักษณะของการใช้เท้ายกขึ้นโดยฝ่าเท้าลงล่าง การยกเท้าจะยกข้างไหนก่อนก็ได้ การยกเท้าไม่ต้องประเท้าก็ได้ ส่วนมากจะนิยมการประเท้าก่อนการยกเท้า หรือ ก้าวเท้าแล้วตามด้วยยกเท้า

ภาพที่ 6 ภาพแสดงท่ายกเท้า

การยกเท้ามี 2 ประเภท คือ

1.6.1 ยกเท้าข้างหน้า คือ การยกเท้าขึ้นมาข้างหน้า ให้ระดับฝ่าเท้าอยู่ตรงกับเข่าข้างที่ยืนจะต่ำกว่านั้นบ้างเพียงเล็กน้อย สำหรับลำขาส่วนล่างยื่นไปข้างหน้าและเฉียงมาทางเท้าที่ยืนรับน้ำหนักอยู่ หันส่วนข้างของฝ่าเท้าด้านหัวแม่เท้าออกไปทางหน้า ชักส้นเท้าเซิด

ปลายเท้าให้ตึง หักข้อเท้าเข้าหาลำตัว ใช้ได้ทั้งตัวพระและตัวนาง ตัวพระเหลื่อมขาจะกว้าง และตัวนางเหลื่อมจะแคบลง

1.6.2 ยกเท้าด้านข้างลำตัว คือ ลักษณะอาการของการยกเท้าคล้ายยกหน้า แต่กันเข่าออกไปข้าง ๆ มาก ๆ ใช้สำหรับตัวพระ ถ้าเป็นตัวนางจะใช้วิธีการที่เรียกว่า เดี่ยวเท้าแทน คือใช้สันเท้าจรดขาอีกข้างหนึ่ง ไม่ควรให้สูงแบบเข่าเหมือนตัวพระ สมมติว่า จะยกเท้าข้างลำตัว ด้วยเท้าขวา เท้าทั้งสองเบนออกไป ย่อตัวลง คือ ยุบ ประเท้าขวา ยกเท้าขวาขึ้นข้างลำตัว ให้ขาท่อนบนทำมุมฉากกับลำตัว กันเข่าเบนออก ปลายเท้าขวาชี้เฉียงออกไปข้าง ๆ ตัว ให้ส่วนต่าตุ่มและสันเท้ายื่นมาข้างหน้าพอประมาณ ปลายนิ้วตึง และงอนขึ้นทั้งห้านิ้ว ย่อตัว และทรงตัวให้สวยงาม ส่วนตัวนาง ถ้าจำเป็นต้องยกเท้าไว้ข้างลำตัว จะเก็บสันเท้าที่ยกแตะไว้ได้เข่าด้านข้างของขาที่ยืน ปลายเท้างอนขึ้น กันเข่าเบนออกไปพอประมาณ ซึ่งเรียกว่า “เดี่ยวเท้า”

1.7 การกระดกเท้า การกระดกเท้า เป็นการใช้ท่ารำต่อเนื่องกับการกระทุ้งเท้า แต่บางครั้งก้าวเท้าแล้วกระดกตามทันที โดยไม่ผ่านการกระทุ้งเท้าก็ได้ เมื่อกระดกเท้าหรือยกเท้าขึ้นไปข้างหลังแล้ว ให้น้ำหนักตัวลงบนเท้าที่ยืนอยู่ และพยายามส่งเข่าของขาที่กระดกนั้นให้มาก บังคับตัวให้ตรง อย่าให้ลำตัวชะงักมาข้างหน้า ถ้ากระดกเท้าและส่งเข่าถูกต้องจะรู้สึกตึงหน้าขา ส่วนฝ่าเท้า ของเท้าที่กระดกจะต้องหักข้อตรงหลังเท้าเข้าหาหน้าแข้ง ไม่บิดเบี้ยวไปทางหนึ่งทางใด นิ้วเท้าทั้งห้าตึงเท่ากัน

ภาพที่ 7 ภาพแสดงท่ากระดกเท้า

1.8 ก้าวเท้า เป็นกิริยาต่อเนื่องจากการยกเท้า เมื่อยกเท้าแล้วก็ต้องก้าวเท้า เมื่อยกเท้าไปข้างหน้า โดยน้ำหนักตัวจะโน้มหนักไปข้างหน้า เท้าที่ก้าวเท้าหลังย่อเข่าให้ดูพองาม จะแตกต่างกันระหว่างตัวพระกับตัวนาง คือ ตัวพระจะเหลื่อมกว้าง ถ้าตัวนางเหลื่อมจะแคบ และการก้าวเท้าแบ่งออกเป็น

1.8.1 ก้าวหน้า คือ การวางฝ่าเท้าลงบนพื้นด้านหน้า กะให้ส้นเท้าที่วางลงนั้น จะอยู่ตรงกับหัวแม่เท้าของเท้าหลัง

ภาพที่ 8 ภาพแสดงท่าก้าวเท้า

1.8.2 ก้าวข้าง คือ ลักษณะคล้ายก้าวหน้า แต่จะเฉียงออกด้านข้างมากและขาอีกข้างหนึ่งจะหลบเข้าตามเพื่อให้ดูเรียบร้อยเหมาะสมกับการเป็นตัวแทน

1.8.3 ก้าวไขว้ คล้ายก้าวหน้า แต่เวลาก้าวไขว้ต้องเปิดส้นเท้าหลัง ซึ่งถ้าเป็นการก้าวหน้าไม่ต้องเปิดส้นเท้าหลัง

1.9 ยึด-ยุบ การยึด ยุบจะทำพร้อมกันทั้งสองขา หรือขาเดียวก็ได้ สมมติว่าใช้ขาข้างเดียว หมายถึง ขาข้างหนึ่งยกหรือกระดกอยู่ ขาที่ยืนอยู่จะเป็นขาที่ปฏิบัติ เมื่อ ยึด เขาจะตรง และเมื่อยุบ จะย่อเข่าที่ยืนตรง เข่าจะงอ ในการปฏิบัติ ยึด-ยุบ ทั้งสองขาพร้อมกัน ก็ปฏิบัติคล้ายกัน แต่จะอยู่ในลักษณะการยืนทั้งสองขา เมื่อยืนเข่าตรงทั้งสองข้าง เรียกว่า ยึด เมื่อย่อเข่าลง เรียกว่า ยุบ ข้อสำคัญในการยึด ไม่ควรยึดให้เข่าตึงมากเกินไป หรือการยุบก็ไม่ควรย่อเข่ามากเกินไป เพราะจะทำให้การทรงตัวไม่ดี การยึด-ยุบ เป็นการใช้กิริยาที่สำคัญมากในการให้จังหวะการรำ หรือเป็นการให้สัญญาณในการหมดท่ารำ และจะเปลี่ยนท่ารำใหม่

1.10 ประเท้า กิริยาของเท้าที่วางเหลื่อมกัน ด้วยการเหยอจุมกเท้าข้างใดข้างหนึ่งเพียงนิดเดียว โดยที่ส้นยังติดพื้นอยู่ เชิดปลายเท้าขึ้นทุกนิ้ว ใช้จุมกเท้ากระทบ การประเท้าจะประเท้าไหนก่อนก็ได้ สมมติว่าจะประเท้าซ้าย ก่อนอื่นให้ย่อตัวลงเล็กน้อย น้ำหนักตัวลงที่ขาขวา ลงน้ำหนักเท้าซ้ายน้อยที่สุด เมื่อจะเริ่มประเท้าให้ยืขึ้นเท้าซ้ายเตรียม ประเท้าปลายนิ้วเท้าตึงและงอนขึ้นทั้งห้านิ้ว ส่วนของเท้าซ้ายที่วางอยู่บนพื้นขณะนี้ คือส้นเท้าและจุมกเท้า เมื่อยุบตัว พร้อมกันนั้นให้ใช้จุมกเท้าแตะพื้นเบา ๆ แล้วยกเท้าขึ้น กิริยาของการใช้จุมกเท้าแตะพื้นนี้เรียกว่า “ประ”

1.11 จรดเท้า คือการแตะพื้นด้วยจุมกเท้า ส่วนอื่นของเท้าไม่ถึงพื้น พร้อมกับยุบตัว ซึ่งเป็นอีกกิริยาหนึ่งของการใช้เท้า จะจรดด้วยเท้าใดก็ได้ ถ้าจรดเท้าขวา ยืนให้น้ำหนักตัวลงบน

เท้าซ้าย ยกเท้าขวาขึ้นสูงจากพื้นเล็กน้อย แล้วใช้จมูกเท้าขวาแตะพื้นปลายนิ้วงอนขึ้น สันเท้าขวา ยกสูงขึ้นพอประมาณ ระวังอย่ายกสันเท้าให้สูงเกินไป จะทำให้เหมือนกับเขย่งเท้า การจรดเท้า ในท่ารำ ใช้เพื่อ "ยั้งจังหวะ"

ภาพที่ 9 ภาพแสดงท่าจรดเท้า

1.12 ขอยเท้า คือ ภายที่ใช้จมูกเท้าวางกับพื้น ยกสันเท้าขึ้น ๆ ทั้ง 2 เท้า พร้อมกันเริ่มด้วยการวางเท้าทั้งสองเสมอกัน ยกสันเท้าทั้งสองขึ้น ย่อเข่าลงเล็กน้อย แล้วย่อด้วยปลายเท้าทั้งสองให้เร็วขอยเท้าให้ถี่ วางน้ำหนักตัวลงบนเท้าทั้งสองให้เท่ากัน การขอยเท้าจะขอยอยู่กับที่ก็ได้ หรือขอยเคลื่อนไปก็ได้ ข้อสำคัญ ให้เท้าทั้งสองเรียงเสมอกันตลอดเวลา การขอยเท้า เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการ "เก็บเท้า"

1.13 วางสัน เป็นการวางเท้าด้วยสันเท้า จะวางสันเท้าข้างใดข้างหนึ่งก่อนก็ได้ ถ้าจะวางสันเท้าด้วยเท้าขวา การยืนให้น้ำหนักตัวลงบนเท้าซ้าย โยกเท้าขวาขึ้นจากพื้นเล็กน้อย แล้วจึงวางสันเท้าลงบนพื้นข้างเท้าซ้ายเบา ๆ ปลายเท้าเปิด งอนนิ้วทั้งห้าขึ้นให้เห็นชัดเจนว่า กำลังใช้สันเท้าอยู่ ถ้าจะวางสันเท้าซ้ายก็ปฏิบัติเช่นเดียวกับเท้าขวา การวางสันเท้าบางครั้ง เรียกว่า "จรดด้วยสันเท้า"

ภาพที่ 10 ภาพแสดงท่าวางสัน

1.14 ถัดเท้า เป็นกิริยาของการใช้เท้าอีกแบบหนึ่ง จะถัดเท้าอยู่กับที่หรือจะถัดเท้าเคลื่อนที่ก็ได้ การถัดเท้าจะใช้เท้าขวาถัดเสมอ โดยเท้าซ้ายก้าวและถัดด้วยเท้าขวา ลักษณะของการที่เรียกว่า "ถัด" อยู่ที่ใช้ฝ่าเท้า ตั้งแต่จมูกเท้าลงมาถึงส้นเท้าไถพื้นขึ้นไป แล้ววางเท้าลง ถ้านับเป็นจังหวะ จะได้ดังนี้

จังหวะที่ 1 ยกเท้าซ้ายก้าว

จังหวะที่ 2 เท้าขวาไถพื้นแล้วยก

จังหวะที่ 3 วางเท้าขวาลง

ถ้าเป็นการถัดเท้าอยู่กับที่ เท้าซ้ายจะอยู่หลัง เท้าขวาที่ใช้ถัด วางไขว้อยู่หน้าเท้าซ้ายเสมอ

1.15 กระทุ้งเท้า คือ จะกระทุ้งเท้าใดก่อนก็ได้ ก่อนการกระทุ้งเท้า มักจะก้าวเท้าหนึ่งไปข้างหน้าและต้องให้น้ำหนักตัวอยู่เท้าหน้าให้มากที่สุดที่จะมากได้ สมมติว่า เท้าที่กำลังจะก้าวคือ เท้าขวา เท้าซ้ายซึ่งเป็นเท้าหลัง พยายามให้น้ำหนักลงบนเท้าซ้ายน้อยที่สุด ต่อจากนี้จะถึงตอนที่เรียกว่า กระทุ้ง คือ ยกเท้าซ้ายที่อยู่ข้างหลังขึ้นสูงเล็กน้อย ไข่มุกเท้าแตะหรือกระทุ้งพื้นเบาๆ แล้วยกเท้าขึ้น การยกเท้าหลังจากกระทุ้งเท้านี้ เรียกว่า "กระดกเท้า" การกระทุ้งเท้า ไข่มุกเท้ากระทุ้งเท่านั้น ไม่ให้ปลายนิ้วเท้ากระทุ้งเป็นอันขาด

1.16 สะดุดเท้า เป็นกิริยาของการใช้เท้าเพื่อ ยังจังหวะอีกแบบหนึ่ง การสะดุดเท้าจะสะดุดเท้าใดก็ได้ ถ้าจะสะดุดเท้าขวา ไข่มุกเท้าขวาจรดพื้นไว้ น้ำหนักตัวลงบนเท้าซ้าย เอียงศีรษะไปข้างซ้ายก่อนจะสะดุดเท้า เริ่มด้วยการถ่วงน้ำหนักตัวไปรวมที่ปลายเท้าขวาที่จรดที่พื้นอยู่ โน้มตัวไปข้างหน้า ไถเท้าขวาซึ่งจรดด้วยไข่มุกเท้าอยู่ไปข้างหน้า และให้วางเต็มเท้า ยกเท้าซ้ายวางถอยตัวกลับ และจรดไข่มุกเท้าเท้าขวาลงเหมือนเดิม เปลี่ยนเอียงศีรษะมาทางขวา ถ้าจะสะดุดเท้าซ้าย ก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน

2. หมวดกิริยาศัพท์ คือ การเรียกชื่อทำให้รู้ได้ดังตาม เป็นศัพท์ที่ใช้เรียกในการปฏิบัติบอกอาการกิริยา ซึ่งแบ่งออกดังนี้

2.1 เอียงศีรษะ การเอียงศีรษะจะเอียงศีรษะใดก่อนก็ได้ ถ้าจะเอียงศีรษะทางขวาด้านแรก ต้องตั้งใบหน้าให้ตรงกับลำคอ แล้วมองตรงไปข้างหน้าจึงเริ่มเอียงศีรษะข้างขวาลงมา เลื่อนน้อยเวลาที่เอียงศีรษะลงมา ต้องมีความรู้ศีกษา ใบหูต้องตรงกับหัวไหล่ขวา แล้วประคองศีรษะไว้ให้คงที่ คืออย่าให้เอียงลงมามากเกินไป จะดูเป็นคนคออ่อนคอพับ ข้อสำคัญ เมื่อได้มองกระจกแล้ว ต้องเห็นว่าใบหน้าไม่บิดไปบิดมาข้างใดข้างหนึ่ง และถ้าต้องการจะเอียงศีรษะข้างซ้ายก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน

2.2 เียงไหล่ การเียงไหล่นี้ จะเียงข้างไหนก่อนก็ได้ แต่ต้องเียงทีละไหล่ จะเียงพร้อมกันไม่ได้ถ้าต้องการเียงไหล่ขวา ก็ต้องสร้างความรู้สึกที่ไหล่ขวา เหมือนมีสิ่งที่มีน้ำหนักมาวางปลายไหล่ ให้เียงไหล่ลงไป แต่อย่าให้มากนัก อย่าให้ไหล่ข้างซ้ายยกขึ้น เมื่อเียงไหล่ลงมาให้กดเกลียวหน้าลงมาด้วย (เกลียวหน้าอยู่ใต้ราวนมลงมา) อย่ากดเกลียวหลัง (เกลียวหลังอยู่ใต้สะบัก) ลงมานั้นจะต้องระวังอย่าให้ไหล่เียงลงมากเกินไป คอเียงลงมานิดหน่อยเท่านั้นก็ได้ ถ้าต้องการจะเียงไหล่ข้างซ้ายก็ปฏิบัติเช่นเดียวกัน

2.3 การยกตัว คือ เป็นการใช้ส่วนของสีข้างและส่วนเอวเคลื่อนไหวให้เข้ากับจังหวะการยกตัวนี้ จะนั่งยกตัวหรือยืนยกตัวก็ได้ แต่วิธีนี้เริ่มฝึกหัดให้ง่ายคือ เริ่มด้วยการนั่งคุกเข่า ก้นวางบนส้นเท้า ตัวตรง ใช้แขนทั้งสองข้างกำมือหงายข้อมือขึ้น งอแขนให้ศอกอยู่พอดีกับด้านข้างของเอวทั้งสอง เริ่มทำ

จังหวะที่ 1 ดึงแขนขวาเข้าหาลำตัว เพื่อให้ศอกกระแทกเอวด้านข้าง ยกเอวทางด้านขวาหลบศอกที่กระแทกมา

จังหวะที่ 2 ดึงแขนซ้ายเข้าหาลำตัวเพื่อให้ศอกกระแทกเอวด้านซ้ายยกเอวด้านซ้ายหลบศอกที่กระแทกมา ทำเช่นนี้สลับจังหวะ 1 และจังหวะ 2 ไปเรื่อย ๆ ใช้กิริยาของการลักคอกเข้าช่วย จะทำให้ลีลาของการยกตัวดีขึ้นกล่าวคือ เมื่อยกเอวข้างขวาเพื่อหลบศอกขวาให้ลักคอกไปข้างซ้ายและกดไหล่ขวาดำลง และเมื่อยกเอวข้างซ้ายเพื่อหลบศอกซ้ายให้ลักคอกไปข้างขวา และกดไหล่ซ้ายต่ำลง เมื่อทราบว่าจะใช้ส่วนของลำตัวยกตัวแล้ว ก็ฝึกทำเองโดยไม่ต้องใช้ส่วนแขนช่วยและฝึกยืนยกตัวเป็นลำดับต่อไป การยืนยกตัวต้องยืนตรงเท้าชิดกัน

2.4 โยกตัว ปฏิบัติคล้ายกับการโย้ตัว แต่ลักษณะของการใช้หัวไหล่และใช้ลำตัวจะแข็งแกร่งกว่าโย้ตัว ถ้าโยกตัวไปข้างขวาเียงขวา ถ้าโยกตัวไปข้างซ้ายก็เียงซ้าย

กิริยาศัพท์ อาจแบ่งออกเป็น ศัพท์เสริมและศัพท์เสื่อมและคำกิริยาเหล่านี้ได้นำมาใช้บ่อย ๆ เมื่อเห็นว่านักเรียนมีอาการในท่าทำที่เป็นศัพท์เสริม ดังต่อไปนี้

2.5 ก้นวง การบอกลักษณะกิริยาของการใช้วงที่แคบกว่าปกติ ดังนั้นจึงต้องใช้วงกว้างกว่าเดิม

2.6 ลดวง คือ การบอกลักษณะของการตั้งวงสูงกว่าปกติ ควรลดวงลงมาให้ได้ระดับ

2.7 หลบศอก คือ การบอกกิริยาเมื่อผู้รำตั้งวงโดยการโค้งศอกขึ้นมากเกินไป

2.8 ตั้งไหล่ คือการบอกกิริยาของผู้รำที่ปล่อยไหล่ค่อม จนทำให้รำไม่สวย ให้หลังตั้ง หรือดันหลังขึ้น

2.9 ตั้งเอว คือ การบอกกิริยาเพื่อให้ผู้เรียนระวังส่วนเอวด้านหลังให้ตั้งขึ้นตรงเสมอ ไม่หย่อนตัว

2.10 กดเกลียวข้าง คือ การบอกกิริยา ลักษณะคล้องกับกดไหล่ เกลียวจะอยู่ข้างลำตัวเหนือเอวขึ้นมา มักใช้กับตัวนาง เพื่อให้ดูแลสวยงามอ่อนช้อย

2.11 ถีบเข้าหรือส่งเข้า คือ การบอกลักษณะของการที่จะกระดกเท้าไปข้างหลังหรือกระดกเลี้ยวให้แลดูสวยงามไม่หย่อนล่า

2.12 เปิดสัน คือ การบอกลักษณะกิริยาของเท้าหลังซึ่งวางจุมกเท้าลงบนพื้น ส่วนสันเท้าจะยกสูงขึ้น

กิริยาอาการของคำศัพท์เชื่อมที่ใช้ในทางนาฏศิลป์ พอสรุปได้ดังนี้

2.13 วงล้ำ คือ บอกลักษณะกิริยาของผู้รำว่า วงไม่ได้สัดส่วนต่ำกว่าปกติ

2.14 วงหัก คือ บอกลักษณะกิริยาของผู้รำ ที่ตั้งวงงอศอกมากเกินไป จนเป็นมุมไม่เป็นส่วนโค้ง

2.15 วงล้น คือ บอกลักษณะกิริยาของผู้รำที่ตั้งวงสูงผิดปกติ

2.16 ขย่มตัว คือ การบอกลักษณะกิริยาของผู้รำที่ใช้จังหวะเข้ามากเกินไป จนแลดูลำตัวเขย่งขึ้นลงอยู่ตลอดเวลา

2.17 รำล้ำจังหวะ คือ การบอกลักษณะกิริยาของผู้รำที่รำกว่าจังหวะที่กำหนด เช่น การก้าวเท้าก่อนจังหวะจึง จับ

2.19 รำเลื่อย คือ การบอกลักษณะกิริยาของผู้รำ จากท่าหนึ่งไปอีกท่าหนึ่งไม่กระชับกระเฉง ดูแล้วมีมนวลไม่สวยงาม

2.20 รำลน คือ การบอกลักษณะของผู้รำที่รำท่าทางว่องไว แลดูจนคล่อง แต่ไม่ตรงกับท่าที่กำหนดให้

3. นาฏยศัพท์เบ็ดเตล็ด ได้แก่

3.1 จีบยาว คือ การจีบที่แขนเหยียดตึง

3.2 จีบสั้น คือ การจีบที่มือจีบแขนจะงอเข้ามา

3.3 ลักค่อ คือ การลักค่อนี้จะลักค่อข้างไหนก่อนก็ได้ หรือจะลักค่อสลับกันไปซ้ายขวา แต่การลักค่อจะใช้ในหลายโอกาส ต้องประกอบกับการยกไหล่ เอียงไหล่และอื่น ๆ ถ้าจะเริ่มลักค่อซ้ายจะต้องตั้งหน้าให้ตรง ตั้งค่อให้ตรง หน้ามองตรงไปข้างหน้า แล้วยกไหล่ขวาลง การลักค่อข้างขวา ซ้าย นี้จะต้องระวังให้ดี เวลาเอียงศีรษะลงหน้าจะต้องเอียงไปด้านตรงกันข้ามนิดหน่อย ถ้าลักค่อข้างซ้าย หน้าจะเอียงไปทางขวาพอสมควร แต่อย่าให้ถึงกับบิดหน้า สายตาจะต้องจับอยู่ที่จุดข้างหน้าตลอดเวลา การลักค่อนี้จะต้องทำในแบบที่นุ่มนวล แต่ถ้าทำค่อแข็งแล้วฟาดศีรษะแรง ๆ จะดูเป็นการกลอกค่อ

3.4 เดินมือ คำว่าเดินมือนี้ใช้ได้ทั่วไปในเวลารำ เช่น ท่าเทพนม จะต้องยกมือทั้งสองขึ้นมาประนมที่หน้าอก เวลาที่ยกมือทั้งสองขึ้นมาก็คือเดินมือ คำนี้โดยมากใช้กับครู ในขณะที่บอกกับลูกศิษย์ เช่น สอดมือ เข้าไป ครูจะเร่งว่า เดินมือ เร็ว ๆ หน่อย หรือท่าซึกแบ่งผัดหน้า เข้าไป ครูจะบอกว่าเดินมือ เร็วอีกนิด เป็นต้น

3.5 กรีดนิ้ว ส่วนใหญ่จะใช้กับการจีบมือ ในเมื่อได้จีบมือเรียบร้อยแล้วส่วนนิ้วที่เหลืออยู่อีก 3 นิ้ว จะต้องกรีดออกไป โดยการตึงนิ้วให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และพยายามบังคับให้นิ้วทั้งสามอยู่ในระยะที่ห่างกันพอสมควร ซึ่งลักษณะคล้ายกับพัดที่คลี่ออก ส่วนฝ่ามือต้องไม่พองเข้ามาจนกลางอุ้งมือเป็นแอ่ง การตึงนิ้วนี้ควรตึงนิ้วกลางให้มากกว่านิ้วอื่น ๆ แต่ต้องไม่สั่นหักข้อมือเข้าหาลำแขน

3.6 ยืนเข้า คือ ลักษณะของการคุกเข่าลงข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งตั้งขึ้น โดยให้ฝ่าเท้าวางลงกับพื้น เป็นต้น

จากนาฏยศัพท์ต่าง ๆ เหล่านี้ นับเป็นพื้นฐานที่เป็นผลทำให้มีท่าทางต่าง ๆ เกิดขึ้นในวงการนาฏศิลป์ไทย เรียกว่า “การตีบท การรำบท ภาษาท่า ภาษาทำนาฏศิลป์” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนาฏศิลป์ไทย ซึ่งมีความสำคัญต่อการแสดง อันเป็นส่วนหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องจากนาฏยศัพท์และจากการเลียนแบบธรรมชาติ นำมาปรุงแต่งทำให้เกิดความหมายต่อบทบาทที่แสดง ตลอดจนเป็นสื่อทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างผู้ชมและผู้แสดงมากขึ้น

ความหมายของการรำตีบท ภาษาท่า ภาษาทำนาฏศิลป์

ภาษาทำนาฏศิลป์เป็นภาษาท่าทางธรรมชาติของมนุษย์แต่เพียงมีผู้ประดิษฐ์ลีลาให้อ่อนช้อยสวยงามขึ้น

สุมิตร คุณากร (2519, หน้า 10) ได้กล่าวไว้ว่าภาษาทำนาฏศิลป์ เป็นการสื่อความหมายด้วยท่าทาง เป็นภาษาท่าที่ถ่ายทอดความหมายแทนคำพูด หรือลักษณะท่าทาง บุคลิก ความรู้สึกในการสื่อสารหรือเรียกว่า การส่งภาษามนุษย์เราใช้คำพูด (Verbal Communication) เสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ความจริงเราส่งภาษาด้วยคำพูด ด้วยการเขียน ตัวอักษรเป็นรูปภาพ เป็นสัญลักษณ์ต่าง ๆ ได้มากมาย นอกจากภาษาพูดและภาษาเขียนที่ใช้อยู่เสมอแล้ว การสื่อความหมายและความรู้สึกในชีวิตประจำวันยังใช้ภาษาท่าทางอีกด้วย ดังนั้น กิริยาท่าทางจึงนับเป็นภาษาส่วนหนึ่ง เช่นเดียวกับถ้อยคำที่เปล่งเสียงเป็นคำพูดออกมาทางปาก แต่ท่าทางต่าง ๆ ที่แสดงออกมาเป็นภาษาดังกล่าวมาข้างต้นนั้น อาจจำแนกออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. กิริยาที่ใช้แทนคำพูด เช่น การรับ ปฏิเสธ สั่ง เรียกเข้ามาหา ไป เป็นต้น
2. เป็นกิริยาอาการหรืออิริยาบถ เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน เคารพ คลาน ฯลฯ
3. กิริยาที่แสดงถึงอารมณ์ภายใน เช่น เสียใจ ร้องไห้ ดีใจ โกรธ โศกเศร้า รัก ยิ้ม ร่าเริง

แต่ลักษณะของท่าทางที่แยกออกดังกล่าว ก็มีความเหลื่อมล้ำคาบเกี่ยวกันอยู่ จะแยกให้เด็ดขาดลงไปทีเดียวหาได้ไม่ ในที่นี้จะบรรยายถึงความเป็นมาของแต่ละท่าแต่ก็ยอมทราบกันดีว่า กิริยาท่าทางของเราที่ลองแยกออก 3 ประเภทข้างต้นนั้น ก็เป็นอีกภาษาหนึ่ง

ธนิธ อยุธยา (2516, หน้า 150) ได้ให้ความหมายของภาษาท่าทางนาฏศิลป์เป็นท่ารำ ที่มนุษย์ได้ปรุงแต่งจากลีลาธรรมชาติให้สวยงามดงามโดยมีดนตรีเป็นองค์ประกอบเรียกว่า ภาษาท่าทางนาฏศิลป์ ซึ่งเป็นศิลปะของการเยื้องกรายรำรำที่มนุษย์ได้ประดิษฐ์ขึ้นมาจากการเดินของตัวละคร ซึ่งเป็นกิริยาปกติวิสัยของมนุษย์ การสื่อความหมายแทนคำพูด อารมณ์ความรู้สึกจะแสดงออกเป็นท่าทางนาฏศิลป์ได้ทั้งสิ้น และประกอบกับการขับร้องการบรรเลงดนตรี และการเยื้องกรายของตัวละครก็จะมีศิลปะงดงามตามหลักนาฏศิลป์มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ ภาษาท่าทางนาฏศิลป์ยังแสดงอารมณ์ความรู้สึกได้ เช่น ความเศร้า การร้องไห้ ดีใจ โกรธ ก็สามารถแสดงออกมาด้วยสีหน้าท่าทางในลักษณะภาษาท่าทางนาฏศิลป์ได้ ซึ่งสิ่งที่แสดงออกมาเราเรียกว่า ภาษาท่าทางนาฏศิลป์ทั้งสิ้น ในทางศิลปะนาฏกรรม จำเป็นต้องมุ่งให้เห็นและเข้าใจงดงาม สง่าที่เรียกกันว่า "สุนทรียรส" อีกด้วย ซึ่งเป็นการประดิษฐ์โดยอาศัยหลักความงามของศิลปะ เป็นการส่งภาษาโดยเฉพาะของมนุษย์ที่จะเรียก นาฏยภาษา หรือภาษาท่าทางนาฏศิลป์หรือ Dance Language ทุกท่าจึงมีความหมายแสดงออกมาเป็นคำพูดแต่เป็นคำพูดที่พูดด้วย มือ เท้า แขน ขา ลำตัว ลำคอ ใบหน้า และศีรษะ ด้วยเหตุนี้การดูใจจึงต้องดูที่ท่าเต้น เพราะท่าเต้นทำรำนั้นเป็นคำพูดของใจ อันเป็นนาฏยศัพท์หรือภาษาท่าทางนาฏศิลป์ของการแสดงศิลปะแขนงนี้ ดังนั้น ยังมีผู้ให้ความหมายของคำว่า ภาษาท่าทางนาฏศิลป์ รำตีบท รำบท ไว้อีกหลายท่าน คือ

อมรา กล้าเจริญ (2535, หน้า 108) กล่าวว่า ภาษาท่าทางนาฏศิลป์หมายถึง ภาษาท่าทางนาฏศิลป์เสมือนเป็นภาษาพูดโดยไม่ต้องเปล่งเสียงออกมา แต่อาศัยส่วนประกอบอวัยวะของร่างกายแสดงออกมาเป็นท่าทาง เป็นสื่อให้ผู้ชมสามารถเข้าใจได้และถ้าได้มีการแนะนำในการใช้ท่าทางต่าง ๆ ก่อนบ้างพอสมควรแล้ว ยิ่งจะทำให้รู้เรื่องราวความเข้าใจเพิ่มความสนุกสนานมากขึ้น พื้นฐานของการใช้ภาษาท่าทางนาฏศิลป์นี้ส่วนมากจะนำมาจากท่าธรรมชาติแต่นำมาประดิษฐ์ดัดแปลงให้มีความอ่อนช้อยและสวยงาม กิริยาท่าทางที่แสดงออกมาเป็นภาษาท่าทางนาฏศิลป์

สุมิตร เทพวงษ์ (2541, หน้า 206) กล่าวว่า การรำตีบท ภาษาท่า ภาษาท่าทางนาฏศิลป์ คือ การแสดงท่าทางแทนคำพูดให้มีความหมายรวมทั้งแสดงอารมณ์ด้วย

เรณู โกศินานนท์ (2544, หน้า 51) กล่าวว่า ภาษาท่าทางนาฏศิลป์หมายถึง ท่าทางของนาฏศิลป์ที่มีกำเนิดมาจากท่าธรรมชาติเป็นพื้นฐาน ต่อมาจึงได้พัฒนารูปแบบหรือประดิษฐ์ท่าขึ้นมาเพื่อเป็นการสื่อความหมายโดยเฉพาะ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า ภาษาทำนาฏศิลป์ เป็นภาษาที่สื่อความหมายให้ผู้อื่นเข้าใจด้วยการแสดงลีลาท่าทางแทนคำพูด ซึ่งเลียนแบบมาจากท่าธรรมชาติ

การสอนนาฏศิลป์ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 ได้วางพื้นฐานการเรียนรู้ในเรื่องนาฏศิลป์และภาษาทำนาฏศิลป์เบื้องต้นตามลำดับไว้ ดังนี้

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 นาฏศิลป์ ได้แก่ จีบมือ ตั้งวง ล่องแก้ว ยกตัว ก้าวเท้า ยกเท้า จรดเท้า และภาษาทำนาฏศิลป์ ได้แก่ ยิ้ม รัก ไป มา จ้น เธอ คอย ขอ ดม ทาน

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 นาฏศิลป์ ได้แก่ จีบ ตั้งวง จรดเท้า โยกตัว วางสัน ล่องแก้ว เอียงตัว ขยับเท้า เอียงศีรษะและ ภาษาทำนาฏศิลป์ ได้แก่ ยิ้ม รัก ไป มา เธอ โกรธ ทาน ทานที่เคารพ ร้องให้ ปฏิเสธ เป็นต้น

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 นาฏศิลป์ ได้แก่ จีบ ตั้งวง สะบัดมือจีบ กรายมือ ยกตัว เอียงไหล่ เอียงศีรษะ ย่อตัว การเอียงตัว จรดเท้า กระดกเท้า ก้าวเท้า กระทุ้งเท้า ถัดเท้า ประเท้า ขยับเท้า วางสัน และภาษาทำนาฏศิลป์ ดีใจ รัก ร้องให้ ไป มา จ้น เธอ ทาน ทานที่เคารพ อาย รำเริง โกรธปฏิเสธ เศร้า ยิ้ม เป็นต้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าภาษาทำนาฏศิลป์นั้น ดัดแปลงมาจากท่าธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ ส่วนท่ารำที่มาจากท่าประดิษฐ์ ส่วนมากจะนำมาจากท่ารำแม่บท หากแต่ครูผู้สอนมีโอกาสศึกษาชื่อแม่ท่า และลักษณะของการใช้ท่าแม่บทใหญ่ จะช่วยให้เกิดความเข้าใจ และสามารถคิดภาษาทำนาฏศิลป์ที่เรียกว่า "ตีบท" ได้โดยไม่ยากและภาษาทำนาฏศิลป์อีกรูปแบบหนึ่ง คือ การเลียนแบบสัตว์ต่าง ๆ ส่วนมากจะเลียนแบบสัตว์ที่มีความน่ารัก สังเกตกิริยาท่าทางของสัตว์ที่แสดงออก และนำมาเรียบเรียงจัดแสดงออกมาในรูปของระบำ เช่น ระบำนกยูง ระบำไก่อ ระบำผีเสื้อ และระบำกระต่าย เป็นต้น

ลักษณะกิริยาท่าทางของมนุษย์ที่แสดงออกมานั้นสามารถแบ่งได้ 3 ลักษณะ คือ

1. กิริยาท่าทางที่ใช้แทนคำพูด เช่น

- 1.1 ปฏิเสธ คือ ยกมือตั้งวงระดับอก สันปลายนิ้ว พร้อม ๆ กับส่ายหน้าน้อย ๆ
- 1.2 เรียกมา คือ ปาดมือกรีดนิ้วจีบเข้าหาตัวด้านหน้าแล้วปล่อยจีบเป็นตั้งวง
- 1.3 ไป คือ ม้วนมือจีบออกไปตั้งวงระดับหน้า

1.4 แนะนำตัวเอง (จ้น) คือ จะนั่งหรือยืนก็ได้ มือซ้ายจีบเข้าหาอก หรือจะใช้ฝ่ามือ

แตะที่อก หรือชี้ที่อกก็ได้

1.5 ทำยิ้ม คือ จีบคว่ำระดับปาก อมยิ้มพอสมควร เอียงข้างมือจีบ

1.6 ทำดีใจ พอใจ คือ ใช้เฉพาะมือซ้ายจีบระดับปาก

1.7 ทาน คือ ยกมือข้างใดข้างหนึ่งขึ้นตั้งฉาก หักปลายนิ้วตามองที่มือยกขึ้น

1.8 เธอ คือ ชี้นิ้วมือซ้ายมาด้านหน้าระดับเอว

1.9 ทำท่าเร้ง สุนัขนอน คือ จีบหงายระดับเอวทั้งสองมือ แล้วเปลี่ยนมือเป็นตั้งวงระดับหน้าอก

1.10 ท่าหน้าที่เคราฟ คือ ตั้งมือขึ้นระดับแก้มศีรษะ ในท่าพนมมือไหว้ข้างศีรษะ

2. กิริยาท่าทางที่แสดงอารมณ์ภายใน มีดังนี้

อารมณ์ภายใน หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดเป็นนามธรรม เป็นสิ่งที่มองเห็นด้วยตาได้ยาก ส่วนใหญ่จะแสดงออกทางดวงตา สีหน้า ดังนั้นในการแสดงนาฏศิลป์ จึงจำเป็นต้องมีท่าทางเข้าประกอบ เพื่อให้เข้าใจความหมายได้มากขึ้น ดังนี้

2.1 ความรัก คือ ประสานมือทั้ง 2 ข้างทาบที่ฐานไหล่ แสดงความรักและชื่นชม

2.2 ทำอ้าย คือ เอาฝ่ามือแตะแก้ม เอียงใบหน้าตามมือที่แตะ

2.3 ทำดีใจ พอใจ คือ ใช้มือซ้ายจิบระดับปาก

2.4 ทำเศร้าโศก คือ ประสานลำแขน ส่วนล่าง ทั้งมือลงระดับต้นขาเดินก้มหน้าช้า ๆ

ในลักษณะเซ เล็กน้อย

2.5 ทำร้องไห้ คือ ใช้เฉพาะมือซ้ายแตะที่หน้าผาก มือขวาจิบแนบอยู่ที่ชายพกด้านซ้าย ก้มหน้าพร้อมสะอื้นตัวไปมาเหมือนกำลังสะอื้นคนอื่น

3. ท่าแสดงกิริยาอาการหรืออิริยาบถ มีดังนี้

3.1 ท่าไหว้ คือ การยกมือขึ้นทำท่าไหว้ระดับอก ให้ปลายนิ้วมือถึง

3.2 ท่ากราบ คือ นั่งพับเพียบ ประนมมือ แล้วโน้มตัวไปพร้อมเข้าซ้าย วางมือที่ไหว้อยู่หน้าหัวเข้าซ้าย

3.3 ท่านอน คือ ตัวพระและตัวนางนั่งในท่าพระ วางแขนทั้ง 2 ข้างเฉียงลำตัว แขนซ้ายเหยียดตึง แขนขวาลงเล็กน้อย และก้มใบหน้าลงเฉียงซ้าย

3.4 ท่ายืน คือ ตัวพระยืนให้ปลายเท้าซ้ายวางล้ำหน้าเท้าขวาเล็กน้อย เท้าขวายืนรับน้ำหนัก มือซ้ายแนบลำตัว มือขวาเท้าสะเอว ส่วนตัวนาง มือขวาจิบหงายที่ชายพกเอียงศีรษะข้างซ้าย เป็นต้น

สุมิตร เทพวงษ์ (2541, หน้า 222) ได้กล่าวถึงหลักสำคัญของการแสดงภาษาท่านาฏศิลป์ไว้ว่า คำนี้ถึงความสวยงามและสื่อความหมายให้เด่นชัด อย่าทำเหมือนกับคำพูดพยายามเลี้ยวท่าช้า ทำวรรคติด ๆ กันอย่าทำมือซ้ำเพียงข้างเดียวให้ตัดท่าย่อยออก การออกท่าควรคำนึงถึงบุคลิก ของตัวละครและคำนึงถึงการเอียงศีรษะด้วย

สรุปได้ว่า นาฏยศัพท์และภาษาท่านาฏศิลป์ เป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้เรียนนาฏศิลป์ไทย ทั้งนาฏยศัพท์และภาษาท่านาฏศิลป์ จะมีลักษณะที่มีความสัมพันธ์กันเป็นเพราะได้สื่อท่าทางใน

การบอกความหมายต่าง ๆ ในการร่ายรำหรือการแสดงโขนและละคร นอกจากนี้ นาฏยศัพท์และภาษาทำนาฏศิลป์ทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วแต่ละประเภทจะบอกถึงลักษณะของนาฏยศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ที่จะเป็นผู้กระทำ โดยมีความสัมพันธ์กับส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ที่ทำให้เกิดนาฏศิลป์ที่แตกต่างกันออกไป

ชุดการสอน

ความหมายของชุดการสอน

ชุดการสอน (Instructional Package) เป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่ได้รับความสนใจและนำมาใช้กันแพร่หลายนักการศึกษาหลายท่านได้ให้คำนิยามตามลักษณะ และความหมายของชุดการสอนนั้น ๆ ไว้ กล่าวคือ

กรองกาญจน์ อรุณรัตน์ (2536, หน้า 4) ได้ให้ความหมายของชุดการสอนไว้ว่า ชุดการสอน คือ ผลผลิตของกระบวนการออกแบบและพัฒนาการเรียนการสอน เพื่อให้ได้ประสิทธิผลและประสิทธิภาพที่ตั้งไว้ ผลผลิตดังกล่าวจะมีลักษณะเป็นชุด (Package) ซึ่งรวบรวมเอาเนื้อหา กิจกรรม อุปกรณ์และเอกสารต่าง ๆ ที่จำเป็นในการเรียนการสอนนั้น ๆ ไว้ให้พร้อมที่จะนำไปใช้ได้ตลอดเวลา

กรองกาญจน์ อรุณรัตน์ (2536, หน้า 265) ได้กล่าวถึงความหมายของชุดการสอนไว้ว่า ชุดการสอนหมายถึง ชุดของสื่อประสม (Multi Media) ที่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาและประสบการณ์ในการเรียนของแต่ละหน่วย โดยนำวิธีการจัดระบบเอาไว้ ทั้งนี้ เพื่อช่วยในการเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนให้บรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ และช่วยให้การสอนของครูดำเนินไปได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพ

บุญเกื้อ ควรหาเวช (2543, หน้า 91) ได้อธิบายถึง ชุดการสอนหรือชุดการเรียนรู้ว่า มาจากคำว่า "Winstructional Package" หรือ "Learning Package" เดิมทีเคยนิยมใช้คำว่า ชุดการสอน เพราะเป็นสื่อที่ครูนำมาใช้ประกอบการสอน จัดว่าเป็นสื่อประสมจัดขึ้นสำหรับหน่วยการเรียนรู้ตามหัวข้อเนื้อหาและประสบการณ์ของชุดการสอนสามารถช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ อย่างมีประสิทธิภาพและช่วยให้ผู้สอนเกิดความมั่นใจในการสอนมากขึ้น

สมลักษณ์ ไพศาลวรพงศ์ (2543, หน้า 43) กล่าวว่าชุดการสอนคือ ชุดของสื่อประสมที่ประกอบขึ้นอย่างมีระบบมีเหตุผลและสมบูรณ์ เป็นเครื่องมือถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนช่วยให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนตามเป้าหมายพร้อมทั้งสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล ในชุดการสอนมักประกอบด้วย คู่มือครู เนื้อหา กิจกรรม สื่อประสม และเครื่องมือวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ลัดดา ศุขปรีดี (2543, หน้า 126) กล่าวถึง ชุดการสอนว่า เป็นระบบสื่อประสม สำเร็จรูป เพื่อให้ครูใช้ในการสอนโดยที่ครูไม่ต้องเตรียมสื่ออื่น ๆ รวมทั้งคำแนะนำ วิธีดำเนินการสอนพร้อมที่จะให้ครูนำไปใช้ในการสอนได้ทันที โดยไม่ต้องมีข้อยุ่งยากอย่างใด เพียงแต่ครูพิจารณาว่าจุดมุ่งหมายของชุดการสอน ตรงกับจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ครูก็สามารถนำชุดการสอนไปใช้ได้

จากการศึกษาความหมายของชุดการสอนสามารถสรุปได้ว่า ชุดการสอนคือ ระบบการผลิต การนำสื่อชุดของสื่อประสมที่ประกอบขึ้นอย่างมีระบบ มีเหตุมีผลและสมบูรณ์ เป็นเครื่องมือถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น พร้อมทั้งสนองความแตกต่างระหว่างผู้เรียน สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา ประสบการณ์แต่ละหน่วย เพื่อช่วยให้การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยชุดการสอนอาจประกอบด้วย คู่มือครู เนื้อหาวิชา กิจกรรม สื่อประสมและเครื่องมือวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน บรรจุลงในกล่องซึ่งสะดวกต่อการนำไปใช้ได้ทันที

หลักการและทฤษฎีที่นำมาใช้ในการสร้างชุดการสอน

เคป และเดย์ตัน (Kemp & Dayton, 1985 อ้างถึงใน พุทธพร วิโนทพรรษ์, 2540, หน้า 21) ได้ให้แนวคิดทางทฤษฎีการเรียนรู้ที่เป็นแนวทางในการสร้างชุดการสอนไว้ดังนี้

1. กลุ่มพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) เป็นกลุ่มที่ตีความพฤติกรรมของมนุษย์ว่า การเรียนรู้เป็นการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง เรียกว่า การเรียนรู้แบบ S-R สิ่งเร้าก็คือ ข่าวสารหรือเนื้อหาวิชาที่ส่งให้ผู้เรียน โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอน โปรแกรมการเรียนการสอนทั่วโลกมักอิงทฤษฎีนี้ โดยจะแตกลำดับขั้นการเรียนรู้ออกเป็นขั้นตอนย่อย ๆ และเมื่อผู้เรียนเกิดการตอบสนอง ก็จะสามารถทราบทันทีว่า เกิดการเรียนรู้หรือไม่ ถ้าตอบสนองถูกต้อง ก็จะมีการเสริมแรง โปรแกรมการเรียนการสอนรายบุคคลจะอิงทฤษฎีนี้มาก

2. กลุ่มทฤษฎีการรู้คิด (Cognitive Theory) เป็นกลุ่มที่เน้นกระบวนการ ความรู้ ความเข้าใจหรือการรู้คิด อันได้แก่ การรับรู้อย่างมีความหมาย ความเข้าใจ และความสามารถในการจัดกระทำ อันเป็นคุณสมบัติพื้นฐาน ของพฤติกรรมของมนุษย์ ทฤษฎีนี้ถือว่าการเรียนรู้ของมนุษย์ขึ้นอยู่กับคุณภาพของสติปัญญาและความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์

3. กลุ่มทฤษฎีสังคมนิยม (Social Learning Theory) เป็นกลุ่มที่เน้นปัจจัยทางบุคลิกภาพ และการปฏิสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์ การเรียนรู้ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการกระทำทางสังคม โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยตรงหรือผ่านสื่อการเรียนการสอน

ทฤษฎีทั้งสามกลุ่มต่างมีจุดเน้นเกี่ยวกับการออกแบบและการใช้สื่อการเรียนการสอนที่คล้ายคลึงกัน สรุปได้ดังนี้

1. ด้านแรงจูงใจ (Motivation) ถ้าผู้เรียนมีความต้องการ ความสนใจ หรือความปรารถนาที่จะเรียนรู้ ก็จะทำให้การเรียนรู้บรรลุผลสำเร็จ ดังนั้นจำเป็นต้องสร้างให้ผู้เรียนเกิดความสนใจโดยการเสนอสื่อการเรียนการสอน ก่อให้เกิดแรงจูงใจ จัดประสบการณ์หรือกิจกรรมในการเรียนรู้
2. ด้านความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Differences) ผู้เรียนแต่ละคนต่างมีอัตราการเรียนรู้ และวิธีการเรียนรู้ที่ต่างกัน ดังนั้น การจัดสื่อการเรียนการสอนก็ต้องคำนึงถึง
3. ด้านจุดประสงค์การเรียนรู้ (Learning Objectives) หากผู้เรียนได้ทราบจุดประสงค์ในการเรียนรู้ ก็จะทำให้ผู้เรียนมีโอกาสบรรลุจุดประสงค์ได้มากกว่าและช่วยในการวางแผนสร้างสื่อการเรียนการสอน
4. ด้านการจัดเนื้อหา (Organization of Content) การเรียนรู้จะง่ายขึ้น หากมีการจัดลำดับเนื้อหาสาระในการเรียนรู้ เป็นลำดับขั้นและสมเหตุสมผล
5. ด้านการจัดการเรียนการสอนที่มีมาก่อน (Prelearning Preparation) ควรคำนึงถึงธรรมชาติ และระดับการเรียนรู้ ของแต่ละกลุ่ม เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับกลุ่มผู้เรียน
6. ด้านอารมณ์ (Emotion) การเรียนรู้เกี่ยวข้องกับอารมณ์กับความรู้สึกของบุคคลพอ ๆ กับความสามารถทางสติปัญญา ดังนั้นในการสร้างชุดการสอนควรตอบสนองอารมณ์ก่อให้เกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้เป็นสำคัญ
7. ด้านการมีส่วนร่วม (Participation) การเรียนรู้จะบังเกิดผลอย่างรวดเร็ว และคงทน หากให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งทางสติปัญญาและทางกายภาพ และควรจัดเป็นเวลายาวนานกว่าการเรียนรู้ โดยการฟังหรือการดู
8. ด้านการให้ผลย้อนกลับทันที (Feedback) การเรียนรู้จะเพิ่มขึ้น หากผู้เรียนได้ทราบความก้าวหน้าในการเรียนของตน ซึ่งเป็นการสร้างแรงจูงใจด้วย
9. ด้านการเสริมแรง (Reinforcement) เมื่อนักเรียนบรรลุผลในการเรียนรู้ เนื้อหาสาระก็จะกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องต่อไป ซึ่งการเรียนรู้เป็นรางวัลที่สร้างความเชื่อมั่น และส่งผลให้เกิดพฤติกรรมในทางบวกแก่นักเรียน
10. ด้านการฝึกปฏิบัติและการทำซ้ำ (Practice and Repetition) บุคคลจะเกิดการเรียนรู้ในเรื่องความรู้ และทักษะได้จะต้องอาศัยการฝึกปฏิบัติและการทำซ้ำอยู่เสมอ ซึ่งจะนำไปสู่ความคงทนในการเรียนรู้
11. ด้านการนำไปประยุกต์ (Application) ผลลัพธ์ที่พึงปรารถนาของการเรียนรู้ ก็คือการเพิ่มความสามารถของแต่ละบุคคล ในการประยุกต์หรือถ่ายทอดการเรียนรู้คือ สามารถนำไปปรับใช้กับปัญหาหรือสถานการณ์ใหม่

ประเภทของชุดการสอน

บุญเกิด ควรหาเวช (2543, หน้า 94) ได้แบ่งชุดการสอนออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. ชุดการสอนประกอบการบรรยาย เป็นชุดการสอนที่กำหนดกิจกรรม และสื่อการเรียนที่มุ่งช่วยขยายเนื้อหาสาระ การสอนแบบบรรยายให้ชัดเจนขึ้น เพื่อแลกเปลี่ยนบทบาทครูให้พูดน้อยลง เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมกิจกรรมการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น อภิปราย ตอบปัญหา ชุดการสอนแบบบรรยาย นิยมใช้กับการฝึกอบรมและการสอนในระดับอุดมศึกษา

2. ชุดการสอนแบบกลุ่มกิจกรรม เป็นชุดการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้ประกอบกิจกรรมกลุ่ม เช่น ในการสอนแบบศูนย์การเรียน การสอนกลุ่มสัมพันธ์ รูปแบบการเรียนในปัจจุบันนี้มิได้ถือว่าครูเป็นผู้แสดงหรือเป็นแหล่งความรู้หลักอีกต่อหนึ่ง ครูเป็นเพียงผู้ที่เตรียมการ คอยประสานงานอำนวยความสะดวกในการดำเนินการ กิจกรรมของผู้เรียน ผู้เรียนจะเรียนรู้เนื้อหาต่าง ๆ จากสื่อจากการทำกิจกรรมตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในชุดการสอน การเรียนมีการช่วยเหลือกัน หากมีปัญหาผู้เรียนจะถามครูได้

3. ชุดการสอนรายบุคคล เป็นชุดการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถศึกษาที่บ้านได้ ชุดการสอนรายบุคคลอาจออกมาในรูปของหน่วยการสอนย่อย ผู้เรียนเรียนด้วยตนเองตามลำดับขั้นที่ระบุไว้ เมื่อมีปัญหาระหว่างเรียนผู้เรียนปรึกษากันได้ หรือมีบุคคลอื่นให้ความช่วยเหลือได้

4. ชุดการสอนทางไกล เป็นชุดการสอนที่คล้ายกับชุดการสอนรายบุคคล แต่ผู้สอนและผู้เรียนจะอยู่ต่างที่ต่างเวลา มุ่งให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเองโดยไม่ต้องเข้าเรียนในชั้นเรียน ความสำเร็จของการศึกษาขึ้นอยู่กับตัวผู้เรียนเป็นส่วนใหญ่ ชุดการสอนแบบนี้ จึงจำเป็นต้องประกอบด้วยสื่อหลาย ๆ อย่าง ที่ผู้เรียนศึกษาในสิ่งต้องเรียนรู้ให้กระจ่างขึ้น เช่น วิดีโอ ภาพยนตร์ สื่อสิ่งพิมพ์ โทรทัศน์

จากการแบ่งประเภทของชุดการสอน ผู้วิจัยจึงนำมาจัดสร้างชุดการสอน เป็นประเภทชุดการสอนประกอบการบรรยาย หรือชุดการสอนสำหรับครู หรือผู้สอนใช้กับนักเรียนกลุ่มใหญ่ องค์ประกอบของชุดการสอน

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2537, หน้า 116-117) และบุญเกิด ควรหาเวช (2543, หน้า 95-97) ได้จำแนกองค์ประกอบของชุดการสอน ออกเป็น 4 ส่วนคือ

1. คู่มือครู เป็นคู่มือและแผนการสอนสำหรับผู้สอนหรือผู้เรียนตามชนิดของชุดการสอน ภายในคู่มือจะชี้แจง ถึงวิธีการใช้ชุดการสอน เอาไว้อย่างละเอียด อาจจะเป็นเล่มหรือแผ่นพับก็ได้

2. บัตรคำสั่งหรือคำแนะนำ เป็นสิ่งที่บอกให้ผู้เรียนดำเนินการเรียนหรือประกอบกิจกรรมแต่ละอย่างตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ บัตรคำสั่งจะมีอยู่ในชุดการสอน แบบกลุ่มและรายบุคคล ซึ่งประกอบด้วย

2.1 คำอธิบายในเรื่องที่จะศึกษา

2.2 คำสั่งให้ผู้เรียนดำเนินกิจกรรม

2.3 การสรุปบทเรียน ตอบคำถาม บัตรคำสั่ง ต้องมีถ้อยคำกะทัดรัด เข้าใจง่าย ชัดเจน แล้วจึงปฏิบัติตามขั้นตอน นิยมใช้ขนาด 6X8 นิ้ว ผู้เรียนต้องอ่านบัตรคำสั่งให้เข้าใจและปฏิบัติตามเป็นขั้น ๆ ไป

3. เนื้อหาสาระหรือสื่อ จะบรรจุไว้ในรูปของสื่อการสอนต่าง ๆ อาจประกอบด้วย บทเรียน โปรแกรม สไลด์ แผนภาพโปร่งใส รูปภาพ เป็นต้น ผู้เรียนจะศึกษาจากสื่อที่บรรจุอยู่ในชุดการสอนตามบัตรคำสั่งที่กำหนดไว้ให้

4. แบบประเมิน ผู้เรียนทำการประเมินผลความรู้ด้วยตนเองก่อนและหลังเรียน แบบประเมินที่อยู่ในชุดการสอน อาจเป็นแบบฝึกหัด ให้เติมคำลงในช่องว่าง เลือกคำตอบที่ถูกต้อง จับคู่ ผลจากการทดลอง หรือปฏิบัติกิจกรรม เป็นต้น

กิดานันท์ มะลิทอง (2531, หน้า 181) ได้กล่าวถึงชุดการสอนไว้ว่า ปัจจุบันนี้การนำวัสดุมาผลิตเป็นชุดสื่อประสมขึ้นตามขั้นตอนการใช้ของระบบการสอน โดยจัดเป็นชุดการสอน (Teaching Package) สำหรับให้ผู้สอนใช้สอนในแต่ละวิชา สำหรับผู้เรียนใช้เรียนได้ด้วยตนเอง แต่ละชุด จะมีลักษณะอย่างไร และประกอบไปด้วยอะไร ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ของการใช้ โดยทั่วไปแล้วจะจัดอยู่ในกล่องซึ่งประกอบด้วย

1. คู่มือ คู่มือสำหรับผู้สอนในการใช้ชุดการสอนจะมีรายละเอียดต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการสอน รวมถึงการจัดหาวัสดุอุปกรณ์การสอน ส่วนผู้เรียนใช้ชุดการเรียนจะเป็นรายละเอียด เพื่อให้ผู้เรียนทราบถึงเนื้อหา กิจกรรมต่าง ๆ ในการเรียน

2. คำสั่ง เพื่อกำหนดแนวทางในการสอนหรือการเรียน

3. เนื้อหา บทเรียน จัดอยู่ในรูปของสไลด์ แถบบันทึกเสียง ม้วนวีดิทัศน์ หนังสือ บทเรียน ซึ่งเป็นเนื้อหาตามหลักสูตร

4. กิจกรรมการเรียน เป็นการให้ผู้เรียนทำรายงาน กิจกรรมที่กำหนดให้ หรือค้นคว้า ต่อจากที่เรียนไปแล้ว เพื่อให้มีความรู้ที่กว้างขวางขึ้น

5. แบบทดสอบเกี่ยวกับเนื้อหา บทเรียนนั้น ๆ เพื่อการประเมินผู้เรียน

จะเห็นได้ว่า แม้จะมีผู้แบ่งองค์ประกอบของชุดการสอนไว้ต่าง ๆ กัน แต่พอสรุปร่วมกันได้ว่า ชุดการสอนจะประกอบด้วย คู่มือการใช้ชุดการสอน เนื้อหาสาระ วิธีการและกิจกรรม สื่อการสอน และการประเมินผลการเรียน

คุณค่าและประโยชน์ของชุดการสอน

ในการจัดการเรียนการสอนทุกระดับ ชุดการสอนได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย เพราะเป็นการนำสื่อหลายชนิดมาประกอบกัน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการสอน มีนักการศึกษาได้กล่าวถึงคุณค่าของชุดการสอนไว้ดังนี้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2523, หน้า 18) กล่าวถึง คุณค่าชุดการสอนไว้ 4 ประการคือ

1. ช่วยอำนวยความสะดวกในการสอนของครู ทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมาก

2. แก้ปัญหาความแตกต่างระหว่างบุคคล ส่งเสริมการศึกษาเป็นรายบุคคลตามความสามารถและความสนใจของผู้เรียน

3. ช่วยขจัดปัญหาการขาดแคลนครู ชุดการสอนสามารถเรียนได้โดยอาศัยความช่วยเหลือจากครูเพียงเล็กน้อย ครูคนหนึ่งสามารถสอนนักเรียนได้เป็นจำนวนมาก

4. ช่วยในการจัดการศึกษานอกระบบ

ศรีไพบุลย์ เพชรกุล (2528, หน้า 8-9) ได้กล่าวถึงคุณค่าของชุดการสอนไว้ 8 ประการ

1. ทำให้การเรียนมีประสิทธิภาพ

2. ทำให้ลดภาระของผู้สอน

3. ได้ความรู้ในแนวเดียวกัน

4. มีวัตถุประสงค์บอกไว้ชัดเจน

5. มีกิจกรรมการเรียนการสอน ข้อเสนอแนะในการทำกิจกรรมพร้อมทั้งอุปกรณ์

6. มีข้อสอบประเมินผล เพื่อวัดการเรียนรู้ได้ครบถ้วน

7. เปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้เรียนตามความสามารถของแต่ละบุคคล

8. ชุดการสอนสร้างเสริมการเรียนรู้แบบต่อเนื่อง

จากที่กล่าวสรุปได้ว่า ชุดการสอนช่วยลดบทบาทของครู เพื่อแก้ปัญหาคาดแคลนครู ช่วยอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เปิดโอกาสให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองตามความสามารถและความสนใจ

การผลิตชุดการสอน

ในการผลิตชุดการสอนจำเป็นต้องมีการนำวิธีระบบมาใช้ เนื่องจากวิธีระบบถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการนำมาเป็นแนวทางในการผลิตชุดการสอน

กรองกาญจน์ อรุณรัตน์ (2536, หน้า 12) ได้ให้ความสำคัญของวิธีระบบว่าเพราะ

1. ระบบช่วยให้เห็นถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ วัตถุประสงค์ เนื้อหา สื่อการเรียนการสอน ผู้เรียน กิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนการประเมินผล ซึ่งมี

ผลทำให้ผู้ผลิตชุดการสอนสามารถทำการปรับปรุงแก้ไขส่วนต่าง ๆ นั้นได้ โดยพิจารณาจากส่วนที่เป็นปัญหาเท่านั้น

2. วิถีระบบเป็นกระบวนการแก้ปัญหาที่น่าเชื่อถือ โดยเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้ได้ผลมาแล้ว

จะเห็นได้ว่า การผลิตชุดการสอนให้มีประสิทธิภาพนั้นจำเป็นต้องอาศัยวิถีระบบ ตั้งแต่การออกแบบวางแผนตามจุดประสงค์ที่กำหนด เพื่อนำไปสู่เป้าหมายด้วยวิธีการและสื่อต่าง ๆ ที่ได้รับการผสมผสาน กระตุ้นให้ผู้เรียนให้เกิดความคิดได้ดีกว่าสื่อที่แยกกันอยู่ ทั้งนี้ลักษณะของชุดการสอนมักจะสมบูรณ์ในตัว สามารถนำไปใช้สอนได้ทันที

จากการศึกษาชุดการสอนของอาจารย์หลาย ๆ ท่านที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยได้นำแนวทางการผลิตชุดการสอน โดยเน้นกระบวนการปฏิบัติ ซึ่งเป็นชุดการสอนแบบบรรยายของ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2541, หน้า 118-119) ได้แบ่งขั้นตอนในการสร้างไว้ 10 ขั้นตอน คือ

1. กำหนดหมวดหมู่เนื้อหาและประสบการณ์ เป็นหมวดวิชาหรือบูรณาการเป็นแบบสหวิทยาการตามที่เห็นเหมาะสม
2. กำหนดหน่วยการสอน แบ่งเนื้อหาออกเป็นหน่วยการสอนโดยประมาณเนื้อหาวิชาที่จะให้ครูสามารถถ่ายทอดความรู้แก่ผู้เรียนได้ใน 1 ครั้ง
3. กำหนดหัวเรื่อง กำหนดหน่วยการเรียนรู้แต่ละหน่วยเป็นเรื่อง ๆ แล้วกำหนดออกมา 4-6 หัวเรื่อง
4. กำหนดความคิดรวบยอด ต้องสอดคล้องกับหน่วยการเรียนรู้ และแต่ละหัวเรื่อง โดยสรุปแนวคิดสาระและหลักเกณฑ์สำคัญไว้ เพื่อเป็นแนวทางการจัดเนื้อหาการสอนให้สอดคล้องกัน
5. กำหนดวัตถุประสงค์ให้สอดคล้องกับหัวเรื่อง เป็นจุดประสงค์ทั่วไปก่อน แล้วเปลี่ยนเป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ต้องมีเงื่อนไข และเกณฑ์การเปลี่ยนแปลงไว้ทุกครั้ง
6. กำหนดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมซึ่งเป็นแนวทางเลือก และผลิตสื่อการสอน และกิจกรรมการเรียนรู้ที่หมายถึง กิจกรรมทุกอย่างที่ผู้เรียนปฏิบัติ เช่น การอ่านบัตรคำสั่ง ตอบคำถาม เขียนภาพ ทำการทดลองทางวิทยาศาสตร์ ฯลฯ
7. กำหนดแบบประเมินผล ต้องออกแบบประเมินผลให้ตรงกับวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม โดยใช้แบบทดสอบอิงเกณฑ์ เพื่อให้ผู้สอนทราบว่า หลังจากผ่านกิจกรรมการเรียนรู้เรียบร้อยแล้ว นักเรียนได้เปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่
8. เลือกและผลิตสื่อการสอน วัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการที่ครูใช้ถือว่าเป็นสื่อการสอนทั้งสิ้น เมื่อผลิตสื่อแต่ละหัวเรื่องแล้ว ก็จัดสื่อนั้นไว้เป็นหมวดหมู่ใส่กล่องเตรียมไว้ ก่อนนำไปทดลองหาประสิทธิภาพ

9. การหาประสิทธิภาพของชุดการสอน เพื่อเป็นการประกันว่าชุดการสอนที่สร้างขึ้นมามีประสิทธิภาพในการสอน ผู้สร้างจึงต้องกำหนดเกณฑ์ขึ้นล่วงหน้า โดยคำนึงถึงหลักการเรียนรู้เป็นกระบวนการเพื่อช่วยให้การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนบรรลุผล

10. การใช้ชุดการสอน ชุดการสอนที่ได้ปรับปรุงและมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้แล้วสามารถนำไปใช้สอนนักเรียนได้ตามประเภทของชุดการสอน โดยกำหนดขั้นตอนการใช้ ดังนี้

10.1 ชี้นำเข้าสู่บทเรียน

10.2 ชี้แจงจุดประสงค์การเรียนรู้

10.3 ขั้นประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ (ขั้นสอน) ผู้สอนบรรยายหรือให้มีการแบ่งกลุ่มประกอบกิจกรรม

10.4 ขั้นสรุปผลการสอน เพื่อสรุปความคิดรวบยอดและหลักการที่สำคัญ

10.5 ทำแบบทดสอบหลังเรียน เพื่อดูพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เรียนไปแล้ว

การหาประสิทธิภาพของชุดการสอน

การทดสอบหาประสิทธิภาพของชุดการสอนตามวิธีของชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2541, หน้า 494) หมายถึง การนำชุดการสอนไปทดลองใช้เพื่อปรับปรุงแก้ไขแล้วนำไปทดลองจริงนำมาปรับปรุงแก้ไขเสร็จแล้วผลผลิตออกมาจำนวนมาก ๆ

การทดลองใช้ หมายถึง การนำชุดการสอนที่ผลิตขึ้นเป็นต้นแบบตามขั้นตอน เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพของชุดการสอนให้เท่ากับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

การทดลองจริง หมายถึง การนำชุดการสอนที่ได้จากการทดลองใช้แล้วปรับปรุงแก้ไขทุกหน่วยแล้วนำไปใช้สอนจริงในชั้นเรียนเป็นเวลา 5 สัปดาห์เป็นอย่างน้อย

ความจำเป็นที่จะต้องทดสอบประสิทธิภาพนั้นมีความจำเป็นด้วยเหตุผลหลายประการ คือ

1. สำหรับหน่วยงานที่ผลิต เป็นการประกันคุณภาพของชุดการสอนว่าอยู่ในขั้นสูงที่เหมาะสมที่จะลงทุนผลิตออกมาเป็นจำนวนมาก หากมิได้ทดลองหาประสิทธิภาพแล้ว ผลิตออกมาแล้วใช้ไม่ดีจะเป็นการสิ้นเปลืองเงิน เวลา

2. สำหรับผู้ใช้ชุดการสอน ชุดการสอนจะทำหน้าที่สอน โดยที่ช่วยสร้างภาพการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเปลี่ยนพฤติกรรมตามที่มุ่งหวัง ดังนั้นก่อนนำชุดการสอนไปใช้ ครูจึงมั่นใจได้ว่าชุดการสอนมีประสิทธิภาพช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จริง

3. สำหรับผู้ผลิตชุดการสอน การทดสอบประสิทธิภาพจะทำให้ผู้ผลิตมั่นใจได้ว่าเนื้อหาสาระที่บรรจุลงในชุดการสอนเหมาะสม ง่ายต่อการทำความเข้าใจ อันช่วยให้ผู้ผลิตมีความชำนาญสูงขึ้น เป็นการประหยัดแรงและสมอง เวลา เงินทองในการเตรียมต้นแบบ

การกำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพ เกณฑ์ประสิทธิภาพ คือ ระดับประสิทธิภาพของชุดการสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เป็นระดับที่ผู้ผลิตชุดการสอนจะพึงพอใจ หากชุดการสอนมีประสิทธิภาพแล้วชุดการสอนนั้นจะมีคุณค่าที่จะนำไปสอนนักเรียน และคุ้มค่าต่อการลงทุนในการผลิตออกมาจำนวนมาก

การกำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพกระทำได้โดยการประเมินพฤติกรรมของผู้เรียน 2 ประเภท คือพฤติกรรมต่อเนื่อง (กระบวนการ) และพฤติกรรมขั้นสุดท้าย (ผลลัพธ์) โดยกำหนดประสิทธิภาพเป็น E_1 (ประสิทธิภาพของกระบวนการ) และ E_2 (ประสิทธิภาพของผลลัพธ์)

1. ประเมินพฤติกรรมต่อเนื่อง คือ การประเมินพฤติกรรมซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมย่อยหลาย ๆ พฤติกรรม ที่สังเกตจากการประกอบกิจกรรมกลุ่มและรายบุคคล ได้แก่ งานที่ได้รับมอบหมาย และกิจกรรมอื่น ๆ ที่ผู้สอนกำหนดไว้
2. ประเมินพฤติกรรมขั้นสุดท้าย คือผลลัพธ์ของผู้เรียน โดยพิจารณาการทดสอบหลังเรียน หรือสอบไล่

ดังนั้น ประสิทธิภาพของชุดการสอน จะกำหนดเป็นเกณฑ์ที่ผู้สอนคาดหวังว่า ผู้เรียนจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นที่พึงพอใจ โดยกำหนดเป็นผลเฉลี่ยของคะแนน ด้านความรู้และทักษะปฏิบัติของผู้เรียนทั้งหมดต่อเปอร์เซ็นต์ของการทดสอบหลังเรียนของผู้เรียนทั้งหมด นั่นคือ E_1 / E_2 คือ ประสิทธิภาพของกระบวนการ/ ประสิทธิภาพของผลลัพธ์

การที่จะกำหนดเกณฑ์ E_1 / E_2 ให้มีค่าเท่าใดนั้นให้ผู้สอนเป็นผู้พิจารณาตามความพอใจ โดยปกติเนื้อหาด้านความรู้ความจำมักจะตั้งไว้ 80/80, หรือ 85/85 อย่างไรก็ตามไม่ควรตั้งเกณฑ์ไว้ต่ำ เพราะการกำหนดเกณฑ์จะเป็นเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียน

ขั้นตอนการทดสอบประสิทธิภาพ เมื่อผลิตชุดการสอนขึ้นเป็นต้นแบบแล้ว ต้องนำชุดการสอนไปทดสอบประสิทธิภาพตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 (แบบเดี่ยว) เป็นการทดลองโดยครู 1 คนต่อเด็ก 3 คน โดยคณะ เด็กเก่ง ปานกลาง อ่อน คำนวณหาประสิทธิภาพแล้ว ปรับปรุงให้ดีขึ้น โดยปกติคะแนนที่ได้จากกลุ่มทดลองแบบเดี่ยวจะได้คะแนนต่ำกว่าเกณฑ์มาก

ขั้นที่ 2 (แบบกลุ่ม) เป็นการทดลองโดยครู 1 คนต่อเด็ก 6 คน โดยคณะเด็กเก่ง ปานกลางและอ่อน คำนวณหาประสิทธิภาพแล้วปรับปรุงในครั้งนี้นักเรียนจะได้คะแนนเพิ่มขึ้นเกือบเท่าเกณฑ์ พร้อมทั้งการร่วมกิจกรรมกลุ่มมีความสามัคคีกันดีและเฉลี่ยคะแนนต่างจากเกณฑ์แล้วประมาณ 10%

ขั้นที่ 3 กลุ่ม (ภาคสนาม) เป็นการทดลองโดยครู 1 คนต่อนักเรียน 20 คน ขั้นที่เลือกทดลองต้องเป็นเด็กคณะกันคำนวณหาประสิทธิภาพแล้วทำการปรับปรุง ผลลัพธ์ที่ได้ควรใกล้เคียง

กับความเป็นจริง โดยยึดสภาพความเป็นจริงเป็นเกณฑ์ หากต่ำกว่าเกณฑ์ไม่เกิน 2.5 % ก็ให้ยอมรับเมื่อทดลองกับกลุ่มตัวอย่างแล้ว จะพิจารณายอมรับหรือไม่ยอมรับประสิทธิภาพของชุดการสอน โดยเทียบค่า E_1/ E_2 ที่หาได้จากชุดการสอนกับ E_1/ E_2 ของเกณฑ์

การยอมรับหรือไม่ยอมรับประสิทธิภาพของชุดการสอนว่า ชุดการสอนมีประสิทธิภาพหรือไม่ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2537, หน้า 496-500) ได้เสนอแนะไว้ว่า ประสิทธิภาพของชุดการสอนไม่ควรต่ำกว่าเกณฑ์เกิน 5% ปกติจะกำหนดไว้ 2.5% เช่น เราตั้งเกณฑ์ประสิทธิภาพไว้ 90/ 90 เมื่อทดลองภาคสนามแล้วชุดการสอนนั้นมีประสิทธิภาพ 87.50/ 87.50 เราก็สามารถยอมรับชุดการสอนนั้นได้

การยอมรับประสิทธิภาพของชุดการสอนมี 3 ระดับ

1. สูงกว่าเกณฑ์
2. เท่าเกณฑ์
3. ต่ำกว่าเกณฑ์แต่ยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ

จากแนวคิด หลักการประโยชน์ของชุดการสอนที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า ชุดการสอนเป็นผลผลิตนวัตกรรมทางการศึกษา สร้างเสริมประสิทธิภาพให้กับผู้เรียน ช่วยสร้างความสนใจของผู้เรียนต่อสิ่งที่กำลังเรียน ผู้สอนสามารถถ่ายทอดความรู้ เนื้อหา ประสบการณ์ที่มีลักษณะเป็นนามธรรมได้ ตลอดจนสร้างความพร้อมให้กับผู้เรียน และความมั่นใจของครูผู้สอนอีกด้วย

การวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

1. ความหมายของคำว่าการวัดผลและประเมินผล

การวัดผล (Measurement) หมายถึง กระบวนการหาปริมาณหรือจำนวนสิ่งของต่าง ๆ โดยใช้เครื่องมืออย่างใดอย่างหนึ่งมาวัด ผลการวัดมักจะออกมาเป็นตัวเลขหรือสัญลักษณ์

การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การนำผลคะแนนที่ได้จากการวัดผล มาตีคุณค่าทั้งด้านการเรียนรู้ของผู้เรียนและการสอนของครูผู้สอน จากการเรียน การสอน การฝึกปฏิบัติอย่างมีมาตรฐาน มีกฎเกณฑ์และมีระบบ

อาร์มณี เพชรชื่น (2527, หน้า 46) ให้ความหมายอีกนัยหนึ่งว่า หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถและทักษะทางด้านวิชาการ รวมทั้งสมรรถภาพของสมองด้านต่าง ๆ ของเด็ก ที่แสดงให้เห็นด้วยคะแนนที่ได้จากแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหรือการรายงาน การพูด การทำงานที่ได้รับมอบหมาย ตลอดจนการทำการบ้านในแต่ละรายวิชา

นอกจากนี้ พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2530, หน้า 29) ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง คุณลักษณะของความรู้ ความสามารถของบุคคลอันเป็นผลจากการเรียนการสอนหรือมวล

ประสบการณ์ทั้งปวง ที่บุคคลได้รับจากการเรียนการสอน อันทำให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมในด้านต่าง ๆ ของสมรรถภาพทางสมอง

แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ (2536, หน้า 146-147) ได้ให้ความหมายของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไว้ว่า เป็นแบบทดสอบวัดความรู้ของนักเรียนที่ได้เรียนไปแล้ว ซึ่งมักเป็นข้อคำถามให้นักเรียนตอบด้วยกระดาษ และดินสอ (Paper and Pencil Test) กับการให้ปฏิบัติจริง แบบทดสอบประเภทนี้แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

1. แบบทดสอบของครู หมายถึง ชุดของคำถามที่ครูสร้างขึ้น ซึ่งเป็นคำถามความรู้ของนักเรียนได้เรียนในห้องเรียน เป็นการวัดความพร้อมที่จะเรียนบทเรียนใหม่ ซึ่งขึ้นอยู่กับความต้องการของครู

2. แบบทดสอบมาตรฐาน สร้างขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาวิชา แต่ผ่านการทดลองหาคุณภาพหลายครั้ง จนกระทั่งมีคุณภาพดีพอ จึงสร้างเกณฑ์ปกติของแบบทดสอบนั้น สามารถใช้เป็นหลัก และเปรียบเทียบผลเพื่อประเมินค่า และจะมีคู่มือดำเนินการสอน และยังมีมาตรฐานในด้านการแปลคะแนนด้วย

2. ประเภทของแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

2.1 การทดสอบแบบอิงกลุ่ม เป็นแบบทดสอบที่เกิดจากแนวความเชื่อในเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคล การทดสอบแบบนี้ยึดคนส่วนใหญ่เป็นหลักในการเปรียบเทียบคะแนน กับบุคคลอื่น จุดมุ่งหมายของการทดสอบแบบนี้ เพื่อจะกระจายบุคคลทั้งสองกลุ่มไปตามความสามารถ

2.2 การทดสอบแบบอิงเกณฑ์ เป็นการทดสอบที่ยึดแนวความเชื่อเรื่องการเรียนรู้เพื่อรอบรู้ โดยพยายามส่งเสริมผู้เรียนทั้งหมดหรือเกือบทั้งหมดให้ประสบความสำเร็จในการเรียน แม้ว่าผู้เรียนจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน แต่ทุกคนจะได้รับการพัฒนาไปถึงขีดความสามารถสูงสุดของตนเอง โดยอาจใช้เวลาที่แตกต่างกัน (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2530, หน้า 31-33; ภพ เลหาไพบูรณ์, 2537, หน้า 293-294)

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การวัดผลแบบอิงเกณฑ์ เนื่องจากผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง จากการเรียนรู้ด้วยชุดการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เป็นการตรวจสอบว่าผู้เรียนมีความรู้ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้หรือไม่ และการวัดผลแบบนี้จะช่วยให้ครูทราบว่า จะต้องปรับปรุงการสอนในเนื้อหาตอนใด เพื่อที่จะได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ถ้าผู้ใดไม่ผ่านเกณฑ์ ครูอาจใช้วิธีสอนเพิ่มเติม

การทดสอบแบบอ้างอิงเกณฑ์ จำแนกได้ 2 ประเภท ดังนี้

1. แบบทดสอบอิงจุดประสงค์ เป็นแบบทดสอบอิงเกณฑ์ที่สร้างขึ้น โดยยึดจุดประสงค์เป็นรายวิชา ส่วนมากจะมีการกำหนดระดับเกณฑ์หรือมาตรฐาน เพื่อบ่งชี้ระดับความรู้ของผู้สอบ ซึ่งมักจะใช้คะแนนจุดตัดของแบบทดสอบ

2. แบบทดสอบอิงมวลความรู้ เป็นแบบทดสอบอิงเกณฑ์ที่สร้างขึ้น โดยยึดหลักเฉพาะของมวลความรู้ แบบทดสอบชนิดนี้จะหลีกเลี่ยงการกำหนดจุดตัด แต่จะใช้ประมวลความรู้ความสามารถของผู้สอบ ที่สามารถจะตอบข้อสอบถูกในประชากรข้อสอบ (บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์, 2527, หน้า 21-22)

กำหนดจุดตัดอย่างสมเหตุสมผล มีผู้ศึกษาค้นคว้าวิธีกำหนดจุดตัดด้วยวิธีต่าง ๆ หลายวิธี คือ แกลส (Glass, 1978 อ้างถึงใน บุญเชิด ภิญโญนนตพงษ์, 2527, หน้า 117-128) ได้รวบรวมวิธีการหาจุดตัดหรือคะแนนเกณฑ์โดยให้พิจารณาจากสิ่งต่อไปนี้

1. ผลการปฏิบัติของผู้อื่นเป็นเกณฑ์
2. การนับลดจาก 100 %
3. สมรรถภาพขั้นต่ำสุดมี 3 เทคนิค คือ
 - 3.1 เทคนิคของเดลสกี
 - 3.2 เทคนิคของอีเบล
 - 3.3 เทคนิคของแองกอฟ

จากวิธีการหาจุดตัดที่กล่าวมา สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้การกำหนดจุดตัดจากเนื้อหาสาระของข้อสอบ และการหาคะแนนจุดตัดของแองกอฟ ดังนั้นจึงขอกล่าว รายละเอียดเฉพาะเทคนิคการหาจุดตัดของแองกอฟเท่านั้น ดังนั้นการกำหนดจุดตัดจากเนื้อหาสาระของข้อสอบ หลักการนี้จะอาศัยระดับความยากของเนื้อหาวิชาหรือครูผู้สอนเป็นผู้พิจารณาเนื้อหาข้อสอบ เพื่อจะหาว่าจำนวนข้อสอบที่น้อยที่สุด ซึ่งผู้สอบจำเป็นต้องตอบถูกเพื่อแสดงความรู้เป็นเท่าไร โดยมีวิธีการหาคะแนนจุดตัดตามลำดับ ดังนี้

1. จัดกลุ่มข้อสอบตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง
2. นำข้อสอบไปให้ครูผู้สอนพิจารณาความยากของเนื้อหาข้อสอบแล้วให้ครูผู้สอนระบุจำนวนข้อที่น้อยที่สุดที่ผู้สอบจำเป็นต้องตอบถูกหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าจากความยากของข้อสอบแต่ละกลุ่ม ผู้ที่มีความรอบรู้จะสามารถตอบถูกกี่ข้อ
3. นำผลการพิจารณาของครูผู้สอนหาค่าเฉลี่ย
4. กำหนดคะแนนจุดตัดจากค่าเฉลี่ยในขั้นที่ 3

เทคนิคของแองกอฟ หลักการวิธีนี้อาศัยความน่าจะเป็น ที่นักเรียนซึ่งมีระดับ ผลการเรียนรู้ 1 ที่ยอมรับได้ตอบข้อสอบถูกโดยนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญเนื้อหาวิชาหรือครูผู้สอน พิจารณาความน่าจะเป็นในการตอบข้อสอบถูก จะนำมาใช้เป็นจุดตัดตามลำดับชั้น ดังนี้

1. นำข้อสอบทั้งหมดไปให้ครูผู้สอน 3 คน พิจารณาเนื้อหาข้อสอบและความยากง่าย
2. ให้ครูผู้สอนพิจารณาต่อไปว่า นักเรียนมีสมรรถภาพขั้นต่ำสุด ตามเนื้อหาข้อสอบ จะมีความน่าจะเป็นในการตอบข้อสอบแต่ละข้อเป็นเท่าไร
3. นำความน่าจะเป็นในการตอบข้อสอบถูกที่ครูผู้สอนแต่ละคนพิจารณาไว้ มาหาค่า เปอร์เซ็นต์เฉลี่ยของความน่าจะเป็น
4. กำหนดคะแนนจุดตัดจากค่าเปอร์เซ็นต์เฉลี่ยในขั้นที่ 3

การกำหนดคะแนนจุดตัดที่กล่าวมา เป็นการกำหนดโดยอาศัยดุลยพินิจ และความเห็น ของผู้เชี่ยวชาญหลายคนมาเฉลี่ย จะช่วยทำให้ผลที่ได้น่าเชื่อถือได้และถูกต้องยิ่งขึ้น จากที่กล่าวมา ข้างต้น วิธีการกำหนดคะแนนจุดตัดที่เหมาะสมมาก คือ วิธีการกำหนดสมรรถภาพขั้นต่ำและคำนึง ถึงความเหมาะสมด้านเวลา และลักษณะของข้อสอบที่ยึดเนื้อหาหรือจุดประสงค์เป็นพื้นฐานด้วย การกำหนดคะแนนจุดตัดของแบบทดสอบอิงเกณฑ์ เรื่อง นาฏยศัพท์และภาษาทำ นาฏศิลป์ใช้ดุลยพินิจของผู้เชี่ยวชาญตัดสิน เพื่อนำไปแปลความหมายของคะแนนผลการสอบ ในการหาค่าอำนาจจำแนก เพื่อคัดข้อสอบและหาค่าความเชื่อมั่นเท่านั้น

3. วิธีการและเครื่องมือที่ใช้สำหรับวัดผลทางการศึกษา

ในการวัดผลและประเมินผลทางการเรียน ให้เป็นไปเพื่อพัฒนานักเรียนในพฤติกรรม ทุก ๆ ด้าน คือ พุทธิพิสัย ทักษะพิสัยและจิตพิสัย จำเป็นต้องเลือกใช้เครื่องมือวัดผลทางการศึกษา ให้ตรงกับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ในที่นี้ขอเพียง 3 วิธี คือ

3.1 การสังเกต (Observation) เป็นวิธีการตรวจสอบพฤติกรรมของผู้เรียนในสภาพ ที่เป็นจริงในห้องเรียน หรือนอกห้องเรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ความสนใจในการเรียน ความรับผิดชอบ ความร่วมมือ ความถูกต้องและคุณลักษณะอื่น ๆ การสังเกตเป็นวิธีการวัดผลที่ครูใช้ได้ตลอดเวลา ที่ทำการสอนและใช้กับผู้เรียนทุกระดับชั้น หลักการสังเกตมีหลักการ ดังนี้

3.1.1 มีจุดมุ่งหมายที่จะสังเกตไว้ให้แน่นอน คือต้องกำหนดขอบเขตหรือพฤติกรรม ที่จะสังเกตไว้ให้ชัดเจน

3.1.2 สังเกตอย่างพินิจพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วน

3.1.3 ขณะทำการสังเกตต้องไม่ให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัว

3.1.4 บันทึกผลทันที จำกัดขอบเขตของการสังเกตเป็นเรื่อง ๆ

3.1.4 กำหนดเกณฑ์ในการสังเกต เพื่อให้มีความหมาย สามารถแปลความหมาย จากพฤติกรรมของผู้เรียน ก่อนนำไปแปลงเป็นคะแนนได้อย่างถูกต้อง

3.1.5 ก่อนสรุปผล ควรสังเกตหลาย ๆ ครั้ง

3.1.6 เครื่องมือที่ใช้ในการสังเกต คือ แบบตรวจสอบรายการ (Check List) และ แบบจัดอันดับคุณภาพ

3.2 การทดสอบ (Test) คือ วิธีการทำอย่างเป็นระบบ เพื่อวัดพฤติกรรมที่สัมพันธ์อย่าง ตั้งแต่การสร้างเครื่องมือวัด จะต้องทำถูกต้องตามทฤษฎีการสร้างแบบทดสอบ แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

3.2.1 การทดสอบภาคปฏิบัติ (Performance Test) คือวิธีการวัดผลที่ถูกต้อง ตรงกับจุดประสงค์ของการศึกษา คือ วัดว่าเมื่อจบการเรียนการสอนหรือลงมือปฏิบัติแล้ว ผู้เรียนมีความรู้ มีทักษะ สามารถนำไปใช้ได้จริงหรือไม่ ดังนั้นการกำหนดการทดสอบภาคปฏิบัติ จะต้องกำหนดให้แน่ชัดว่าจะวัดอะไร

3.2.1.1 ประเภทของการทดสอบภาคปฏิบัติ แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

3.2.1.1.1 การทดสอบเกี่ยวกับกระบวนการ หรือวิธีการ (Procedure Test) เป็นการทดสอบโดยให้ผู้เข้าสอบปฏิบัติอะไร แล้วผู้ทดสอบสังเกตดูวิธีการ และกระบวนการ ที่ผู้เข้าสอบทำถูกต้อง เหมาะสม สอดคล้อง คล่องแคล่วเพียงใด

3.2.1.1.2 ทดสอบเกี่ยวกับผลงานหรือผลผลิต (Product Test) เป็นผลสืบเนื่องมาจากกระบวนการ คือ เมื่อผู้เข้าสอบลงมือปฏิบัติเสร็จแล้ว ผู้ทดสอบดูผลงานว่ามีคุณภาพดีหรือไม่ เช่น ลีลาท่าทาง ความอ่อนช้อย ความถูกต้องของการนำท่าร่ายกายศัพท์และภาษาท่าร่ายศิลป์ไปใช้ประกอบบทเพลงอย่างอิสระได้หรือไม่ เป็นต้น

3.2.1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวัดผลภาคปฏิบัติ คือ แบบบันทึกผลงาน ภาคปฏิบัติแบบบันทึกนี้ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

3.2.1.2.1 รายการประเมินการตรวจสอบความสามารถในการปฏิบัติ ท่าต่าง ๆ และการนำท่าร่ายกายศัพท์และภาษาท่าร่ายศิลป์ไปใช้ประกอบบทเพลง

3.2.1.2.2 การให้น้ำหนักคะแนนแต่ละรายการ กำหนดค่าน้ำหนักคะแนน ทำได้หลายวิธี จะให้เป็น 4, 3, 2, 1

3.2.2 การทดสอบโดยการเขียนตอบ (Written Test) แบบทดสอบใช้วัดพฤติกรรม ด้านความสามารถทางด้านสติปัญญาของผู้เรียน ทั้งกลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่ได้ดี เครื่องมือที่ใช้ในการทดสอบคือ แบบทดสอบ แบบปรนัย และอัตนัย

4. ความหมายของการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง ผลที่เกิดจากการเรียน การสอน การฝึกปฏิบัติหรือประสบการณ์ต่าง ๆ ทั้งที่สถานศึกษา ที่บ้าน เป็นวิธีการตรวจสอบว่านักเรียนมีพฤติกรรมตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาที่ตั้งไว้เพียงใด ดังนั้นครูผู้สอนจะตั้งจุดมุ่งหมายให้ชัดเจน จะทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ (2539, หน้า 20) ได้ให้ความหมายของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ไว้ว่า แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ หมายถึง แบบทดสอบที่มุ่งวัดเนื้อหาวิชาที่เรียนผ่านมาแล้ว ว่านักเรียนมีความรู้ความสามารถเพียงใดกับการวัดผลในปัจจุบัน

อารีย์ วัชรวรการ (2542, หน้า 143) ได้พูดถึงแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ว่าหมายถึงชุดของคำถามที่วัดพฤติกรรมทางสมองของนักเรียนในด้านความรู้ ทักษะที่นักเรียนได้รับประสบการณ์

สรุป แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Academic Achievement Test) หมายถึงแบบทดสอบที่สร้างขึ้น เพื่อใช้วัดปริมาณการเรียนรู้ทางด้านเนื้อหาวิชาและทักษะปฏิบัติต่าง ๆ ที่ผู้เรียนได้จากการเรียนตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ซึ่งโดยทั่วไปจะใช้หลังจากทำกิจกรรมการเรียนการสอนเรียบร้อยแล้ว เพื่อทราบผลการเรียนการสอน

5. ลักษณะการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สามารถวัดผลได้ 2 ลักษณะคือ

5.1 การวัดผลภาคทฤษฎี เป็นการวัดและตรวจสอบความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับเนื้อหาวิชา รวมถึงพฤติกรรมความสามารถในด้านต่าง ๆ อันเป็นผลมาจากการเรียนการสอน

5.2 การวัดภาคปฏิบัติ เป็นการวัดและตรวจสอบความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการกระทำและการแสดงออกในทางปฏิบัติ การวัดผลภาคปฏิบัติ เป็นการวัดความสามารถ ในการประยุกต์หลักวิชาไปสู่สถานการณ์ที่เป็นจริง โดยการปฏิบัติภาระงานต่าง ๆ ซึ่งอาจกำหนดให้ปฏิบัติเป็นรายการกลุ่มหรือรายบุคคลก็ได้

การวัดทักษะทางนาฏศิลป์

ความหมายของการวัดทักษะปฏิบัติ เป็นการทดสอบที่ไม่ใช่ภาษา (Non-Verbal Test) หรือไม่ใช่ความสามารถทางสมองแต่เป็นทักษะทางกาย การวัดภาคปฏิบัติเป็นการวัดที่ผู้ถูกวัดแสดงการปฏิบัติให้ดูพฤติกรรมนั้นเป็นได้ทั้งความสามารถทางสมองหรือทางกาย

ดังนั้นการวัดภาคปฏิบัติจึงเป็นกระบวนการที่วัดทักษะการปฏิบัติ โดยสิ่งที่วัดหรือทักษะที่วัด (Object of Measurement) เป็นความสามารถด้านใดก็ได้แม้กระทั่งความสามารถด้านภาษา การวัดทักษะปฏิบัติเป็นการวัดที่ใช้สถานการณ์ เพื่อทดสอบการปฏิบัติงานของบุคคล ซึ่งส่วนใหญ่

เป็นการวัดพฤติกรรมการปฏิบัติงานทีละคน การวัดภาคปฏิบัติ จึงเป็นการวัดกระบวนการ การปฏิบัติงาน (Process) และการวัดคุณภาพของงานที่ได้จากการปฏิบัติ (Product) สุวิมล ร่องวาณิช, 2547, หน้า 2-3)

ไพศาล หวังพานิช (2523) กล่าวถึง การวัดภาคปฏิบัติว่า เป็นความสามารถที่ผู้เรียน ได้แสดงพฤติกรรมตรงออกมาจากการกระทำ โดยการผสมผสานหลักการ วิธีการต่าง ๆ ที่ได้รับการฝึกฝนให้ปรากฏออกมาเป็นทักษะของผู้เรียน ซึ่งทักษะของผู้เรียนนั้นจะสังเกตได้ขณะกำลังปฏิบัติโดยตรงซึ่งประกอบด้วย

1. ทักษะในการปฏิบัติการ (Manual Skill) เป็นการขยับจับวัสดุเครื่องมือต่าง ๆ
 2. ทักษะในการสังเกต (Observation) เป็นการสังเกตสิ่งต่าง ๆ เพื่อหารายละเอียดหรือเปรียบเทียบรวมถึงการสังเกตผลจากการปฏิบัติ
 3. ทักษะในการดำเนินการทดลอง (Carrying out Procedure) เป็นการปฏิบัติตามวิธีการที่กำหนดไว้ในแบบเรียนหรือคู่มือ รวมถึงการเตรียมการหรือคิดค้นวิธีการใหม่
- เขียน ไชยศร (2529, หน้า 37) ได้อธิบายเกี่ยวกับการวัดภาคปฏิบัติไว้ว่า เป็นการวัดความสามารถของบุคคลในการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยบุคคลนั้นต้องลงมือปฏิบัติจัดกระทำ (Manipulate) การวัดเริ่มต้นวัดได้ตั้งแต่การเตรียม ชิ้นลงมือปฏิบัติ ชิ้นผลงาน และต้องมีวัตถุประสงค์ในการวัดแต่ละครั้ง

โกวิทย์ ประवालพุกษ์ และสมศักดิ์ สีนุระเวชญ์ (2523, หน้า 10) ได้อธิบายการวัดผลภาคปฏิบัติไว้ว่า มีสิ่งที่ต้องการวัด 2 ประการ คือ

1. ความสามารถและทักษะในการปฏิบัติ คือ การวัดวิธีปฏิบัติการ (Procedure) และ วัดผลของงาน (Product)
2. การวัดพฤติกรรมของนักเรียนว่ามีพฤติกรรมอย่างไร มีความตั้งใจในการทำงาน มีความรับผิดชอบ ให้ความร่วมมือ มีความสนใจ มีวินัยในตนเองหรือไม่ พฤติกรรมหรือการกระทำดังกล่าว วัดได้ด้วยการสังเกต

จากความหมายดังกล่าว สรุปได้ว่า การวัดผลภาคปฏิบัติเป็นการวัดความสามารถของบุคคลที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่สามารถสังเกตได้ ซึ่งในการวัดนั้นจะวัดตั้งแต่ขั้นเตรียม ชิ้นลงมือปฏิบัติ ชิ้นผลงาน และอาจวัดได้ทั้งในระหว่างเรียนหรือการทดสอบภาคปฏิบัติ ในการวัดผลนั้น จะเน้นไปในทิศทางใด ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่วางไว้ในการวัดแต่ละครั้ง

การวัดและประเมินผลสาระนาฏศิลป์นี้ สุวรรณียะหะกร (2548, หน้า 15) กล่าวว่า ผู้สอนสามารถดำเนินการดังนี้

1. ร่วมกันพิจารณาคัดสรรเลือกเนื้อหาสาระให้เหมาะสม สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด เหมาะสมกับวัย สังคม วัฒนธรรมและความเป็นท้องถิ่นของผู้เรียน
2. นำมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนด มาพิจารณาว่าจะกำหนดอะไรให้นักเรียนต้องทำ และปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้อง
3. กำหนดสิ่งที่คาดหวังว่านักเรียนสามารถเรียนรู้อะไร และเกิดอะไรขึ้นกับนักเรียน
4. ร่วมกันจัดหน่วยการเรียนรู้ว่ามีแผนการจัดการเรียนรู้ และแผนการวัดและ ประเมินผลควบคู่กันไป
5. จัดกิจกรรมที่เน้นให้นักเรียนได้รับความรู้ แนวคิด ทักษะปฏิบัติ โดยนักเรียนต้อง คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำองค์ความรู้จากการทำกิจกรรม มาร่วมกันกำหนดว่าเป็นอย่างไร และมีคำอธิบายเกณฑ์การให้คะแนนอย่างละเอียดชัดเจน

สมบุญ ภู่นวล (2522, หน้า 12-13) กล่าวไว้ว่า ก่อนการประเมินทุกครั้ง ครูควรแจ้งให้ผู้เรียนทราบถึงจุดประสงค์การสอนเสมอ เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้ถูกต้อง ตามความประสงค์ของครู ในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ทางศิลปะ ควรคำนึงถึงโครงสร้างของสาระทางศิลปะเป็นหลัก ร่วมกับหลักเกณฑ์ในการวัดและประเมินผลอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะมีเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับประวัติ องค์ประกอบ และทักษะทางนาฏศิลป์ ความคิดสร้างสรรค์ และการจัดการ เจตคติที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน รวมถึงความซาบซึ้งในสุนทรียของนาฏศิลป์ด้วย ดังนั้นเกณฑ์การประเมินตามแนวทางแบบรูปรีด (Rubric) คือ เป็นการให้คะแนนในภาพรวม คือ การให้คะแนนผลงาน โดยดูภาพรวมผลงานว่ามีความเข้าใจความคิดรวบยอด การสื่อความหมาย กระบวนการที่ใช้ และผลงาน

ดังนั้น สรุปได้ว่า การวัดและประเมินผลสาระนาฏศิลป์ เน้นกระบวนการปฏิบัติ โดยผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริงตามมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นครอบคลุมทั้งด้านความรู้ทักษะกระบวนการ คุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมโดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินตนเองได้

การวัดเจตคติต่อนาฏศิลป์ไทย

การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการวัดเจตคติต่อนาฏศิลป์ไทยครั้งนี้ ผู้วิจัย ได้เรียบเรียงการวัดเจตคติต่อนาฏศิลป์ไทยไว้ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ความหมายของเจตคติ

นักจิตวิทยาและนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายเจตคติไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

ล้วน สายยศ (2517, หน้า 53) ให้นิยามเจตคติไว้ว่า เป็นอารมณ์ความรู้สึกอันบังเกิดจากการได้สัมผัส รับรู้ต่อสิ่งนั้น โดยแสดงความโน้มเอียงอย่างใดอย่างหนึ่งในรูปของการประเมินว่าชื่นชอบหรือไม่ชื่นชอบ

พัชนี วรกวิน (2522, หน้า 60) กล่าวว่า เจตคติหมายถึง ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อ หรือแนวโน้มที่พร้อมที่จะกระทำต่อสิ่งแวดล้อมในการตอบสนองในลักษณะที่ชอบหรือไม่ชอบ

เบม (Bem, 1970 อ้างถึงใน ล้วน สายยศ, 2528, หน้า 40-45) นิยามเจตคติไว้ว่าเป็นอารมณ์ความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบ ส่วน ไทรแอนดิส (Triandis, 1971 อ้างถึงในล้วน สายยศ, 2528, หน้า 40-45) นิยามเจตคติว่าเป็นความคิดที่เต็มไปด้วยความรู้สึก ซึ่งพร้อมที่จะปฏิบัติการอย่างหนึ่งต่อสถานการณ์เฉพาะอย่าง

วรรณิ โสมประยูร (2539, หน้า 77-78) กล่าวถึงเจตคติว่า เจตคติหมายถึง ความรู้สึกนึกคิดภายใน เป็นกระบวนการทางด้านจิตใจที่มีผลต่อการตัดสินใจของคน ในการเลือกกระทำหรือไม่เลือกการกระทำ และเจตคติดีมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทั่วไป เช่น ความชอบ ความซาบซึ้ง ความศรัทธา การเห็นคุณค่า ค่านิยม ความพึงพอใจ ความนิยมชมชอบ ซึ่งเจตคติที่ดีนั้นจะเป็นตัวเชื่อมระหว่างความรู้สึกกับการปฏิบัติเข้าด้วยกัน คือ ความรู้ และประสบการณ์ที่ได้รับบวกกับเจตคติที่ดี ย่อมส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติตามมา

ไพรัตน์ วงษ์นาม (2547, หน้า 263) ให้ความหมายไว้ว่า เจตคติ คือ ความรู้สึกต่อวัตถุ เหตุการณ์บุคคล ความรู้สึกดังกล่าว ก่อให้เกิดพฤติกรรมตามมา เช่น ถ้ามีเจตคติที่ดีก็อยากเข้าใกล้ อยากพบหรือมีเจตคติที่ไม่ดี จะต่อต้าน เราเรียกสิ่งที่เรามุ่งแสดงความรู้สึกว่า "เป้าเจตคติ" (Target of Attitude)

จากความหมายของเจตคติที่กล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่า เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งสามารถแสดงออกมาทางพฤติกรรมได้ 2 ลักษณะ คือ พอใจ ชอบ เห็นด้วย เรียกว่า เจตคติทางบวก และอีกลักษณะหนึ่งคือทางไม่พอใจ ไม่ชอบ ไม่เห็นด้วย เรียกว่า เจตคติทางลบ

2. ลักษณะของเจตคติ

ส.วาสนา ประวาลพฤกษ์ (2524, หน้า 5) ได้สรุปลักษณะของเจตคติไว้ ดังนี้

2.1 เจตคติเป็นการเตรียมความพร้อมในการตอบสนองต่อสิ่งเร้าในทางที่ชอบหรือไม่ชอบ เป็นการเตรียมภายในจิตใจมากกว่าภายนอกที่สังเกตเห็นได้

2.2 สภาวะตอบสนองของแต่ละบุคคลที่ยอมรับหรือไม่ยอมรับนั้น มีลักษณะที่ซับซ้อนทั้งนี้เกี่ยวข้องกับสัมพันธกับอารมณ์ด้วย

2.3 เจตคติไม่ใช่พฤติกรรม แต่เป็นสภาวะของจิตใจที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิด และเป็นตัวกำหนดแนวทางในการแสดงออกของพฤติกรรม

2.4 เจตคติไม่สามารถวัดได้โดยตรง แต่สามารถวัดได้โดยใช้เครื่องมือพฤติกรรมที่แสดงออกมา เพื่อใช้เป็นแนวทางการทำนายหรืออธิบายเจตคติได้

2.5 เจตคติเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ บุคคลที่มีเจตคติในเรื่องเดียวกันก็แตกต่างกันได้ด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม อายุ เชื้อชาติ ปัญญา

2.6 เจตคติมีความคงที่และแน่นอนพอสมควร แต่อาจเปลี่ยนแปลงได้

3. ประเภทของเจตคติ

เคลแมน (Calman, n.d. อ้างถึงใน นิลวรรณ สิทธิอาษา, 2539, หน้า 43) ได้แบ่งประเภทของเจตคติเป็น 3 ประเภทคือ

3.1 เจตคติเชิงนิมาม เป็นการแสดงออกในลักษณะของความพึงพอใจ เห็นด้วย สนับสนุน ปฏิบัติด้วยความเต็มใจ

3.2 เจตคติเชิงนิเสธ เป็นการแสดงออกในทางตรงกันข้ามกับเจตคติเชิงนิมาม เช่น ไม่พึงพอใจ ไม่เห็นด้วย ไม่ปฏิบัติตาม

3.3 เจตคติที่เป็นกลาง เป็นการแสดงออกในลักษณะที่ไม่เป็นทั้งเจตคติเชิงนิมาม และเชิงนิเสธ แต่อยู่ระหว่างกลางไม่เข้าข้างใดข้างหนึ่ง เช่น ความรู้สึกเฉย ๆ

นอกจากนี้ ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2534, หน้า 208–209) ได้แบ่งเจตคติออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. เจตคติทั่วไป (General Attitude) ได้แก่ สภาพจิตใจโดยทั่วไป เป็นแนวคิดประจำตัวบุคคล อันได้แก่ ลักษณะบุคลิกภาพอันกว้างขวาง เช่น การมองโลกในแง่ดี การเคร่งครัดในระเบียบ ประเพณี เป็นต้น

2. เจตคติเฉพาะอย่าง (Specific Attitude) ได้แก่ สภาพทางจิตใจที่บุคคลมีต่อวัตถุ สิ่งของ บุคคล สถานการณ์และสิ่งอื่น ๆ เจตคติเฉพาะอย่างนี้จะแสดงออกมาในลักษณะชอบหรือไม่ชอบสิ่งนั้น ถ้าชอบหรือเห็นด้วยก็เรียกว่า เจตคติที่ดีต่อสิ่งนั้น แต่ถ้าไม่ชอบ ก็เรียกว่า เจตคติที่ไม่ดี เช่น ถ้านักเรียนชอบเรียนวิชานาฏศิลป์ ก็แสดงว่า มีเจตคติที่ดีต่อวิชานาฏศิลป์ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า เจตคติมีหลายประเภททั้งทางบวก และทางลบ เจตคติสามารถปลูกฝังได้ ดังนั้นการส่งเสริมให้นักเรียนเกิดเจตคติทางบวกต่อการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่ครูผู้สอนไม่ควรมองข้าม และควรให้ความสำคัญควบคู่กันไปกับวิธีสอนที่มีประสิทธิภาพด้วย

4. องค์ประกอบของเจตคติ

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526, หน้า 34) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของเจตคติไว้ดังนี้

4.1 องค์ประกอบด้านพุทธิปัญญา (Cognitive Component) ได้แก่ ความคิดที่เป็นองค์ประกอบที่มนุษย์ใช้ในการคิด อาจจะอยู่ในรูปใดรูปหนึ่งที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความคิดของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้า

4.2 องค์ประกอบด้านท่าทีความรู้สึก (Affective Component) ได้แก่ ส่วนประกอบด้านอารมณ์ ความรู้สึกซึ่งเป็นตัวเร้าความคิดอีกต่อหนึ่ง ถ้าบุคคลมีความรู้สึกที่ดีหรือไม่ดี ขณะที่คิดแสดงว่าบุคคลนั้นมีความรู้สึกในด้านบวกและลบตามลำดับต่อสิ่งนั้น

4.3 องค์ประกอบด้านปฏิบัติ (Behavioral Component) เป็นองค์ประกอบที่มีแนวโน้มในทางปฏิบัติ หรือสิ่งเร้าที่เหมาะสมเกิดการปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับ พิลัมัย ชุมจิตร (2536, หน้า 45) ได้กล่าวไว้ว่า องค์ประกอบของเจตคติแบ่งออกเป็น 3 ประการเช่นกัน คือ

1. ความรู้ (Cognitive Component) บุคคลจะมีเจตคติต่อสิ่งใด บุคคลนั้นจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งนั้นเสียก่อน เพื่อเป็นรายละเอียดเป็นเหตุผลในการสรุปเป็นความเชื่อต่อไป
 2. ความรู้สึก (Feeling Component) เป็นองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกหรืออารมณ์ของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หลังจากรู้แล้วเข้าใจสิ่งนั้นแล้ว ก็จะสรุปเป็นความเห็นในรูปการประเมินค่าว่า สิ่งนั้นเป็นที่พอใจหรือไม่ สำคัญหรือไม่ ซึ่งเท่ากับเกิดความรู้สึกต่อสิ่งนั้น
 3. ความโน้มเอียง (Action Tendency Component) เป็นองค์ประกอบสุดท้ายที่รวมตัวมาจากความรู้ ความเข้าใจที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จนเกิดความโน้มเอียงที่จะปฏิบัติหรือตอบสนองต่อสิ่งนั้นในทิศทางที่สนับสนุน คล้อยตามหรือขัดแย้ง ตามความรู้สึกที่เป็นพื้นฐานนั้น
- องค์ประกอบที่ส่งเสริมให้เกิดเจตคตินั้นมีหลายด้าน ซึ่งถ้าครูผู้สอนสามารถจัดองค์ประกอบต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ก็สามารถส่งเสริมให้นักเรียนเกิดเจตคติที่ดีต่อสิ่งนั้น ๆ ได้ชัดเจนขึ้น

5. การเกิดและการเปลี่ยนแปลงเจตคติ

เจตคติเป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ โดยการเกิดเจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งย่อมมีปัจจัยหลายประการดังที่นักการศึกษาได้กล่าวไว้หลายท่าน ดังนี้

กาญจนา คำสุวรรณ และนิตยา เสาร์มณี (2524, หน้า 234) กล่าวถึงเจตคติว่าเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1. การอบรมเลี้ยงดู เด็กเกิดในครอบครัวที่นับถือศาสนาพุทธ ก็จะมี ความเลื่อมใสในศาสนาพุทธไปด้วย เนื่องจากได้พบเห็น ได้ปฏิบัติทางด้านพุทธศาสนาอยู่ทุกวัน
2. จากประสบการณ์ส่วนตัว คนที่เคยถูกสุนัขกัด ย่อมมีเจตคติที่ไม่ดีต่อสุนัขมากกว่าคนทั่ว ๆ ไป

3. จากเหตุการณ์ที่ประทับใจ ซึ่งมักจะเป็นประสบการณ์เพียงครั้งเดียว
4. การรับเอาเจตคติของคนอื่นที่มีอยู่แล้ว มาเป็นเจตคติของตนเอง เช่น เมื่อเข้าไปเป็นนักศึกษาใหม่ของมหาวิทยาลัย เราก็รับเอาเจตคติต่าง ๆ จากนักศึกษาเก่า
5. เกิดจากบุคลิกภาพของคนแต่ละคน เช่น บางคนที่มีมองโลกในแง่ร้ายก็มีแนวโน้มที่มีเจตคติที่ไม่ค่อยดีต่อสิ่งนั้น
6. เกิดจากอิทธิพลของสื่อมวลชน สื่อมวลชนเป็นแหล่งที่ให้ข้อมูลที่ก่อให้เกิดความเข้าใจและอารมณ์
7. ความต้องการที่จะได้สมปรารถนา ทำให้เกิดเจตคติต่อสิ่งนั้น เช่น คนไข้มีเจตคติที่ดีต่อหมอ เพราะหมอมเป็นผู้รักษาเขาให้หายได้

เจตคติเกิดจากปัจจัยหลายอย่างและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ครูผู้สอนสามารถสร้างหรือเปลี่ยนแปลงเจตคติที่ไม่ดีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด เช่น เจตคติที่ไม่ดีต่อการสอน เรื่องนาฏยศัพท์และภาษาทำนาฏศิลป์ ครูผู้สอนสามารถเปลี่ยนแปลงเป็นเจตคติที่ดีได้ เนื่องจากเป็นเจตคติที่สามารถส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความสุขดังที่ สำเร็จ บุญเรืองรัตน์ (2524, หน้า 7) ได้กล่าวไว้ว่า

การจัดการเรียนการสอนวิชาต่าง ๆ นั้นนอกจากจะมีจุดหมายให้นักเรียนมีความรู้ความสามารถในวิชาที่เรียนแล้ว ยังต้องปลูกฝังให้นักเรียนมีเจตคติในวิชาที่เรียน จะทำให้นักเรียนตั้งใจสนใจเรียน ในการเรียน และแสวงหาความรู้ได้เป็นอย่างดี ถ้าหากนักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อผู้สอนและกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาที่เรียน ก็จะทำให้สัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนสูงขึ้นด้วย

6. หลักการสร้างเจตคติ

กมลรัตน์ หล้าสูงษ์ (2528, หน้า 233) กล่าวถึงหลักการสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนไว้ดังนี้

- 6.1 จัดสิ่งแวดล้อมหรือประสบการณ์ที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความพอใจและความสนุกสนาน
- 6.2 ครูต้องเป็นแบบฉบับที่ดี ทั้งด้านความคิด ความประพฤติ และการมีระเบียบวินัย ด้านการเรียนรู้และสังคม
- 6.3 การเปลี่ยนแปลงเจตคติที่ไม่ดีต่อการเรียน
- 6.4 ให้การแนะแนว โดยชี้แนวทางปฏิบัติต่อการเรียนรู้ให้ถูกต้อง และเหมาะสมชี้ให้เห็นแนวโน้มที่จะตอบสนองในทางบวกต่อสิ่งที่ทำคุณประโยชน์ให้กับตนเอง
- 6.5 พยายามให้เกิดการเสริมแรงที่ตรงกับความถนัด และความต้องการของเด็กแต่ละคน เพื่อให้เกิดกำลังใจที่จะเรียนรู้มากกว่าใช้การลงโทษ

6.6 พยายามให้เด็กลงมือกระทำเองและมีส่วนรับผิดชอบต่องานนั้น ๆ เช่น การสอนหัวข้อบางอย่าง ครูจะให้นักเรียนค้นคว้าทดลองด้วยตนเอง เด็กก็จะเกิดความเข้าใจ ภาคภูมิใจต่อบทเรียนนั้น ๆ ทำให้เจตคติที่ไม่ดีต่อบทเรียนนั้นลดลง และในที่สุดก็จะกลายเป็นเจตคติที่ดีไปได้

เจตคติ เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ โดยอาศัยการจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมที่เหมาะสม ดังนั้นจึงเห็นว่าเป็นหน้าที่ของครูผู้สอนที่จะสร้างเจตคติที่ดี ในการเรียนให้เกิดขึ้นกับเด็ก เพราะถ้าเด็กมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนแล้วย่อมส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชานั้น ๆ สูงขึ้นด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เจตคติที่ดีต่อการเรียนเป็นการเชื่อมโยงให้เกิดการเรียนรู้และความเข้าใจในการเรียนของเด็กนั่นเอง

7. การวัดเจตคติ

ไพศาล หวังพานิช (2526, หน้า 147-149) กล่าวว่า การวัดเจตคติเป็นสิ่งที่ยุ่งยากพอสมควร เพราะเป็นการวัดลักษณะภายในซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้สึกและอารมณ์ คุณลักษณะมีการเปลี่ยนแปลงได้ง่าย อย่างไรก็ตามเจตคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ยังสามารถวัดได้โดยอาศัยหลักดังนี้

7.1 การยอมรับข้อตกลงเบื้องต้น (Basic Assumption) เกี่ยวกับการวัดเจตคติ คือ

7.1.1 ความคิดเห็น ความรู้สึกหรือเจตคติของบุคคลนั้นคงที่อยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งความรู้สึกเหล่านั้นไม่ได้เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ความรู้สึกคงที่ทำให้เราสามารถวัดได้

7.1.2 เจตคติของบุคคล ไม่สามารถวัด และสังเกตเห็นได้โดยตรง การวัดจะวัดทางอ้อมโดยวัดแนวโน้มที่บุคคลแสดงออกหรือประพฤติอยู่

7.1.3 เจตคติ นอกจากแสดงออกในรูปทิศทางของความรู้สึกนึกคิด เช่น การสนับสนุน คัดค้าน ยังมีขนาด และปริมาณของความคิดนั้นอีกด้วย ดังนั้น ในการวัดเจตคติ นอกจากจะทำให้ทราบถึงลักษณะหรือทิศทางแล้ว ยังสามารถบอกระดับความมากน้อยของเจตคติได้ด้วย

7.2 การวัดเจตคติด้วยวิธีใดก็ตามต้องมียอดประกอบ 3 อย่างคือ ตัวบุคคลที่จะถูกวัด สิ่งเร้า การตอบสนอง ซึ่งจะออกมามากหรือน้อย

7.3 สิ่งเร้าที่นิยมนำมาใช้ คือ ข้อความจิตเจตคติ (Attitude Statements) ซึ่งเป็นสิ่งเร้าทางภาษาที่ใช้อธิบายคุณค่า คุณลักษณะของสิ่งนั้น เพื่อให้บุคคลตอบสนองมาในระดับความรู้สึก เช่น มาก น้อย เป็นต้น

7.4 การวัดเจตคติต้องคำนึงถึงความเที่ยงตรง (Validity) ของการวัดเป็นพิเศษ ต้องพยายามให้ผลของการวัดที่ได้ตรงกับสภาพความเป็นจริงของบุคคลทั้งในแง่ทิศทางและระดับ

7.4.1 ใช้ข้อความที่กล่าวถึงเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่เป็นปัจจุบัน

7.4.2 หลีกเลียงข้อความที่เป็นเท็จทำให้ไม่ทราบความรู้สึกหรือความคิดของบุคคล

7.4.3 ข้อความที่ต้องให้คำตอบที่สามารถแปลความหมายได้ เช่น สามารถบอกทิศทาง และระดับความรู้สึกของบุคคลได้

7.4.4 ข้อความนั้นต้องมีความเป็นปรนัย คือ มีความชัดเจน มีความหมายแน่นอน ไม่ใช้ภาษาที่วกวนหรือคลุมเครือ

7.5 ข้อความหนึ่ง ๆ ควรถามความคิดเพียงอย่างเดียวถ้าหลายความคิดจะยุ่งยากต่อการเสนอความคิดเห็น เช่น การสอนบรรยายทำให้เสียเวลามาก ได้ผลการเรียนไม่ดี ควรแยกข้อความออกหลาย ๆ ข้อความ เช่น การสอนแบบบรรยายทำให้ผู้เรียนเบื่อหน่าย หรือการสอนแบบบรรยาย ทำให้ผู้เรียนขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เป็นต้น

7.6 ข้อความที่ใช้ควรมีลักษณะเป็นกลาง ๆ เพื่อให้ตอบสนอง แสดงความคิดเห็นในทางบวกและทางลบและควรหลีกเลี่ยงใช้คำบางคำ เช่น เสมอ ทั้งหมด ไม่ได้เลย เป็นต้น

7.7 หลีกเลียงข้อความที่ไม่อาจแสดงความคิดเห็นได้ เช่น ข้อความกล่าวนอกเรื่องที่จะศึกษา

ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2534, หน้า 214-220) ได้กล่าวถึงการวัดเจตคติไว้ว่า เจตคติค่อนข้างไปทางนามธรรมมากกว่ารูปธรรม เป็นความรู้สึก ความเชื่อของบุคคล ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงได้ การวัดเจตคติจึงไม่สามารถวัดได้โดยตรงแต่วัดได้จากแนวโน้มของบุคคลที่แสดงออกทางภาษาและวัดได้ในรูปความคิดเห็น การวัดเจตคติบุคคลอาจจะใช้วิธี การสังเกต สัมภาษณ์ หรือใช้เครื่องมือที่นักจิตวิทยาใช้กันมาเรียกว่า แบบวัดเจตคติ

จากข้อมูลเกี่ยวกับเจตคติดังกล่าว สรุปได้ว่า เจตคติคือ ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด เช่น เจตคติต่อชุดการสอน นาฏยศัพท์และภาษาทำนานาฏศิลป์ คือ ความรู้สึกต่อบุคคลที่มีต่อการปฏิบัติทำนานาฏยศัพท์และภาษาทำนานาฏศิลป์ความรู้สึกที่ว่านี้คือ ยากต่อการปฏิบัติ ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งเจตคติทางบวก และเจตคติทางลบ เจตคติเปลี่ยนแปลงได้ และสามารถวัดได้ในรูปของความคิดเห็น โดยใช้การสังเกต สัมภาษณ์หรือการใช้เครื่องมือวัด เช่น แบบสอบถาม เจตคติ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บังอร พุ่มสะอาด (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบผลการสอนกิจกรรมนาฏศิลป์ ระหว่างการใช้สื่อ เป็นภาพประกอบคำบรรยาย การใช้ภาพประกอบคำบรรยาย และคำแนะนำของครู กับการสอนโดยใช้ครูนาฏศิลป์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ดังนี้

1. จากการทดลอง พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยสรุปในภาคความรู้ ของกลุ่มที่ครูสอนเองกับกลุ่มทดลองให้ผลไม่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ผลการวิจัยสอดคล้องกับผลงานการวิจัยของหน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพัทลุง ที่พบว่า ผลรวมความรู้ด้านดนตรีและนาฏศิลป์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ที่ทำการทดลองแล้ว นักเรียนทั้งสองกลุ่มไม่แตกต่างกัน ทำให้ได้แนวคิดว่าการสอนกิจกรรมนาฏศิลป์ ถ้าโรงเรียนใดที่มีครูไม่ถนัดทางการสอนนาฏศิลป์ น่าจะมีความมั่นใจที่จะนำสื่อไปใช้ประกอบการสอน เพื่อให้ นักเรียนได้พัฒนาไปตามจุดหมายของหลักสูตร

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กิจกรรมนาฏศิลป์ภาคปฏิบัติแต่ละแผน พบว่า ถ้าเป็นทำนาฏยศัพท์ ทำเลียนแบบท่วงท่า และทำท่าตามเพลงต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในลักษณะของภาพนิ่งหรือที่เรียกว่าท่าปัดแล้ว รวมทั้งกลุ่มควบคุม และกลุ่มทดลองมีความสามารถไม่แตกต่างกัน และในการทำท่าประกอบเพลงยังมีแนวโน้มว่ากลุ่มที่ใช้สื่อประกอบคำแนะนำของครู จะมีความสามารถโดยเฉลี่ยสูงกว่ากลุ่มควบคุม อาจเป็นเพราะเป็นไปตามหลักการเรียนรู้ที่ดี คือ มิใช่ครูเป็นผู้บอก นักเรียนจะต้องมีโอกาสศึกษาด้วยตนเอง คือ ดูภาพและทำตามขั้นตอนซึ่งครูสามารถมองเห็นและแก้ไขช่วยเหลือนักเรียนได้เป็นรายกลุ่มและรายบุคคล นักเรียนจะทำซ้ำ ๆ และสามารถประเมินผลตนเองกับภาพได้ แต่ถ้าครูสอนเองครูต้องแสดงให้เด็กดู และต้องพูดประกอบพร้อมกันหน้าชั้น ไม่สามารถดูได้ทั่วถึง และทำให้ดูเหนื่อยมาก และได้ผลไม่แตกต่างกัน

3. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกิจกรรมนาฏศิลป์ภาคปฏิบัติ เป็นเรื่องการรำท่าตามจังหวะและตามเนื้อเพลงแล้ว ส่วนใหญ่พบว่า กลุ่มที่ครูนาฏศิลป์สอนกับกลุ่มที่ใช้สื่อประกอบคำแนะนำของครูจะมีผลใกล้เคียงกัน และสูงกว่ากลุ่มทดลองที่ใช้สื่ออย่างเดียว เหตุผลนี้เป็นเครื่องมือยืนยันว่า การสอนนาฏศิลป์นั้น ไม่มีสิ่งใดจะแทนครูที่ถนัดทางด้านดนตรีและนาฏศิลป์ได้ ในเรื่องลีลา ความสวยงามตามแบบนาฏศิลป์ เพราะสื่อการเรียนเป็นเพียงภาพประกอบคำบรรยาย ซึ่งไม่อาจจะแสดงท่าต่อเนื่องถึงการเคลื่อนไหวได้ทุกขั้นตอน ดังนั้น เมื่อครูไม่มีความถนัดทางด้านดนตรีและนาฏศิลป์ มีความจำเป็นต้องสอน น่าจะใช้สื่อการเรียนเป็นคู่มือของครูและฝึกปฏิบัติก่อนนำไปสอนนักเรียน จะได้ช่วยแนะนำในท่าลีลาตามแบบนาฏศิลป์ ซึ่งจะช่วยให้การใช้สื่อมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2530) ได้พัฒนาระบบการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้โดยใช้ชุดการสอนสื่อประสมแผนจุฬา และได้นำมาเปรียบเทียบกับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนกลุ่มทักษะ (ภาษาไทย และคณิตศาสตร์) กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จากภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการศึกษาพบว่า ครูและนักเรียนชอบ

ชุดการสอนแบบศูนย์การเรียนรู้มาก นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนมากทำให้ประสิทธิภาพการเรียนรู้ในระดับมากที่สุด และพบว่าผู้เรียนมีความคงทนของความรู้สูง

อาภรณ์ บุญสาธ (2535) ได้สร้างชุดหน่วยการเรียนรู้การสอนกิจกรรมนาฏศิลป์ แดงวิดิทัศน์เรื่องระบำ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัยพบว่า ชุดหน่วยการเรียนรู้การสอน ที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ทั้งภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และภาคประยุกต์ ส่วน ผลการเปรียบเทียบ ความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยการประเมินผลก่อนเรียน และหลังเรียนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 แสดงว่า ชุดหน่วยการเรียนรู้การสอนกิจกรรม นาฏศิลป์ มีประสิทธิภาพสูง น่าเชื่อถือได้

ชนิษฐา โพธิสินธุ์ (2537) ได้ศึกษาปัญหาเกี่ยวกับจัดกิจกรรมการเรียนการสอน วิชา ดนตรีและนาฏศิลป์ ของครูผู้สอนระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ฉะเชิงเทรา ผลการวิจัยพบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาดนตรีและนาฏศิลป์มีปัญหา ทั้ง 3 กิจกรรม คือ กิจกรรมเน้นจังหวะ กิจกรรมเน้นการฟังและการร้องเพลงและกิจกรรมนาฏศิลป์ โดยเฉพาะกิจกรรมนาฏศิลป์จะพบปัญหาในการเรียนการสอนมากที่สุด ปัญหาที่พบก็คือ การสอน ใช้ภาษาทำตามเรื่องราวที่สมมติขึ้นจากชีวิตจริง การใช้ภาษาทำสื่อความหมายแสดงความรู้สึก ต่าง ๆ เช่น ยิ้ม ดีใจ โกรธ การสอนทำนานาฏยศัพท์ต่าง ๆ การสอนรำที่มีแบบแผน เช่น การรำ ประกอบเพลงที่มีแบบแผน

จารุณี ลิ้มปนานนท์ (2539) ได้สร้างชุดฝึกกิจกรรมนาฏศิลป์ด้วยตนเอง สำหรับครู ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้ทดลองกับครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งไม่มีวุฒิการศึกษาทางนาฏศิลป์ จำนวน 15 คน ซึ่งภายในชุดฝึกประกอบด้วยเอกสารสื่อสิ่งพิมพ์ประกอบภาพ แดงบันทึกเสียง เทปวิดิทัศน์และ คู่มือการใช้ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความรู้ และการปฏิบัติกิจกรรมก่อนและหลังการใช้ชุดฝึก และ การศึกษาความคิดเห็นที่มีต่อชุดฝึก ผลการวิจัย พบว่า คะแนนภาคความรู้และภาคปฏิบัติก่อน เรียน และหลังเรียนมีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ส่วนในด้านความคิดเห็น พบว่า ชุดฝึกกิจกรรมนาฏศิลป์มีประโยชน์ สามารถเพิ่มพูนความรู้และทักษะการปฏิบัติได้เป็น อย่างดี

วาสนา วรรณโกฏ (2539) ได้สร้างชุดฝึกรำวงมาตรฐาน สำหรับครูประถมศึกษา โดย ทดลองใช้กับครูผู้สอนดนตรีและนาฏศิลป์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จังหวัดพะเยา ซึ่งไม่มีพื้นฐาน ความรู้ทางนาฏศิลป์ จำนวน 6 คน ซึ่งภายในชุดฝึกประกอบด้วย เอกสารประกอบภาพ สไลด์ แดงบันทึกเสียง และเทปวิดิทัศน์ ผลการศึกษาพบว่า หลังจากที่ใช้ชุดฝึกดังกล่าว ทำให้มี

ความรู้และทักษะในการปฏิบัติก่อนและหลังฝึกแตกต่างกัน ส่วนในด้านความคิดเห็นพบว่า ชุดฝึกกว้างมาตรฐาน ทำให้ผู้ฝึกเกิดการเรียนรู้ได้เร็ว มีความรู้และทักษะการปฏิบัติเพิ่มมากขึ้น

น้ำอ้อย แสงกระจ่าง (2540) ได้ศึกษาผลของการใช้เทคนิคแม่แบบควบคู่กับการเสริมแรงแบบต่อเนื่อง และการเสริมแรงแบบเว้นระยะเพื่อพัฒนาความสามารถในการรำและทัศนคติที่มีต่อวิชาดนตรีและนาฏศิลป์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า การเสริมแรงแบบเว้นระยะสามารถนำมาใช้พัฒนาความสามารถในการรำได้ดีกว่าใช้เทคนิคแม่แบบควบคู่กับการเสริมแรงแบบต่อเนื่อง

กัลยา ต๊ะมะครุฑ (2542) ได้สร้างชุดการสอนนาฏศิลป์เบื้องต้น สำหรับครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษา โดยใช้ทดลองกับครูผู้สอนนาฏศิลป์ จำนวน 7 คน ซึ่งไม่มีวุฒิทางด้านนาฏศิลป์ และจำนวนนักเรียน 196 คน ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่ ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย ชุดการสอนนาฏศิลป์เบื้องต้น เรื่อง ลักษณะการรำเบื้องต้นและกว้างมาตรฐาน แบบทดสอบ แบบประเมินการปฏิบัติและแบบสอบถามความคิดเห็น ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ด้านความรู้ ความเข้าใจและทักษะปฏิบัติบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด ส่วนในด้านความคิดเห็นของครูผู้สอน พบว่า ชุดการสอนดังกล่าว สามารถเพิ่มพูนความรู้และทักษะปฏิบัติต่อผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

วัชรินทร์ ดำรงค์สกุลชัย (2547) ได้พัฒนาหลักสูตรบูรณาการสาระดนตรีนาฏศิลป์และอาชีพในท้องถิ่น เรื่อง "ระบำกรีดยวง" สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และผลจากการศึกษาเจตคติของผู้เรียนที่มีต่อดนตรีและนาฏศิลป์ไทย ตามหลักสูตรบูรณาการดนตรีนาฏศิลป์กับอาชีพในท้องถิ่น โดยเป็นการสอบถามความคิดเห็นหรือความรู้สึกของผู้เรียนที่มีต่อดนตรีและนาฏศิลป์ไทย พบว่า ผู้เรียนมีเจตคติต่อดนตรีและนาฏศิลป์ไทยหลังการทดลองใช้หลักสูตรสูงกว่าก่อนการทดลองใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่าหลังการทดลองใช้หลักสูตร ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อดนตรีและนาฏศิลป์ไทยสูงขึ้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ผลการวิจัยเกี่ยวกับการใช้ชุดการเรียนการสอนในวิชานาฏศิลป์ พบว่า ชุดการเรียนการสอน สามารถนำไปพัฒนาการเรียนการสอนทางด้านนาฏศิลป์ ให้มีประสิทธิภาพได้เป็นอย่างดี เพราะภายในชุดการเรียนการสอนประกอบไปด้วยสื่อหลากหลาย ทำให้ผู้เรียนมีความพอใจและมีเจตคติที่ดีต่อวิชาที่เรียนและทำให้ผลการเรียนดีขึ้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยทั่วไปจะมีปัญหาด้านครูผู้สอน สื่อมีความจำเป็นในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะนาฏศิลป์ ถ้ามีครูที่มีความรู้ความสามารถ พร้อมทั้งสื่อการสอนประกอบไปด้วยสื่อทั้งหมดแล้ว จะทำให้ผู้เรียนมีทักษะ ลีลาท่ารำ ที่สวยงามดงาม ตามแบบนาฏศิลป์ไทย ได้อย่างสมบูรณ์ยิ่ง